BÜTÜN ESERLERİ

Cengiz Dağcı

İhtiyar Savaşçı

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

Cengiz Dağcı

İHTİYAR SAVAŞÇI

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 606
EDEBÎ ESERLER: 267

1. Basım: 2005

2. BASIM

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-975-437-529-9

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
Ankara irtibat bürosu:
Yüksel Caddesi: 33/5 Yenişehir - Ankara
Tel: (0312) 431 96 49
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım
Dizgi - Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Plato Basım
Baskı: Yaylacık Matbaası (0212)6125860
Maltepe mah. Litros yolu Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-3
Topkapı-Zeytinburnu
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul-Ağustos 2010

Yurdunu Kaybeden Bir Adamın Zamansız Çilesi

Beklemeyle geçiyor günler. Her geçen günle az daha sönüyor umut. İki yıldır ışık tuttu *Yansılar* umutlarıma. *Yansılar*'ı kendim için yazıyorum diye yazdığım akşamlarda da birinin bana sesleneceğini umdum; ve bekledim. Yarın *Yansılar*'a veda deyip çekmeceye saklayacağım. Biliyorum, kolay olmayacak bu. Üzüleceğim. Yüreğim acıyacak. Acıyla yatıp uyuyacağım. Acıyla uyanacağım. Boşlukta kalacak odam; ve odamda ben. Kızıltaş'tan kopacağım; Gurzuf'tan kopacağım; hayat içinde yaşayan canlı bir ölü olacağım. *Anneme Mektupları, Benim Gibi Biri*'ni bitirip çekmeceye sakladığımda da hüzünlenmiştim. Ama hüznüm bu kadar derin olmamıştı. Çünkü bekliyebilirlerdi. Çünkü içimde yazılacak başka şeyler vardı, söylenecek başka şeyler vardı. Ama şimdi... Her şey çekip gitti. Gurzuf, Kızıltaş, Ayı Dağı... Her yer ve her şey siliniyor gözlerimden. Nasıl yaşadım bugüne değin? Nasıl yazdım? Biliyorum, gerçek değildi onlar. Gerçekliklerini yitirmişlerdi çoktan benim için. Ama... Hayaliyse bile, varlığımın, hayatımın temeli, ana damarı olmuşlardı. Sözcükler beni terkettikleri bir anda o damara başvuruyordum. Şimdi damar kopuk. Kopan damarla bugüne değin sayfalara döktüğüm umut ve özlemlerimin içimde boğulup öldüklerini hissediyorum.

Sürdürmeyeceğim. Sürdüremeyeceğim *Yansılar*'ı. Tüm umut ve özlemler içimde öldükten sonra -ister düşsel olsun, ister gerçek olsun- düşünce ve duygularımı içtenlikle *Yansılar*'da yansıtabileceğime inanmıyorum.

Ama yaşayacağım. Bir yıl mı? Üç yıl mı?.. On yıl mı? Bilmiyorum, ama yaşayacağım. Sevdiğim kıyılarımdan uzak; insanlarımızdan uzak; Gurzufsuz ve Kızıltaşsız; ama yaşayacağım gene de. Yeter ki ömrümün bu son yıllarında da, şairin dediği gibi, gün ışığı eksilmesin penceremden.

Geçen ayın ikinci haftasında aniden gelip İngiltere'yi bastırmış kış sürüp gidiyor hâlâ. Londra'da kar çok yağmadı, ama Southfield soğuk, rutubetli. Bugün ayın onyedisi. Lapa lapa kar yağıyor bahçeme. Çok sürmedi kar. İkindiyin evin önündeki küçük bahçe yolunda karları süpürdüm. *Yansılar*'a son vereli -daha doğrusu son vermek kararını alalı- can sıkıntısı içindeyim. İyi ki ekmek kırıntılarını bıraktı Regina bahçemde çimler üstüne; bahçede yemlenen kuşları seyrediyorum penceremden. Bir ara yazı makinesini çıkarıp masamın üzerine koydum. *Yansılar*'ı daktiloda yazmak niyetindeyim. Yazmam şart değil ama... hiç değilse bir iki hafta oyalanabileceğimi düşünüyorum.

Bir tabaka kâğıt geçirdim bugün daktiloya; iki kelime yazar yazmaz, çıkardım, attım. Makinenin şeridi iyice kurumuş; harfler belli belirsiz. W.H. Smith'e uğrayıp şerit alacağımı açıkladım Regina'ya; izin vermedi. Bensiz gitmeyeceksin, dedi. Havanın ılımasını beklemem gerekecek. Regina'yla gidemem. Bu soğuk hava Regina'nın evden çıkmasına izin vermiyor bugünlerde. Onun durumunda tehlikeli bile.

Kuşları seyrederken *Yansılar*'a son verme kararımın yanlış olduğunu da düşünüyorum. Bir yıl daha *Yansılar*'a gömülmek... haddimin dışında.

Şubat, 1987

1

Bismillahirrahmanirrahim... Bizim Savaşçı'nın öyküsü de burada başlıyor işte:

Silahsızdı gayrı. Uzak savaşlardan çıkıp gelmişti. Gönlünde ve saçlarında barış yeli esmesine rağmen yorgun bir savaşçı olarak dönüyordu. Parmaklarının uçlarını yara izlerine her değdirdiğinde yüreği kanıyordu. Niçin savaşmıştı? Soruyu sormaya ihtiyaç yoktu; biliyordu niçin savaştığını. Bu savaş son savaş olacaktı onun için - onun için ve yurdu için. Kurtulacaktı yurt toprakları kandan, ateşten. Çiğnenmeyecekti artık tarlalar, yanmayacaktı ekinler, ağlamayacaklardı analar; çocuklar babalarıyla birlikte oturacaklardı akşam sofralarına; gelinler erleriyle yatıp uyuyacaklardı kucak kucağa; kızlar mut.türküleri söyleyeceklerdi düğünlerde; ve okullarda çocuklar, bahçelerde çiçekler, bağlarda üzümler özgürlük ve barış havası içinde yetişeceklerdi; ve onacaktı yaralar, gülecekti yüzler; gülen yüzler arasından birini seçip evlenecekti bizim Savaşçı ve uzun yılların sonunda o da mutlu ihtiyarlığına erişecekti, ve ballı çamların kokusunu içine çeke çeke, ihtiyar meşenin gölgesinde çayını yudumlaya yudumlaya,

kızıl gelincikler arasında hoplayıp koşuşan torunlarını seyredecekti; ve ömrünün sonunda gözlerini sükûnla yumacaktı hayata; ve yakınları, yorgunluğundan artık kurtulmuş bedenini tatlı tatlı dualarla vereceklerdi toprağa.

2

Ay ışığı vardı.

Çayırı geçti. Ormanda yürüdü bir süre. Köyüne yaklaştığını iliklerinde hissediyordu. Ormanın sık ağaçları arasından çıkıp bayırın ucunda durunca, bayır dibindeki asmaları henüz yeşermeye başlamış bağın kokusu vurdu burnuna. Bağın ötesindeki köy evleri sessiz ve renksiz hastalar gibi duruyorlardı ay ışığında. Ama geceydi - huzurunu bozmadı sessizlik. Lüle saçlı, boncuk gözlü yavrular uyuyorlardı, analar uyuyorlardı-, savaştan dönen yiğitler de köye ulaşmamışlardı henüz; üzüldüğü bir şey varsa Savaşçı'nın, köyüne eli boş dönüşüydü; gene de köyünde sevinçle ve hoşgörüyle karşılanacağını biliyordu.

Derin bir soluk aldı. Bir de değil, üç kez soludu. Bağın kokusunu doya doya ciğerleri içine doldurdu. Sonra ayağı dibindeki yassı taşın üstüne oturdu, bacaklarını öne uzattı; uzaktaki evlerin damlarına bakarak, o köyde geçen çocukluğunun hatırasına daldı ve hatırlarken, uzunca bir süre garip bir tebessüm takıldı kaldı Savaşçı'nın dudaklarına. İyi ki hafızalı yaratmıştı Tanrı insanoğlunu! Hatırasız yaşayamazdı. Yurdundan uzak, en zor, en çetin durumlarda bu evlerin, bu bağın, şu anda üstüne oturduğu taşın ve toprağın hatırasıyla yaşıyabildi; hayatı kendisine zehir eden nesnelere gözlerini yumup hatıralarına sığındı; ve hatıralar onu ateş, kan, fırtına ve kasırga içinden geçirip selamete ulaştırdı. Şimdi, hatıraların yerini Savaş-

çı'nın gözleri önünde duran gerçekler alınca, gülümseyerek, az da üzülerek, veda diyordu bunca yıl gönül bağıyla bağlı kaldığı hatıralara.

3

Evet, gerçeklerle yüzyüzeydi Savaşçı - kaçıp saklanamazdı artık; hoşuna gitsin gitmesin, bu gerçeklerle yaşayacaktı. Ama savaştan daha çirkin olamazdı gerçekler. Çirkini de ne! Düpedüz güzeldiler ve bu gerçekler öncesinden daha sıkı, daha sağlam bağlarla bağlıyacaklardı onu hayata.

Anası, babası gelip durdu gözleri önüne. Anası zayıftı. Babası ihtiyarlamıştı. Üstelik yüreği de sağlam değildi babasının. Savaş yılları içinde bir haber alamadı. Cepheden yazdığı mektuplar hep cevapsız kaldılar. Hayatta olup olmadıklarını bile bilmiyordu. Ama sağdılar herhalde. Yaşıyorlarsa... Karşılarına öyle apansızın çıkıvermekle büyük bir sarsıntı yaratacaktı onlar için. Sabahı, en azından, şafağın sökmesini beklemeyi düşündü. Düşündü ya, bunca yıl hasretini çektiği köyünün bir çağrım uzağında beklemenin kolay olmayacağını duydu yüreği içinde, ve bayırdan bir kuş gibi fırlayıp ay ışığında renkleri uçuk damlar üzerine uçası geldi.

Ama sabırlı olmaya kararlıydı. Sabahleyin aşağıdaki yolda köye dönen başka yiğitler de görünürlerdi muhakkak; onlara katılırdı; onlarla birlikte girerdi köye. Kendisini başka gençler arasında -üstelik yaralı, kolsuz bacaksız arkadaşları arasında- gören babası çok heyecanlanmazdı belki.

Derken köpek havlamaları geldi kulağına. Önce kopuk. Sonra uzun. Havlamalar sürekli ulumaya dönüştüler. Köye ondan önce dönenler mi olmuştu? Sabrının koptuğunu duyuyordu. Ayağa kalktı. Köyünde ışık sütunla-

rını görünce içinde cız etti bir şey. Bazı evlerin pencere camları bir aydınlanıyor, bir kararıyordu. Lamba ışıkları değildi bunlar. Cephelerde pusuda yatan düşmanı arayan; göğün karasını taraya taraya düşman uçaklarını arayan güçlü reflektörleri hatırlatıyordu ışıklar. Bir ara yabancı bir yerde olduğunu sandı, ve eli ayağı titredi. Ama kaabil değildi - bayırın dibindeki bağ, ve bağın kıyısınca köye uzayıp giden otoyol gözleri önünde duruyordu. Uzun bir yürüyüşten sonra gerçekten kendi toprağına ulaştığına emin olmak istercesine, üstüne oturduğu taşı tuttu, bacakları arasından bir avuç toprak aldı, toprağı yüzüne kaldırdı - avucu içindeki toprağın kokusu ona kendi yurdunun toprağı olduğunu ispatlamasına rağmen, hınçla yere çaldı, kafası içinde yer alan saçma düşüncenin öcünü alırcasına. Öyle ya, köyünde kendi insanlarından başka bir kimse olamazdı; ışıklarsa şenlik ışıklarıydı; özgürlük ve barış onuruna yakılmış ışıklardı.

Bayırı inmeye başladı.

4

Kendisini bekleyen gerçeklere takılıydı aklı hâlâ. Beş yıl mı olmuştu köyünden çıkalı? Evet, beş. Önce askerlik ve talim; sonra dört yıl süren savaş. Bu topraklar üzerinden de geçmişti savaş; yanıp yakılmamış bir yer kalmamıştı yurtta. Dört yıl gibi uzun bir zaman dilimi altında savaşsız da bozulurdu evler; tıkanırdı oluklar, silinirdi renkler, çökerdi çitler, akardı damlar - yapılması gereken işler bekliyordu onu. Daha savaş başlamadan önce onaylanmış ve tüm köy halkınca desteklenmiş ama inşaasına girişilmemiş başka işler de vardı üstelik: keçilerin girmesini önlemek için mezarlığın zelzelede hasara uğramış duvarının örülmesi gibi; köyde klinik kurulması gibi; iki mahalle arasından geçen dere üzerine atılı ve yer yer çü-

rük ahşap köprünün tamiri, tıkanık su yolları, eğrelti otlarıyle örtülü eski çeşmeler; savaş başladığı gün yağmur altında kalakalmış paslı makineler gibi. Bir de köy kulübü ve köy kulübünde gençler için ping pong odası çocuklar için kreş, ihtiyarlar için de dam odası düşünülmüştü. Kulüp bekleyebilirdi. Ama öteki işler onun ve onun gibi savaştan dönen gençlerin coşkuları ve kollarının gücüyle gerçekleşecekti ancak. Ve yapılacaktı bütün bunlar. Savaş onları birbirlerine yaklaştırmadı mı? Yaklaştırdı tabii. Birinin sıkıntısı ötekinin de sıkıntısı, birinin sevinci ötekinin de sevinci olacaktı bundan böyle.

Yoldaydı gayrı. Yürürken, az önce bayır üzerinden gördüğü köyünün olduğundan çok daha uzak olduğunu, ve aradaki uzaklığı bir solukta aşamayacağını anlayarak, yolun kıyısına çekildi, yamaca oturdu, yorgun bacaklarını öne uzattı, asker gömleğinin göğüs cebinden tütün kutusunu çıkardı, bir cigara sardı. Unutmuştu ışıkları; büyüyen gülümseyişi gözleri içinden öne uzalı bacakları arasındaki toprağa akıyordu. «Hey toprak!» dedi: «Hey toprak!» dedi içinden; «Sana doyum olmaz» dedi, ve yüzü, gözleri ciddiyetini takındı; «Doyum da ne demek? Sen insanın canısın, varlığısın, toprak! Sensiz insan bir hiçtir, bir yokluktur,» dedi.

İçinden bunları söyleyince, hem içi rahatladı, hem de bedeninde hoş bir hafiflik duydu Savaşçı; ve yamaca sırtüstü uzandı, iki elini kafası altına sokuşturdu, göğün alaca esmerine baka baka cigarasını içti; sonra doğruldu, cigarasının izmaritini yola attı, ve karanlıkta bir tavuskuşunun kızıl gözünü hatırlatan izmarit sönünce ayağa kalktı, başını kaldırdı, ve umut dolu gözleriyle köyünden yana bakarak, tekrar yürümeye başladı.

5

Yürüdükçe vücudu daha da ağırlaştı. Ayın altına gelip durmuş bir parça kara bulutla göğün ve önünde uzayıp giden yolun ucundaki tepelerin renk ve çizgileri değişti aniden; belli belirsiz oldular. Otoyolun duvarı dibinden başlayıp deniz kıyısına dek alçalan bağın asmaları arasından tılsımlı bir hışırtı geliyordu. Dağları karanlık yutmuştu Kuzey'de; yalnız doruklarda ayın gümüşü yansıyordu. Deniz de başkaydı bu gece - çocukluğunda oturdukları evin penceresinden gördüğü denize benzemiyordu hiç. Kabarıktı. Uzak ve soğuktu. Tehlikelere gebeydi adeta.

Tüm gücünü bacaklarında yoğunlaştırıp adımlarını açmaya çalıştı. Ama sarsak adımları gövdesini taşımayı reddediyordu. Bir ara duvar dibine oturup sabahı beklemeyi düşündü. Karanlık içinden gelen köpeklerin ürümesiyle bu düşüncesinden çabucak caydı - kaabil değil, köyü çok uzakta olamazdı. Bir ara savaş geldi aklına: yağmur içinde, kar ve kasırga içinde geçtiği uzun yollar; sonra cephelerde tankların, topların yaylım ateşleri, makineli tüfeklerin açtıkları ateş furyaları: avcı uçaklarının üzerlerine yağdırdıkları kurşun yağmuru... O gecelerde de: Yorgunum, fazla yol yürüyecek durumda değilim, demiş miydim, acaba?

Güldü.

Evet, burada, köyünün eşiğinde, dümdüz yolda ve ay ışığında gülebiliyordu. Ve gülümsemesinin yüzünden silinmesine vakit kalmadan doğruldu, derin bir soluk aldı, göğsünü öne verip kabarttı ve demirbaş bir çavuşun sesiyle gürültülü bir kumanda verdi kendine:

«Hazıııır, ol!.. İleriiii, maaarş!»

6

Ayın altından geçen kara bulut, ormanın derinliğinde patlamış bir mermi dumanıydı dersin; incele incele eridi gitti; ve dolunayın yüzü sevecen bir parlaklıkla güldü. Otoyolun, karşıda sert bir dirsekle kıvrılıp, güney-doğu yönüne doğrulduğu kesimine çıkmıştı ki, sıra selviler ilişti gözüne; ilişince de az önce bağdan çıkan tılsımlarla dolu hışırtı değişiverdi - şimdi bağ gün ışığının, çiçeklerin, kelebeklerin, üzümlerin ve sıcak fırınlardan henüz çıkarılmış ve buram buram ana kokan ekmeklerin türküsünü söylüyordu sanki yorgun Savaşçı'ya.

7

Sıra selvilerin ince ve uzun gölgeleri uzanmışlardı yola. Bağ arkada kalmıştı. Bağın asmaları arasından çıkan hışırtı ve köpeklerin ürümeleri kesilince, garip bir sessizlik çöktü etrafa. Sessizlik derin ve sürekliydi; derin ve sürekli olduğu kadar da gecenin yüreğine saplanıp kalmıştı sanki; ve karanlığı kanatacak bir bıçak gibi de keskindi.

Kendi gölgesini selvilerin gölgeleri arasında kaybetmekten korkarcasına, hızlı adımlarla yürüdü, selviler dibinden geçti. Ama tedirginliği dağılmadı. Başını çevirip bağı kolladı. Göremedi. Çocukluğunda da bağların görünmediği yerlerde tedirgin olurdu hep. Ne var ki bu durumu uzun sürmedi: olduğu yerden yüz metre kadar uzaktaki eski dut ağacını görünce içi rahatladı; güldü hatta. Çocukken o dut ağacına tırmanırdı. Ağacın, beygir yaptığı kalın dalı üstüne otururdu ve önünde, kalın daldan fışkırmış ince dalları, bir atın yelesini tutarcasına, tutarak; sarkık bacaklarını bir içe, bir dışa atarak, «beygirini»

sürerdi. Ha! .. ve dut yerdi. Ne çok dut vardı dallarda. Kara, pembe, alaca, mor, - yavru emziren kadınların memebaşlarını hatırlatan dutlarla yüklüydü dut ağacı. «Beygir» ini sürerken de dut yerdi boyuna. Karalar çok tatlı olurdu. Kızıllar ekşiydi. Bazıları acıydı. Bir kızıl dut yedi mi ardından hemen üç kara dut yerdi. Kısa pantolonundan çıkan çıplak bacakları, kolları, parmakları, yanakları -tek sözle her yeri- al, kara, mor renkler içinde dönerdi eve, ve annesi bakır leğene sıcak su doldurup yuvardı kendisini. Dut renkleri bacak eklemlerine dek yükselirdi. Annesi pantolonunu çıkarıp duta bulaşmış kıçlarına ve sünnetli yerine baktığında, «Ayol sırman da dut mu yedi?» diye kıs kıs gülerdi.

Tatlı hatıralar! diye düşündü Savaşçı. Aradan bunca yıl geçmesine rağmen unutulmuyordu; insanın içinde yer etmişlerdi; insanın dalak, böbrek, yürek, akciğerine yapışıp kalmışlardı sanki - öylesine yakındı insana hatıralar.

8

Yaşanmış bir zaman parçası bekliyordu onu dut ağacında. Ağacın dibinde durunca o zaman parçasını kaldıracaktı, elinin içinde tutup okşayacaktı, sonra cebine koyacaktı ve, cebinde saklı o zaman parçasıyle yaradılışı eksiksiz bir insan olarak dönecekti köyüne Savaşçı. Ne var ki daha dut ağacına varmadan bir koku vurdu burnuna, midesi bulandı. Dut kokusu değildi bu; çirkef su, çürük ağaç, gebermiş karga veya gebermiş porsuk kokusu değildi; ama, bizim yorgun Savaşçı için yabancı bir koku da sayılmazdı -dut ağacından gelen koku, hiçbir kokuya benzemeyen, kan kokusuydu. Durup arkasına baktı; karanlıktan sıyrılıp çıkmış dağların uçurumlarına baktı; denize baktı: sessizliğin sürüp gitmesine rağmen, gecenin ka-

nadığını ve sessizlik içinde kanlı bir tehlikenin gizlendiğini sezinleyemedi.

«Lanetli savaş!» dedi içinden.

Kafasının içinden söküp atamıyordu bir türlü savaşı. Tanrı'nın insanoğlunu hafızalı yaratması iyiydi ama... savaşa gelince, hafızasız yaşamayı yeğliyordu. Yürüdü.

Dut ağacından gelen kokunun kuşku uyandırıcı bir koku olduğunu gizleyemezdi artık kendinden. Ağaca beş adım kala tekrar durdu. Şimdi iyice görüyordu; ve gördükleri, az önce sandığı gibi, hafızasının garip bir oyunu değildi: ağacın dibinde kurşunla vurulmuş üç ceset yatıyordu; bir ceset de dut ağacının kalın dalına asılıydı.

Uzun bir süre beyni sımsıkı kapalı kaldı. Kimdi o? Nerdeydi? Niçin gelmişti buraya? Neden sonra beyninin dar hücreleri yavaş yavaş aralandı, açıldılar; ve düşünmeye başladı: biliyordu, köyünün yolundaydı. Dağlardan yana kaldırdı başını: dağlar, kendi yurdunun dağlarıydı. Denize baktı: deniz de kendi yurdunun deniziydi. Ya dut ağacı dibinde yatan ölüler? Yeni bir savaş mı başlamıştı? Ama niçin? Ne zaman? Ve kiminle? Evet, düşman kimdi? Savaşan kimdi? Ölen kim, öldüren kimdi? Düşündü, düşündü. Ellerini kaldırıp arkadan kafasını, ensesini kaşıdı. Yine düşündü. Ama kafasını çatlatana dek düşünse bile, bu toprak üstünde yeni bir savaşın başladığına inanamayacaktı.

Az sonra cesetlere yaklaştı. Ve ölüleri yakından görünce olduğu yerde taş kesildi. Ama görme yeteneğini yitirmemişti - ölüler kendi insanlarıydı; bundan kuşkulanmıyordu. Biri, ölmeden önce, ya da ölürken, kolları arasına aldığı dizlerini çekip çenesi altına getirmiş, ve öylece ölmüştü; biri yüzüstü ve upuzun yatıyordu; üçüncününse iki bacağı iki yana atılıydı, ve alabildiğine açık gözleriyle dut ağacına asılı cesede bakıyordu. Üçü yalın ayaktı; yalnız dala asılı cesedin ayaklarında çarıklar vardı, ve hafif

esintide hafifçe sallanan bacakları dibinde, kimin olduğu bilinmeyen, bir kalpak yatıyordu. Savaşçı yaklaşıp kalpağı kaldırdı, gözleri açık ölünün başı ucunda dizüstü çöktü, ölünün gözlerine, açık ağzına baktı, ve sorusunun karşılanmayacağını bilmesine rağmen: «Sen kimsin? Kim öldürdü seni?» diye sordu. Bir ara kendisi bir cevap bulmaya çalıştı soruya. Ama boşunaydı. Aklına gelen her cevabı «Saçma!» diye kesip attı. Nihayet, soruya hiçbir cevap bulamayınca, ölünün gözlerini kapatmak istedi, ama ölü, gözlerinin açık kalmasını ve açık gözleriyle daldaki asılı cesede bakmayı yeğliyordu dersin, kapatamadı. Sonra elindeki kalpağı hangi cesedin başı ucuna koyacağını düşündü. Düşündü ya, hiçbirinin başı ucuna bırakmayıp, köye kalpakla dönmeye karar verdi - köyünde, hiç değilse, kalpağın kimin kalpağı olduğunu sorar, anlardı.

Yola çıktı. Donmuş bir dere gibiydi yol ay ışığında. Her yeri görüyordu: dağları, denizi, bayırları, tepeleri, selvileri... ama her yer renksizdi; kara - beyaz filmler misali, yalnızca kara ve beyazdı görüntüler.

Yürümeye başladı. On adım kadar uzaklaşınca durakladı, başını çevirip, ölülere ve dut ağacına baktı tekrar. Bakarken yamaca oturup ölülerin ardından ağlamayı düşündü. Ama ağlayamayacağını biliyordu. «Deli!» dedi içinden kendi kendine. «Bunca ölü gördün savaşlarda; bunca yıl bu yurdun hasretini çektin; gözlerinin gerisinde gözyaşı kaldığını mı sanıyorsun?»

«Deli!» dedi içinden bir kez daha; ve kimin olduğunu bilmediği kalpağı koltuğunun altına kıstırarak, yürümeye başladı.

Yürüdü, yürüdü, yürüdü. Yürüdükçe yol uzadı, sonsuz ve umutsuz bir yol oldu; gece uzadı, bitmeyen ve sancılı bir gece oldu. Yapılacak hiçbir şey kalmamıştı artık onun için- yalnızca yürümek, ve, seferlerde olduğu gibi, yürürken sessizce içinden türküdeki dizeyi tekrarlamak:

Yollar yollar.
Uzun yollar.
Bitmez yollar.
Sonsuz yollar
Ay gidi yollar.
Ay gidi yollar.

9

Az mı gitti, uz mu gitti? bilmiyordu. Bir zaman sonra bir bağa ulaştı Savaşçı; ulaşınca da yüreği hop etti. Sevinci sebepsiz bir sevinç değildi; bağın orta yerinde bir ev duruyordu; ve, otoyoldan ayrılan, otoyolun küçük bir yavrusu gibi, dar ve düz bir yol da asmalar arasından eve doğru uzanıyordu.

Evet, sevinçliydi bizim Savaşçı. Hem de çok. Sevincinden bayılacak gibi oldu bir an. Ama çabucak toparladı kendini. Sevinmesine başka bir sebep de, köyünün çok uzağında olmadığının şuuruydu.

Evin kiremit damına bakarken göğsü doldu, gözleri doldu - ölüler ardından ağlayamadıysa, köyünün yakınlığından duyduğu kıvançla ağlayabilirdi.

Ama.

Bağa sapan dar yolun ucunda durur durmaz irkildi birden: az önceki kıvancı üzerine soğuk bir gölge düştü: gözleri önünde duran badanalı ev kapısız ve penceresizdi; bir zamanlar kapı ve pencerelerin olduğu yerlerde, kuru bir kafatasının ağız ve göz deliklerini hatırlatan, kara kara delikler kalmıştı yalnızca ak duvarlarda.

Ama niçin? Neden?

Savaşı düşündü: yalnızca kapı ve pencereler değil; kentler yıkılmıştı, köyler yanmıştı... Ama merakını tatmin edemedi bu düşünceyle. Evle kendisi arasındaki ba-

ğın içinden geçen yolun uzunluğu yüz metre kadardı; gözleri evin kapısız kapısına takılı, yürümeye başladı. Yürürken tekrar savaşı düşündü; yakılıp yıkılan evleri, ölen insanları. Ama bu düşüncesinde yine çarpıklıklar buldu, çünkü burada gördüğü ölüler, pencereleri kırık ve kapısız bu ev hiç mi hiç savaş yerini hatırlatmıyordu Savaşçı'ya.

Merakı artıyordu. Ay ışığında kapı ve pencere çerçeveleri arasından evin içersini görür gibi oldu, ve, yoldan çıkarak, yerden iki metre kadar yüksek pencere dibine gidip odanın içersine baktı. Odanın döşeme tahtalarının temiz ve pırıl pırıl olmasına mukabil, oda eşyasızdı. Dönüp koridora girdi. Koridorda oda kapıları ardına kadar açıktı. Yavaş yavaş yürüyerek odaları bir bir sınadı: dört oda saydı. Odaların üçü eşyasızdı; ama dördüncü odanın duvarlarını uçtan uca çevreleyen sedirlerde işlemeli yüzleri yırtık yastıklar, kırık aynalar, türlü çiçeklerle dokulu bezler, küpler, pencere desteği üzerinden yere düşüp parçalanmış saksılar, kesme kristal vazolar, süslü iplik kutuları, çemberli sandıklar içinden çıkarılıp dört bir yana savrulmuş gömlekler, entariler, pullu gelin fesleri; yer tahtaları üzerinde ise Kur'an-ı Kerim'den yırtılmış sayfalar yatıyordu.

Odada perişan eşyalara bakarken içi burkuldu, iki büklüm oldu. Gene de «Ah!» diyebildi; «Ah, bana ne oluyor böyle?» diyebildi; ve midesindeki sancı dağılınca doğruldu, kendine karşı, kendi bencilliğine karşı isyan ederek yumruğunu sıktı: Bu evde yaşamış insanların acıları kendi acısından daha az ve dayanılır bir acı değildi.

Ne yapacağını bilmiyordu gayrı. Bildiği bir şey varsa, kendine acımakla, ağlayıp sızlamakla geçireceği vakti yoktu. Her nerdeyseler, geri döneceklerdi elbet bu evin insanları günün birinde. Bir ara yer tahtalarını temizlemeyi, eşyalara çeki düzen vermeyi düşündü Savaşçı; düşün-

dü ama, uzaklardan gelen, ve artık köpek ürümelerine karışan insan sesleri, ağıtlı ağlamalar, feryatlar da kulağına ilişince hemen evden çıktı, dar toprak yolu geçip, asfalt döşeli otoyolda durdu.

Sesler, feryatlar otoyolun iki kilometre kadar kuzeyindeki iki camili ve iki mahalleli köyünün evlerinden çıkar gibiydi. Çabucak bayırı tırmanıp bir an önce köye girmeyi düşündü. Ama karşıki bayır sarp bir bayırdı -gençlik yıllarının çoktan başka bayırlarda kaldığını anladı, ve bayırı tırmanmadı. Üstelik otoyola yakın tek tük başka evler de vardı- köyünde ve yöresinde olup biteni o evlerde oturan insanlardan öğrenebileceğini düşünerek, yürümeye başladı.

10

Bu kez çok gitmedi; on, belki onbeş dakika; yolun dibinde teraslı başka bir ev çıkıverdi karşısına - köyünün sınırları içinde bulunduğundan kuşkulanmıyordu gayri: bu ev, Dede Memet Soytar'ın eviydi. Saçak altına dek yükselen çan çiçekleri ve terasa açılan kapıların üst kesimlerinde renkli camlarla göz alıcıydı ev. Savaşçı çocukken, otoyolun alçak duvarı üstüne oturup, pipo içen Dede Memet Soytar'ı seyrederdi. Dede Soytar her zaman o terasta otururdu. Serin günlerde de. Başında kara püsküllü kızıl bir fes, dizlerinde kara püsküllü kızıl bir şal, omuzlarında kara püsküllü başka bir şal, bambu koltuğa oturup piposunu içerdi. Kapıların renkli camları ve çan çiçekleri kadar fesi de çekiciydi Dede Memet Soytar'ın. İyi hatırlıyordu Savaşçı: bir gün, duvara oturmuş, Dede Soytar'ı seyrederken, Dede Soytar kristal bir tepsi içinde ayva reçeli getirip ikram etmişti kendisine. O eve girmeyi, evin odalarını yakından görmeyi çok özlüyordu, ama bu-

na imkân yoktu; çünkü evde, Dede Memet Soytar'dan başka, özellikle kendi yaşında, veya kendine akran denebilecek bir kimse oturmuyordu.

Şimdi de Dede Memet Soytar'ı bulacaktı sanki terasta; gözleri terasa takılıydı. Ama terasta insan adına kimseler yoktu. Bambu koltuk da yoktu. Eve bakarken dalgınlaştı. Evin önündeki küçük bahçenin kapısı ardına kadar açıktı. Eve girmek istemiyordu, ama içinde şeytan «Yürü, gir! Yürü, gir!» diyordu. Ve istemeye istemeye yürüdü, yerden beş basamak yüksek merdiveni çıktı, terasta durdu.

Terasta tüm kapılar açıktı. Her kapının eşiğinde durarak, odaları gözden geçirdi. Eşyalar darmadağındı odalarda. Pencere camları kırıktı. Yalnızca bir odanın yer tahtaları üstüne upuzun uzanmış, bir adam yatıyordu. Adamın kim olduğunu bilmiyordu Savaşçı. Yavaş yavaş adama yaklaşıp yanıbaşına diziüstü çökünce, anlayıverdi: Dede Memet Soytar'dı adam. Başında kara püsküllü kızıl fes, sırtında kara ceket, bacaklarında kara pantolon, pabuçsuz ayaklarında ak çoraplar.

Elini Dede Memet Soytar'ın yüzüne götürdü; alnı üstüne koydu; sonra kulağını tuttu, burnunu tuttu; parmak uçlarını şakakları, yarı açık dudakları üstüne gezdirdi. Soğuktu yüzü. Solumuyordu. Ölüydü Dede Memet Soytar. Tabii bir ölümle öldüğünü düşündü önce. Ama odanın darmadağın eşyaları üzerine yeniden göz gezdirince kuşkulandı. «Kimbilir... Korkudan ölmüştür belki», dedi içinden; ve ayağa kalktı, odada yavaş yavaş dolanarak, raflardan yere yuvarlanmış, ayakları dibinde ve ay ışığında yatan pırıl pırıl bakır sahanlara baktı; Arap harfleriyle işlemeli ve çerçeveli levhalara, çerçeveli fotoğraflara, kitaplara baktı. Köşede yanüstü devrilmiş kuşsuz bir kuş kafesi, yerdeyse pencerenin kırık camları arasında Kur'an-ı Kerim'i buldu. Kur'an'ı kaldırıp sedire koydu; sonra Dede

Memet Soytar'ın yanına gitti. Dede Soytar'ın kulağına bir şeyler fısıldamak istiyordu galiba ki, yine dizleri üstüne çöktü. Dede Soytar'a mı, kendi kendine mi? bilinmeyen bir sesle: «Korkma», dedi, ve ayağa kalktı, gidip sedirden Kur'an'ı kaldırdı, asker gömleğinin düğmelerini çözdü, Kuranı göğsü üstüne koydu, gömleğini düğmeleye düğmeleye terasa çıkıyordu ki, kendisinden fazla Dede Soytar'ın Kur'an-ı Kerim'e ihtiyacı olduğunu düşünerek, tekrar odaya döndü, Kur'an'ı gömleği altından çıkarıp Dede Soytar'ın göğsü üstüne yerleştirdi, ve terasa çıktı. Daha da dalgınlaşmıştı. Artık ne Dede Soytar'ı, ne de savaşı; ne yaşamı ne de ölümü düşünüyordu; hatta yüreğinde köyü için beslediği aşk ve özlemi bile unutmuştu; yalnızca geceyi düşünüyordu. Ne zamana dek sürecekti bu gece? Tan yerini kolladı: göğün öteki kesimlerinden farksızdı tan yeri. Gerçi ay ışığı vardı, ama gece gene de bir geceydi; hayatın üstüne çekilmiş bir çarşaftı dersin, bir kefendi dersin gece.

Ve öyle dalgın, yavaş yavaş beş basamak merdiveni indi, sırtını merdivenin korkuluğuna dayadı, bir süre gecenin yaratmış olduğu denizin benzersiz rengine baktı; sonra, hâlâ dalgın, otoyola gitti. Yolda dururken dalgınlığı yavaş yavaş korkuya dönüştü; ve eli ayağı titredi. 'Bu gece sonsuz bir geceyse...' diye düşündü. Aynı zamanda karamsarlığını kendinden kovmaya, uzaklaştırmaya çalıştı. «Olamaz», dedi içinden, «olamaz! Şuracıkta, ya da şu eve döner de, Dede Memet Soytar'ın yanına uzanıp yatarsam, uyandığımda gün ışığını, terasa açılan kapıların üst kesimlerindeki renkli camlardan odaya sızan güneş ışığını da görürüm belki», dedi içinden. Ama eve dönmedi.

Şafak sökmeden önce köyüne gireceğini umuyordu. Ve umutla yürümeye başladı. Ama bu umudu da uzun sürmedi: Dede Soytar'ın evinden yüz metre uzaklaşmadan, yol üstündeki bağın duvarı dibinde beş -evet, beş-

ölü gördü. Önce, ölülerin nasıl öldüklerini merak etti, cesetlere yaklaştı. Beşi de kurşunla öldürülmüştü. Vuranlar kurşunlarını yakından ve kafataslarına sıkışmışlardı - kan içindeydi yüzleri; kimin genç, kimin ihtiyar olduğu belli değildi: kimin kara saçlı, kimin sarı saçlı olduğu da belli değildi; alınlarına, şakaklarına yapışık saçları ışıltılı ama renksiz bir renge girmişlerdi ay ışığında.

Cesetlere bakarken hayal ve gerçekler, korku ve umutlar birbirine karıştı. Artık ne düşüneceğini bilmiyordu bizim yorgun Savaşçı. İçi patates dolu ve yere rastgele atılmış, çuvallar gibi yatıyorlardı cesetler duvar dibinde. Yaklaşarak elini cesetlerin yüzlerine, şakaklarına yapışık saçlarına değdirdi. Elini yüzüne kaldırmıştı ki, parmaklarında taze kan görünce çıldırmışçasına kendini duvar açığından bağa attığı gibi, iki eliyle asmaları kavradı, dizlerine çöktü ve kafasını toprağa vura vura: «Allaaaaah! Var mısın, Allaaaah!.. Benim senden başka koruyucum yok, Allaaah!.. Var mısın, Allaaah!» diye yaralı bir hayvan gibi ulumaya başladı.

11

Köyünden kurtuluş beklemiyordu gayrı. Üstelik korkmuyordu ve korkusuzluğunun sebebini düşünmüyordu. Köyüne ulaşmadan önce aklını ve tüm duygularını emip kurutmuştu onun korku.

Bayırı bir gölge gibi tırmandı.

Köyün kenar evleri bomboştu. Avluların, bahçelerin kestirme sırıkları devrilmiş, kapılar menteşelerinden sökülmüş, pencereler ışıksız; bazı ahırlar önünde şaşkın şaşkın evlere bakan inekler, koyunlar, keçiler duruyordu; bazı evlerin eşiklerinde ise gebermiş köpekler yatıyordu. Evlere girmedi. Yalnızca evler ve bahçeler arasından ge-

çen yollarda yürüdü; duvarlar üzerinden avlulara, bahçelere, verandalara, çardaklara, tütmeyen bacalara baktı. Yürürken ara ara bir tek terlik, bir kadın şalı, bir tek çocuk potini, yamadan bir bebek, bir takunya, fötr kalpak ilişiyordu Savaşçı'nın gözüne yolda. Ama kaldırmadı hiçbirini. Yola atılmalarının sebebini de düşünmedi. Yalnız koltuğu altında taşıdığı ölünün kalpağını yolda kaybetmekten sakınıyordu galiba ki, kendi başına geçirdi.

Köyün içerlerine girdikçe dökülü saçılı fazla eşya ve giysi görüyordu sokaklarda: gümüş tepsiler, bakır güğümler, tesbihler, bakır siniler, verandalarda ve bahçe çitleri üstünde uçları dantelli baş örtüleri, kırmalı ve renkli fistanlar, iç çamaşırlar, maramalar... Başka bir dünyadan gelmiş bir çeşit Hınzır soyu yaratıklar için eğlence yeri olmuştu sanki köyü.

Köyünün en yüksek noktasına çıktı.

Buradan her iki mahallenin evlerini görebiliyordu. Camileri kolladı. İki mahallenin iki camisi eski yerlerindeydi; yalnız minareleri eksikti. İnsan duygularını çoktan yitirmiş olmasına rağmen, camilere bakarken, içi burkuldu. Minaresiz cami olur muydu? Olurdu tabii. Köyü insansız bir köy olurdu da, neden minaresiz cami olmasındı?

Şaşmadı ama içinin dolduğunu, yüreğinden yükselen acı bir yumrunun boğazı içine sokulduğunu hissetti; gözleri de yaşarmaya başladı, başlayacaktı-, yutkundu, yutkundu; gözlerinin gerisinde biriken gözyaşlarını zorla tuttu, ağlamadı. Neden sonra kendi evlerine doğru koyuldu. Babaevi aşağıda, otoyola yakın bir yerdeydi.

İki mahalle arasından geçen dere üzerine atılı köprüye yaklaştığı zaman dört ölü daha saydı: cesetlerin ikisi köprünün bir ucuna, diğer iki ceset ise köprünün öbür ucuna asılıydı. Köprü üstünde başka ölü yoktu ama, cesetler üzerinden yürürcesine, yavaş yavaş ve dikkatle yürüyerek geçti köprüyü. Otoyola yaklaştıkça babaevini görmek ar-

zusu zayıfladı içinde. Hatta babasını, annesini görmek arzusu da. Onları evde canlı bulabileceğine inanmıyordu. Ölüyseler... son gücünü kol ve bacak kaslarında yoğunlaştırıp evin az uzağındaki mezarlığa gömebilirdi ikisini. Ya öteki ölüler? Onları kim gömecekti?

Hınçla yumruğunu sıktı - kendine küskündü gene. Kim mi gömecekti? Kim mi gömecekti? Yumruğunu kalçasına vurdu. «Ben gömeceğim!» dedi içinden. «Ben! Ben! Ben!.. Ben gömeceğim köyün tüm ölülerini mezarlığa!» dedi.

Mezarlık bir çağrım ötedeydi. Duraksayıp kulak kabarttı, dinledi; ama bunun saçma bir eylem olduğunu çabucak anlamıştı savaşçı - köyün evlerinden bir hışırtı, bir ses çıkmıyordu da mezarlıktan ses soluk çıkacağını mı sanmıştı?

Kooperatifi geçti.

Solda, asmaları otoyola sarkık bağın duvarı dibince yürürken, arada duraksayıp başı üzerindeki asmaların - bazıları kelebekleri, bazıları da ay ışığında genç gelinlerin kulaklarına asılı altın küpelerini hatırlatan- yapraklarına bakıyor, ara ara asmaları elleri içine alıp yaprakları okşuyordu âşıkane. Bu asmalar biliyorlardı belki köyde olup biteni; ama sormuyordu Savaşçı biliyorlarsa bile, asmalar konuşamazlardı ki!

Yolun karşı yakasına çıkıp mezarlığı çevreleyen alçak taş duvar dibinde durdu, mezarlığa baktı. Mezarlık yoktu. Hoş, mezarlık yok değildi. Var olmasına vardı ama mezarlıkta bir tek mezar kalmamıştı. Tüm mezarlar kazılıp yerle düzlenmişti ve düzlenmiş arazinin orta yerinde, kırık başlaşları ve insan kemiklerinin oluşturduğu yüksek bir öbek, yüksek öbeğin çevresinde ise gece molasında istirahat eden toprak araçları, buldozerler duruyorlardı.

İnme inmişti dersin; uzun bir süre olduğu yerde kaldı, kımıldamadı bizim yorgun Savaşçı. Yalnız gözleri görüyordu - öbeğe ve toprak makinelerine baktı, baktı, ve bakarken, anlamını bilmediği, ama sıkıntılı anlarında annesinin söylediği bir kelimeyi iki kez tekrarladı içinden: «İllallah, illallah.» Sonra babaevine gidecek yerde, dönerek, karşıt yöne koyuldu.

Yönler yitirmişti önemini artık onun için. Nereye gittiğini ve niçin gittiğini bilmiyordu. Başı göğsüne düşük, kolları yanlarına sarkık, omuzlarında ve yüreğinde köyün ve mezarlığın ağırlığını taşıyordu sanki. Yürüdü, yürüdü. Başını kaldırıp ilerisine baktığı zaman iki katlı, ikinci kata dış duvardaki delikli demir merdivenden çıkılan, köyün posta ve telgraf binasını gördü. Görünce de duralayıp içini çekti, göğüs geçirdi: bir tas kafaya şimşir tarak, ya da bir ölüye gümüş mumluk içinde yanan mum ışığı ne denli gerekliyse postane de o denli gerekliydi bizim Savaşçıya. Sola dönerek otoyolun kenarındaki yalaklı çeşme taşına oturdu. Ayın soğuk parlaklığından kırılıp dökülmüş buz parçaları yatıyordu dersin denizin yüzünde. «Hey, deniz!» dedi içinden, denize bakarak; «Hey, deniz!» dedi: «Bahse girerim, sen, deniz, deniz olalı benim köyümde olanları ilk kez görüyorsundur», ve başını, dizlerinde dikili kollarının arasına eğdi, yüzünü avuçladı, bütün gövdesiyle sağa sola sallana sallana sızlandı:

«Her şey bitti. Her şey sona erdi benim için burada. Benim köyümün evlerinde ocaklar yanmayacak; sofralar kurulmayacak; ezanlar okunmayacak; kadınlar çocuk doğurmayacak; ölüler mezarlara gömülmeyecek; gün ışımayacak benim köyümde; benim köyüm Tanrı'sız, peygambersiz, meleksiz bir köy olacak bundan böyle.»

12

Ve öyle sallanıp içinden ilenirken, omuzunda bir el hissetti. El, öylesine hafif bir eldi ki... Bir melek eliydi dersin.

Başını kaldırdı.

İnce ve uzun boylu, kara etekli, ak süeterli, alnının yarımını ve sol gözünü örten düz ve kumral saçları sol omuzu üzerine dökülü, genç bir kadın... Yoksa gerçekten bir melek miydi?

«Sen kimsin?» diye sordu Savaşçı şaşkın.

«Ben senin meleğinim», dedi genç kadın, savaşçının avuçlarını hüzünlü yüzünden ayırarak. Savaşçı başını kaldırdı, alabildiğine açık gözleriyle genç kadının yüzüne baktı gene; uzunca bir süre ne diyeceğini bilemedi. Neden sonra:

«Sen ölmedin mi?» diye sordu.

«Dedim ya», dedi genç kadın, «ben bir meleğim; melekler ölmezler.»

«Ama... bu köyde hiç kimse kalmadı.»

«Kaldı», dedi genç kadın.

«Kim?» diye sordu Savaşçı.

«Ben kaldım. Ve sen... ve de...» ve sözünü tamamlamadan:

«Korkuyor musun?» diye sordu genç kadın.

«Evet», dedi bizim yorgun ve umutsuz Savaşçı; «Korkuyorum.»

«Ölümden mi?»

Yok yerine başını salladı.

«Neden korkuyorsun?»

«Geceden.»

«Geceden mi?»

«Bu gece sonsuz.»

«Gece sonsuz değil. Her gecenin bir sabahı var. Bu gecenin de sabahı olacak.»

«Ne zaman?»

«Bilmiyorum ne zaman. Ama mutlaka olacak.» dedi genç kadın, ve yorgun savaşçının yanına taşa oturdu, başını onun omuzuna yasladı, bir süre ses etmedi; sonra onun elini aldı, okşadı okşadı, yüzüne kaldırdı, elinin içini öptü, ve başını kaldırıp, Savaşçı'nın kulağına fısıldadı: «Bana Melek hanım derler. Ama ben melek değilim. Etli, canlı, kanlı bir kadınım. Ve ben bu köyün kadınıyım. Sen tanıyorsun beni. Ne olursun iyice bak yüzüme! Seni bekledim bunca yıl. Buldum seni. Korkma artık. Karanlıkta nur olacağım senin yürüdüğün yollarda; ateş olacağım kışın soğuğunda; gölgeli söğüt olacağım yazın sıcağında. Ama seninle... Sensiz hiçbir şey olamam, hiçbir şey yapamam. Geceyi değiştiremem sensiz; günü değiştiremem; yolumuzu, yükümüzü hafifletemem; sensiz seni sevemem, çocuklarımızı güldüremem.»

«Çocuklarımızı mı?» dedi, yorgun Savaşçı, şaşkın,

«Çocuklarımızı», dedi genç kadın. «Evet çocuklarımızı! Etimizden, kanımızdan, soluğumuzdan doğmuş ve doğacak çocuklarımız bekliyor bizi!»

Gözleri faltaşı gibi açıldı bizim Savaşçı'nın:

«Alay mı ediyorsun benimle Melek hanım?» «Yok, alay etmiyorum» dedi Melek hanım. Ve tekrar Savaşçı'nın kulağına fısıldadı: «Ölüme mahkûm edildi ulusumuz.»

«Kim?» diye sordu Savaşçı aynı fısıltılı sesle. «Kim mahkûm etti bizim ulusumuzu ölüme?» Ama Melek hanım cevaplamadı Savaşçı'nın sorusunu. Cevap yerine: «Birçok insanımız öldürüldü. Geride kalanlarımız çıkarıldılar. Biz de taşıt aracını bekliyoruz», dedi.

«'Biz' dediğin kim oluyor?» diye sordu Savaşçı.

«Sen, ben... ve çocuklarımız», dedi Melek hanım.

«Çocuklarımız nerde?» diye sordu Savaşçı.

Genç kadın başını posta ve telgraf binası önündeki ihtiyar meşeden yana attı:

«İşte... Orda..»

Sağır ve dilsiz bir adam gibi oturdu Savaşçı bir süre, meşe ağacından yana bakarak. Genç kadın da susuyordu. Neden sonra yorgun Savaşçı'nın fötr kalpağını çıkardı başından, eliyle onun saçlarını düzeltti, alnında boncuklaşmış terleri sildi; ve çok yavaş bir sesle; «Kalk, gidelim», dedi.

Ayağa kalktılar; ve, Savaşçı hâlâ şaşkın, ikisi kol kola, oto yolun karşı yakasına geçerek, ihtiyar meşe ağacına doğru yürüdüler.

Ağaca az kala Melek hanım duraksayıp: «Meşeyi hatırlıyor musun?» diye sordu. «Hatırlıyorum», dedi Savaşçı. Ve az sustu, düşündü; sonra ilâve etti: «Her zaman hatırladım o meşe ağacını. Savaşlarda bana yardıma geldi, benim kurtarıcım oldu.» «Gene de kurtarıcın olacak», dedi Melek hanım; «Meşenin dibine bak hele!»

Meşe ağacının dibinde ve çevresinde, kuş yavruları gibi, küme küme çocuklar oturuyorlardı.

«O çocuklar...O çocuklar bizim çocuklarımız mı?» diye sordu Savaşçı.

«Bizim çocuklarımız,» dedi Melek hanım.

Bir ara, kendisi için yeni bir hayatın başladığını sandı Savaşçı. Hoş, yeni bir hayat başlamamıştı belki, ama hayatta yeni bir yol, korkulu dünya içinde emniyetli bir yol bulmuş gibi oldu, ve coşkuyla Melek hanımın koluna sarıldı. Melek hanımın da sevinçli gözleri iki yıldız gibi parladı, soluğu ısındı, memeleri kabardı, yanakları kızardı, ak boynunda al güller açtılar ve yanan dudaklarıyle yorgun Savaşçı'nın alnını öptü, şakağını öptü, burnunun ucunu öptü, kulak düğmesini öptü, kalpağını kaldırıp Savaşçı'nın saçlarını öptü; sonra birbirlerinin ellerini tuttu-

lar, ve artık konuşmaksızın, ama sağlam adımlarla, ikisi meşe ağacına yürüdüler.

13

Meşe ağacı dibinde, ve çevresinde, kırk kadar çocuk vardı; oğlan, kız; tümü yere oturmuşlardı, ve çoğunun ince kolcukları göğüsleri üzerine kavuşuktu; ve tümü sessizdi; ve ay ışığında gözlerinin rengi uçuktu, ve iri ve açık gözleri içinde, hangi bir zalimin ve niçin, kendilerini evlerinden attığını bilmemenin şaşkınlığıyla geceye bakıyorlardı. Aralarında iki, üç yaşında olanlar da vardı; onlar büyükçe çocukların kucağında uyuyorlardı; kimileri de hasta, ya da yaralı ve yakın bir gelecekte öleceklerini sezinleyen ve bu yüzden diğer kuşlara katılıp cıvıldaşmayan minik serçeler yok mu? Tıpkı o serçeler misali bir kenara çekilmiş, ve bir an önce hayattan el ayak çekmişçesine oturuyorlardı.

İkisi meşe ağacının dibinde durunca, birkaç kız çocuğu ayağa kalkıp, Melek hanımın elini, eteğini tuttular. Melek hanım onların başlarını okşadı; sonra kümeden ayrı, küçük ve halsiz çocukların yanına gitti, bir bir onları yerden kaldırıp, yanaklarını öptü, çok zayıf olan iki kızcağızı meşe ağacına götürdü, ağacın dibinde küçüklü büyüklü, ve yığın halinde bohça ve bavullar arasından birini açtı, içersinden çıkardığı pideyi çocuklara yedirdi, mendiliyle dudaklarını, yüzlerini sildi, temizledi, bavullar üzerine yatırdı, sırtlarını şalla örttü - kendisinin yüzüne, ürkek değilse de, kaygılı bir gölge konmuştu. Melek hanımın kaygılanmasına yeterinden fazla sebep vardı: köyün öteki insanları köyden taşınmış, ve köy çoktan boşaltılmış olmasına rağmen, çocukları bilinmezliğe götürecek olan taşıt araçları gelmiyorlardı bir türlü.

Bizim Savaşçı'ysa canlıydı. Canlı olmasına her zaman canlı olmuştu o-, ama, köyüne gireli sızlayan ve yanan canı içine şimdi yeni bir can girmişti dersin - bavullar üzerine oturan iki kızcağızın başını okşayan Melek hanımın yanına gitti, yanıbaşına oturdu. Melek hanım Savaşçı' nın başını çekip kalçası üstüne aldı, ve, bir eliyle iki çocuğun başını okşamasını sürdürürken, öbür eliyle Savaşçı'nın yüzünü okşamaya başladı; ve bizim Savaşçı Melek hanımı, Melek hanım da onu kendilerine birer dayanak olarak seçtiklerini, ve ikişi, birbirlerine dayanak olduktan sonra, yüreğinde, bu uzun geceden korkmayacağına, kimbilir, günün birinde gün ışığına da kavuşacağına umut ve inanç uyandığını hissetmeye başladı.

Saatler geçti. Taşıt araçları gelmiyordu. Bazı çocuklar ağlamaya başlamışlardı. Ama sessizce. Birinden ses çıktı mı, Melek hanım parmağını dudaklarına kaldırıp, bir sus işareti veriyordu ve çocuk, hıçkırıklarını yuta yuta ağlıyordu.

Oğlan çocuklar bizim Savaşçı'nın çevresine birikmişlerdi. Birileri Savaşçı'nın asker gömleğinde kalmış apolet ve nişan izlerini inceliyor, kimileri savaşta kazandığı madalyaları; küçükler saçlarını, kulaklarını çekiştiriyorlardı; o ise bir peygamber sabrıyle, onların cıvıltılarını dinliyor, hafiften bir türkü söylüyor; kalpağını küçüklerin başlarına geçirerek, bazen bir çayır kuşu gibi, bazen de bir kanarya gibi ıslık çalarak eğlendiriyordu onları.

Derken bir gırıltı geldi kulağına. Gırıltı uzak ve boğuktu, ve yerin dibinden çıkar gibiydi. Gırıltıyı Melek hanım da duymuştu; Savaşçı'nın yanına gitti, meşe ağacının uzağında oturan çocukları kümeye getirelim anlamına işaretler verdi eli koluyla ve ikisi yarı uyanık, yarı uykuda çocukları kaldırıp meşe ağacı dibine taşıdılar.

Gitgide yaklaşan gırıltıyı büyükçe çocuklar da işitiyorlardı galiba ki, ürkek ürkek Savaşçı'nın ve Melek hanımın

yüzlerini kolluyorlardı. Bir ara, yıllar öncesi köyünde tanığı olduğu depremi, dağ yamaçlarından köyüne inen gürültülü taş ve toprak kaymasını, zifiri karanlığı, ahırlarda kapalı hayvanların hazin böğrüşmelerini, köpeklerin ürümelerini, insan feryatlarını hatırladı Savaşçı. Bu gece köyü insansız olmasına rağmen, kulaklarını dolduran gırıltı depremden çok daha çetin, çetin olduğu kadar da insanın canına okuyan bir gırıltıydı. Öyle ki yaklaşıp Melek hanımın elini tuttu. Melek hanım da gırıltının çıktığı yere dalmıştı.

Derken, bir ejderhanın korkunç gözlerini hatırlatan ışıklar belirdi otoyolda; gırıltı yoğunlaştı; gırıltı meşe ağacına yaklaştıkça çocuklar Melek hanımın ve Savaşçı'nın yanına sokulup, ikisinin kol ve bacaklarına sarılıyorlardı.

Az sonra farların gerisinden gelen kamyonlar da göründü. Ağır, her biri bir ahır kadar, içersinde tütünlerin kurutulduğu bir aran kadar, içersinde şarap varillerinin istif edildikleri bir depo kadar yüksekti kamyonlar. Hatırlıyordu: «Amerikan» ve «İngiliz» denirdi bu kamyonlara cephelerde. Ve cephelere cephane, büyük taarruzlarda savaş yerlerindeki askerler için konserve, tuzlu balık, soyulup derileri sıyrılmış öküz ve domuz gövdeleri taşınırdı bu kamyonlarla.

Posta ve telgraf binası önünden geçen kamyonları saymaya başladı-, bir... dört... beş... on. Farkında olmadan saymaya son verdi. Kamyonlara bakarken, bu kamyonların, köyünden değil de bütün ömrü boyunca yüreği içinde biriktirip yoğunlaştırmış olduğu bağ, bahçe, orman, çiçek, su, ışık -tek sözle tabiat- sevgisi üzerinden geçtiklerini, ve onun bu sevgisinin kamyonların ağır tekerlekleri altında çiğnendiğini hisseder gibi oldu.

Ve geçip gittiler kamyonlar. Nereye? «Başka köylere», diye düşündü Savaşçı, ve sorulu bir bakışla Melek hanımın yüzüne bakarken, en sonuncu kamyon yavaşladı, ya-

vaş yavaş durdu, ve kamyonun şoförlüğünden, otomatik tüfekleriyle yola dört üniformalı adam atladı, ve üniformalılar omuzlarına kaldırdıkları otomatların namlularını meşe ağacı dibine yönelttiler, ama meşe ağacı dibinde çoluk çocuktan başka hiçbir kimseyi göremeyince, otomat tüfeklerini yere indirdiler, ve aralarından biri öne çıkıp, Melek hanımdan yana yürüdü; kamyonsa posta ve telgraf binası önünde genişçe ve tam bir daire yaparak, az önce çıkıp geldiği yöne doğruldu, durdu.

Üniformalı ve silahlı adam çok konuşmadı Melek hanıma; kamyonun arka kapağı gürültüyle açıldı ve üniformalı adam: «Haydin!.. Bir iki!.. Kamyona atlayın!» diye bağırdı. Bizim Savaşçı, önce meşe ağacı dibine koşup, bavul ve bohçaları taşıdı kamyona; sonra kamyonun arka kapağı dibinde durdu ve çocukları bir bir ve her birinin koltuk atlarından tutarak, kamyona kaldırdı - her kaldırdığı çocuğu sayıyordu. Yirmiye kadar saydı. Sonra Melek hanıma kamyona kaç çocuk kaldırdığını sordu. «Onüç» dedi Melek hanım.

«Ben de yirmi, eder otuzüç. Tamam mı?»

«Tamam», dedi Melek hanım.

«Hayırlısıyle» dedi Savaşçı.

Ve ikisi, çocukların ardından kamyona binmeden önce: «Tanrının sırrı bilinmez... Hazreti İsa da tam otuzüç yaşındaydı çarmıha gerildiği zaman; otuzüç çocuğun çilesini görür de zalimlerin yüreklerinde merhamet uyandırır belki» diye ekledi sözlerine.

Ve ikisi kamyona tırmandılar.

14

Kamyonun arka kapağı kapatılıp dışardan sürgülenince gecenin içine başka bir gece çöküverdi. Gerçekten baş-

ka bir geceydi bu. Aysız ve karanlıktı. Ne bir yol, ne bir bağ; ne deniz, ne de bir dağ doruğu...

Kamyon kalkınca gözlerinden kaybolmuş görüntülerle hayat da söndü aniden. Hem korkudan pusup karanlıkta motorun gırıltısını dinliyor, hem de derin bir uçurumun dibine yuvarlanacağı anı bekliyordu bizim Savaşçı. Uçurumun dibine yuvarlanmadan önce ölecekti belki. Yoksa ölü müydü gerçekten? Kamyonda o değil de onun soğuk, cansız ve duygusuz gövdesi yatıyordu belki.

Elini kaldırıp kendi kulağını tuttu, burnunu sıktı; kalpağını başından çıkardı, saçlarını çekti, kendi kolunu, yanağını çimdikledi - canlıydı, yaşıyordu; bundan kuşkulanmıyordu ama, köyünün toprakları hızla ilerleyen kamyonun lastik çemberli tekerlekleri altından kayıp sessizce kendisinden uzaklaştıkça, hayat yitiriyordu önceki anlamını. Kafası, tunç veya dökme demir heykellerin omuzları üstünde bir kafaydı dersin; etli ve canlı bir insan kafasıysa bile, köyünde bir gece içinde yer almış olan olaylar o denli büyüktü ki.. Kafasına sığdırabilecek durumda değildi. Korkunçtu bu olaylar. Korkunç olduğu kadar da çapraşıktı, anlamsızdı. Olanlar niçin olmuştu? Neyin uğruna olmuştu? Neyin ve kimin yararına? Deli bir tanrının hükmü mü başlamıştı yeryüzünde? Ama niçin başka bir yerde değil de onun köyünde? Canı ve kanıyla koruduğu, uğruna cephelerde savaştığı onun köyünde?.. Bir an ölümden ve karanlıktan çok daha korkunç bir şeyle yüzyüze gelmişti sanki: başını iki elinin arasına alıp uludu Savaşçı:

«Aaaaaa!.. Aaaaaa! Beni köle edenlere laneeeet!..»

O ana dek kamyonda kimi uyuyan, kimi de fısıltılı seslerle konuşan çocuklar ağlaşmaya başladılar. Savaşçının yanıbaşında oturan Melek hanım da şaşkına döndü. Ama şaşkınlığı uzun sürmedi; dizleri üstünde durdu; ve bizim

Savaşçı'nın çenesine zorlu bir yumruk sallamasıyla bağırması bir oldu:

«Suuus!.. Suuus!.. Sen bu çocukların babasısın unutma! Hani, onlara ışık olacaktın karanlıkta! Ateş olacaktın soğukta!.. Gölge olacaktın sıcakta!..»

Melek hanımın sesi öylesine güçlüydü ki!.. Başlarını kanatları altına saklayıp uyuyan çil yavruları gibi, suspus oldular çocuklar. Savaşçı'dan ses soluk çıkmadı fazla. Omuzu üzerine sarkık kafasının karanlıkta Melek hanımın omuz başına değdiğini hissediyordu zaman zaman.

Melek hanım da üzgündü. Her şeye ve herkese! Ama açığa vuramazdı üzüntüsünü; özellikle çocuklardan gizlemeye mecburdu. Hem sevgiye, hem de güvene ihtiyaçları vardı çünkü onların - kendi üzüntüsünü açığa vurmakla güvenlik havası yaratamazdı. Gene de Savaşçı'yı anlıyordu. Daha fazla: kendisine dert ortağı olmak, çocukların göremeyecekleri bir yere çekilip, Savaşçıyla birlikte doya doya ağlamak istiyordu.

Karanlıkta Savaşçının başını çekip göğüsleri üzerine aldı; kalpağını çıkardı başından; saçlarını okşadı; okşarken: «Korkma» diye fısıldadı kulağına, «korkma... bu gecenin de bir sabahı olacak.»

Melek hanımın vaadettiği sabah gelmiyordu. İkisi çeşme taşı üstünde konuşurlarken, bir umut olarak kabullemişti bizim Savaşçı Melek hanımın bu sözlerini. Hatta yanan yüreğine su serpmişti dersin bu sözlerle Melek hanım. Ama şimdiyse... Başı Melek hanımın göğsünde olmasına rağmen, umut uyandırmıyordu bu sözler; yüreği sımsıkı kapalıydı gerçeklere de, düşlere de. Yalnız beyninde, göze görünmeyen ince kablolarla kamyonun tekerleklerine bağlı elektrikli sayaçta belirip değişen kilometreleri sayıyordu Savaşçı: elli kilometre... yüz... yüzelli... iki yüz... Nereye gidiyordu bu kamyon? Ne zamana dek gidecekti?

Umut uyandırmayacaksa bile, gönlünü az da olsa ferahlandırırım ve suskunluk zincirini kırarım diye eski günlerini hatırlatan bir dize fısıldadı Savaşçı'nın kulağına Melek hanım:

Kınalı parmak, yez tırnak,
Altın oymak, ah ah!
Senin tatlı diline
Olur mu doymak, ah ah!

Dili bağlı kaldı bizim Savaşçı'nın. Başka bir dizeye geçti Melek hanım:

Yüksek minare, kaşların kare.
Efkârımdan çaldırayım
Kemane, dare.

Gene ses soluk çıkmadı Savaşçı'dan.

Gidene bak, gidene.
Boyu benzer fidane.
Çok aradım, bulamadım
Senin gibi bir dane.

Bu kez omuzları az titredi, yanağını az daha Melek hanımın göğüslerine sokuşturdu ve Savaşçının yanağı altında Melek hanım memesinin ıslandığını hisseder gibi oldu. Kendisinin gözleri de doluydu.

Başka ne diyebilirdi? Başka ne yapabilirdi? Savaşçı'yı çeşme taşı üstünde bulduğu anda sevmişti. Savaşçının varlığı, gençliği ve sevgisi içine işlemişti; onunla hatta kurtuluşa giden yolun ucunda durduğunu düşünmüştü. Şimdiyse... Yok yok! Ne çocuklarını, ne de kendisini on-

suz düşünemezdi; onun yerini alacak hiçbir şey, hiçbir kimse yoktu dünyada.

İnanç ve direncini bir kat daha güçlendirmişti gözlerindeki yaşlar. Elinin tersiyle sildi gözyaşlarını; saçlarını, saçlarıyle birlikte başını, arkaya attı. «Korkma» dedi Melek hanım. «Korkma.» Yalnız bilmeni isterim: çocuklarımızı selamete ulaştırmak, benim olduğu kadar, senin de ödevin.» Sustu. Ve az sustuktan sonra ilave etti: «Bilmiyorum ne zaman... Ama çocuklarımız hayata güldükleri gün özgürlüğümüz başlayacak. Daha fazlası: Bizi geri, yurdumuza götürecak olan yolda bulacağız kendimizi.»

Melek hanımın sesi, ve dudakları arasından dökülen kelimeler, güneş ışığında yıkanan bağın asmalarından kopup gelmiş hoş bir esinti gibi geldi bizim Savaşçı'ya; ve yol, ne denli uzun olacaksa olsun; gece, ne denli uzun ve sırlarla dolu olacaksa olsun, her zaman Melek hanımın isteklerine uymaya, hatta onun buyruk ve emirlerine sorgusuz - sualsiz boyun eğmeye karar verdi.

15

Kaç gün kaç gece sürmüştü yolculuk? Savaşçı da, Melek hanım da bilmiyorlardı. Bilemezlerdi - kamyonun karanlığında ne günler gündü, ne geceler geceydi. Hem bağdaş kurup oturarak ellerinin parmak uçlarında günleri ve geceleri sayacak durumda değillerdi. Karanlıkta horlamalar ve solumalar arasından sancılı bir ses, bir inilti çıktı mı, savaşçı dizleri ve elleri üstüne sürüklenerek çocuğun yanına gidiyor, çocuğun başını okşayıp güven verici sözler fısıldıyordu kulağına. Melek hanımsa bohçalar içinden çıkardığı yemek ve meyve kurularını paylaştırmakla meşguldü. Pratik bir kadındı Melek hanım - köyünde bedavadan 'Demirbaş apakay', 'Canı şeker ferişte', 'Dayatcan şerfe' dememişlerdi kendisine. Her şeyi

önceden düşünmüş, ayarlamıştı: gecenin uzun bir gece olacağını, yolculuğun uzun bir yolculuk olacağını biliyordu Melek hanım: bavul ve bohçalarda ayna, lastik band, tentürdiyot, tarak, makas, bir düzine mum, bandaj, tasak, iplik kutusu, boyun eşarbı, kolçak, kerpeten, birkaç kalıp çamaşır sabunu, yün çorap, yün süeter, kulaklı fötr kalpak, sıcak çamaşır... peksimet ve kuru pideden başka, haşlanmış yumurta, peynir, yağ; geçen kıştan kalma hıyar, biber, patlıcan turşuları, katık, soğan, kuru fasulye, simit, mercimek, bulgur, ayçiçeği çekirdeği, ceviz ve elma kuruları... yalnızca dedeyle nene, bir de kuş südü eksikti bohçalarda.

Ağır bir yürekle dönüyordu Savaşçı Melek hanımın yanına. Bazı çocuklar, özellikle en küçükler, çok zayıftılar. Zayıflıklarının, gıda yetersizliğinden fazla, havasızlıktan ileri geldiğini biliyordu. Ama çaresizdi. Melek hanımın da buna bir çare bulabilecek durumda olmadığını biliyor ve kendisini fazla kaygılandırmayayım diye ne düşündüğünü açıklamaktan kaçınıyordu.

Nihayet, beklemedikleri bir anda, kamyon durdu, durunca da (karanlıkta taş mı kesilmişlerdi çocuklar) ses soluk kesiliverdi. Melek hanım yanıbaşında oturan Savaşçının elini aradı, tuttu. Sessizlik hem dışarda, hem de kamyonun içersinde derin ve sürekliydi, ve Savaşçı -belki Melek hanım da- dışardaki sessizliğin kamyonun içersindeki sessizliğe konuşmaya başlayacağı anı bekliyordu.

Derken demir sürgüler çekildi, kamyonun arka kapağı açıldı, ve, delik bir balondan kaçan hava gibi, çatlak gecenin serin havası doluverdi kamyona. Dışardaki gece, karanlığı delen reflektör ışıkları ve madeni gıcırtılarla, gerçekten çatlak bir geceydi dersin. Kulağına kopuk kopuk, ve sert, sesler de gelince ayağa kalktı, derin bir soluk aldı Savaşçı - güneşli sabahlarda insanın yüreği içinde uyanan mutluluk değildi bu; gene de kamyon yolculuğu burada

sona erdi diye düşünürken, mutluluğa benzer bir duygu uyandı yüreği içinde.

Önce Savaşçı atladı kamyondan; onun ardından Melek hanım. Gece, dağlardan kendi köyüne indiği geceden farksız bir geceydi: ay ışığı vardı; yalnız görüntüler başkaydı. Düzlüktü ortalık. Ne bir ağaç, ne bir tepe; ne bir ev, ne bir telgraf direği - düzlüğün ucunda yedek demiryolu vardı galiba ki, çok sayıda katar ve kömür vagonları, ve vagonların az uzağında damsız ve uzunlamasına bir platform duruyordu gözleri önünde.

Kamyonun çevresinde silahlı ve üniformalı Birkaç adam belirdi; kamyonla karşıki platform arasındaki düzlükte de gidip gelenler göze çarpıyordu. Üniformalılar arasından biri Melek hanımın önüne geçti.

«Haydin!» dedi, «çocuklarınızı oraya götürün!»

«Nereye?» diye sordu Savaşçı, araya girerek.

Adam elini kaldırdı.

«Şu karşıki platforma.»

«Çocuklarımız arasında halsiz olanlar var», dedi Savaşçı.

Adam omuz silkti.

«Çok uzak değil platform. Bir- kilometre.» «Ama... İki üç yaşında çocuklar var. Onlar için...»

«Buraya bak!» diye bağırdı adam. «Senin zırıltını dinleyecek vaktim yok. Emri ben vermiyorum sana. Ben yalnızca başkalarının, baştakilerin emrini tekrarlıyorum!»

«Hey!..» dedi bizim savaşçı, ve yumruğunu sıktı. «Heyyy!» dedi bir kez daha, ve bu kez bir taşı çatlatacak kadar sıktı yumruğunu.

Melek hanım Savaşçı'nın omuzbaşını tuttu iki eliyle; elleri omuzbaşından dirseğine, dirseğinden bileğine kaydı; yumruğunu sıcacık elleri içine alınca Savaşçı'nın yumruğu yumuşayıverdi.

Önce çocukları indirdiler kamyondan. Sonra erzak yüklerini. Bizim Savaşçı durumu yakından görür ve incelerim diye karşıki platforma gitti.

Platformda fazla insan vardı: çocuk, kadın ihtiyar... Tümü kendi soyundan; onun dilini konuşan; ve tümü kendilerinden farksız - kümeler halinde oturuyorlardı platformda ve hiçbiri konuşmuyordu. Hele başları şallarla bağlı kadınlar!.. Konuşmamaya yemin etmişlerdi dersin-, ant içmişlerdi dersin.

Platforma tırmandı.

Platformun yüz metre kadar uzağında, ve açıkta, başka insanlar da vardı. Savaşçı platformdaki ihtiyarlara hangi köyün, hangi kentin insanları olduklarını sordu. Sordu ya, köyün kentin önemi ve anlamı kalmıştı sanki!.. Her sorusu suskunlukla, ya da omuz silkmekle karşılandı; ve öylece çok bir şey öğrenmeksizin Melek hanımın yanına döndü.

«Aceleye gerek yok» dedi Melek hanım; «Sen bohçaların yanında kal, ben de çocukları platforma götüreyim. Aynı zamanda da göz kulak ol. Bizim köyün insanlarını bulursak, onlara katılırız.»

Önce iki gruba ayırdı çocukları Melek hanım. Her gruba, en büyük iki çocuğu grup önderi ve sorumlusu olarak tayin etti; yaşça çok küçük ve zayıf olan beşini kendi yanına aldı, ikisini kucağına kaldırdı, çocuklara birbirlerinin ellerini tutmalarını emretti, iki grubun önüne geçti ve platforma doğru yürümeye başladı.

Platformdan yana uzaklaşan çocukların ardından bakarken, boğazını acı bir yumru sıktı Savaşçı'nın, gözleri doldu. Ama ağlamadı. Ağlayamazdı. Burada ağlamak, hem çocuklara karşı hem de Melek hanıma karşı kalleşlik etmek gibi bir şey olurdu. Ayağının dibine çektiği bavulun üstüne oturdu - köyünden çıkalı ilk kez cıgarasını büyük bir iştah ve keyifle içeceğini düşünerek, göğüs ce-

binden tütün kutusunu çıkardı, kutunun kapağını açtı. Ama... kutu bomboştu. Bir kıl kadar, bir toz kadar tütün kalmamıştı kutuda. Yamaca oturup, köyünün yoluna baka baka, sardığı son cigarayı; sonra yamaca sırtüstü uzanıp, içtiği son cigarayi; sonra da yola attığı cigarasının izmaritini hatırladı - bu kez gözleri gerisinde biriken yaşları tutamadı; uzun kirpikleri arasından kurtulmuş iki damla gözyaşı yanakları üzerinden süzülerek tıraşı arasında kayboldu. «Ah, talih!..» dedi içinden. «Ah, kara talih!» dedi; ve başını karşıki platforma kaldırdığı zaman tam karşısında dikilmiş duran çizmeli ve üniformalı adamı gördü. Adam, az önce kendilerine emir veren, veya emir yürüten, subaydı. Sessizce duruyordu. Ama gözleri Savaşçıdaydı; daha doğrusu bizim yorgun Savaşçı'nın üniformasındaydı, ve, sessizliği anlamlarla yüklü bir sessizlikti.

Uzunca bir süre Savaşçı subaya, subay Savaşçı'ya baktı. Konuşmadılar. Bizim Savaşçı adama konuşmak meramında değildi aslında. Subaysa... ne diyebilirdi Savaşçıya, azar ve küfürden başka? Küfrederse... Titredi birden. Kanı kafasına taştı taşacaktı; tepesi attı atacaktı. Küfrederse... olduğu yerden fırlayıp dişlerini adamın boğazına batırır, bir kurt gibi gırtlağını çiğnerdi rezil cenabetin. Ama öyle olmadı. Doğrusu, tersi oldu. Önünde dikilmiş duran subay:

«Özür dilerim arkadaş», dedi.

Bizim Savaşçı gözlerini kaldırmadı yerden. Subay konuşmasını sürdürdü: «Bizim yurdumuzda böylesine haksızlıkların olmaması gerekirdi; ama neylersin ki...»

Sustu gene. Bu kez suskunluğunun zoraki bir suskunluk olduğu besbelliydi. Az sustuktan sonra bir paket cigara attı Savaşçı'nın ayağı dibine. «Al», dedi subay; «benden bir cigara yak.»

Savaşçı kımıldanmadı; taş gibi oturdu; çelik gibi soğuk bakışlarını da yerden ayırmadı; öyle ki, subayın oldu-

ğu yerde durup durmadığından haberi yoktu. Ama subay Savaşçı'nın karşısında duruyordu hâlâ. Derken eğildi, Savaşçı'nın ayağı dibinde yatan, cigara paketini kaldırdı, usulca Savaşçı'nın yanıbaşındaki bohça üzerine koydu, ve yeniden, ama bu kez çok daha yavaş bir sesle: «Özür dilerim» dedi, ve dönerek ağır adımlarla platforma doğru yürüdü.

16

Çok geçmeden bohçalara döndü Melek hanım.

Üniformalı adamın Savaşçı'yla konuştuğunu uzaktan görmüştü ki, Savaşçı'nın yanında durur durmaz:

«Ne diyor?» diye sordu.

«Kim?» dedi Savaşçı.

«Şu subay.»

«Ne desin?»

«Bizim durumumuz üzerine bir şeyler söylediğini sandım da...»

«Değirmenin döndüğünü görüyor, ama suyun nerden geldiğini bilmiyor adam.»

«Biz biliyoruz» dedi Melek hanım.

Ve bohçaların birini açtı, Savaşçı'ya pide ve bir parça kaşkaval peyniri sundu. Savaşçı istemedi. Subayın bohça üzerine bıraktığı paketi aldı, içersinden bir cigara çıkardı, cigarayi parmakları arasında evirip çevirdi. «Ben inatçı olamam» dedi içinden, ve cigarayı dudakları arasına yerleştirdi, yaktı, ağız dolusu duman çekti ciğerlerine. Melek hanımın bakışları Savaşçı'nın yüzüne takılıydı. «İnatçılığın Melek hanıma da, çocuklara da bir yararı yok» diye düşündü, ve paketi cebine attı.

Aylarca ocakta ateşin yanmadığı bir baca içi gibiydi gece: soğuk ve boz; göğün eteklerine bağlı yeryüzünün ke-

narları da kül rengindeydi. Gerçi ay çıkmıştı; ama yeryüzünün çok uzağındaydı ay, ve çok utangaç ve fukara gelinler gibi, yüzü eski ve renksiz bir tülle örtülüydü. Gene de platformu, vagonları, ve platformun çevresinde ve üstünde kaynaşan insanları iyice görebiliyordu Savaşçı, ve gördükleri hiç mi hiç hoşuna gitmiyordu; tersine, gözlerinde beliren her şey buram buram tehlike kokuyordu. Bir ara yolculuk burada sona mı erdi? diye soracaktı Melek hanıma, sorusunun saçma bir soru olduğunu hemen anladı ve sustu; yalnız «Yolculuk bundan sonra başlıyacak asıl» dedi içinden kendi kendine; Melek hanımaysa:

«Ne yapacağız?» diye sordu.

«Yükleri platforma taşıyacağız» dedi Melek hanım; ve ikisi nöbetleşe bohça ve bavulları platforma taşıdılar.

Çocuklar platformdaydılar. Öteki gruplardan ayrı. Ama tümü bir arada. Sorumlulukla ödevli iki çocuk gözcülük ediyorlardı küçüklere. Çocuklar duyguluydular. Hem duygulu, hem de şaşılacak düzeyde, disiplinliydiler. Her biri insan ruhunun en yüksek okulundan mezun olup çıkmışlardı dersin: ağlamak istedikleri anlarda içten ve belirtmeksizin, gözyaşlarını dışa taşırtmaksızın ağlıyorlardı; gülmeyi büsbütün unutmamak amacıyla, büyükler küçüklere gülümsüyorlardı zaman zaman; Melek hanımın yüzünde hüzün belirdiği bir anda ise, biri veya ikisi onun yanına gidiyor, minicik parmaklarıyle onun yüzünü okşuyor, onun saçlarını tarıyor canlarının en derin ve gizli köşelerine girip, bulabildikleri ufak tefek mutlulukları Melek hanımın yüzüne getiriyorlardı.

Ve öylece erzak yüklerini taşıdılar nöbetleşe. Bir seferinde Melek hanım uzunca bir süre platformda kalıp, çocuklara yemek paylarını verdi; küçükleri kendisi yedirdi;

mendilini tükrükleye tükrükleye onların dudaklarını, yüzlerini sildi, temizledi, bavullar üstüne yatırdı, yanlarını sıkıştırdı ve sorumlu iki çocuğa yeni ve öncekinden daha sıkı, ödevler, nasihat ve tenbihler verdikten sonra Savaşçı'nın yanına döndü.

Kamyondan indikleri yerde iki bavul kalmıştı yalnızca. Savaşçı Melek hanımdan sonuncu bavulun yanında kalmasını ve kendisini beklemesini istedi ama Melek hanım razı olmadı. İkisi son iki bavulu omuzlayıp platforma koyuldular.

Melek hanım önde, Savaşçı'ysa az arkadan geliyordu. Bir ara Melek hanıma yetişip, bavulu ver diye ısrar etti - Melek hanım Savaşçı'dan az güçlü olmadığını ispatlamak mı istiyordu ne?- eliyle Savaşçıyı göğsünden itti âşıkane, hatta güldü; ama bohçayı vermedi Savaşçı'ya.

Düzlüğün ortalarına yaklaştıkları zaman, ayın altından geçen kara bir bulutla ortalık karanlıklaştı, platform belli belirsiz oldu; düzlükte kimseler yoktu; yalnız Savaşçı'nın onbeş adım kadar uzağında Melek hanım duruyordu; bir gölge gibi.

Koşar adımlarla gidip Melek hanımın önünde durdu; durunca da Melek hanımın bir gölgeyi hatırlatan hiçbir yanı olmadığını anlayıverdi. Tersine. Düzlüğe aniden karanlık çökmüş olmasına rağmen, Melek hanımın yüzü aydınlıktı, ve yüzünün aydınlığında iri ve alabildiğine açık gözlerinin mavisini görüyordu bizim Savaşçı.

Bavullarını yere koydular. Bavulları üstünde oturdular. Birbirlerinin ellerini tuttular. Ve uzunca bir süre konuşmadılar. Neden sonra Melek hanım Savaşçı'nın elini kalçası üstüne aldı. Melek hanımın gözleri gülüyordu hâlâ. Savaşçı'ysa ne yapmak veya ne demek gerektiğini bilmiyordu; düşünemiyordu da doğrusu-, yalnız Melek hanımın gözleri içindeki ışıltılar karşısında kendisinin gözleri kamaşırken, kalbinin çarptığını duyuyordu.

«Gel», dedi Melek hanım, yavaş ama sıcak bir sesle.

Savaşçı ayağa kalktı. Gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Şaşırtıcıydı gördükleri. Zaman, gece, hayat, gökyüzü, üstünde durduğu toprak ve insanlar şaşırtıcıydı; yalnız Melek hanım, kendisi bir düş olmasına rağmen, şaşırtıcı değildi; düşde değildi gerçekçesi; düşleri gerçekleştiren bir yaratıktı Melek hanım. Yine de şaşkınlığı dağılmadı Savaşçı'nın.

Üzerinde dikilmiş duran Savaşçı'nın yüzündeki kararsızlığı görünce, Melek hanımın yüzü karıştı birden; ama durumunu değiştirmedi; yalnız gözlerini Savaşçı'nın yüzüne dikerek:

«Korkuyor musun? Utanıyor musun yoksa?» diye sordu.

Savaşçı ses etmedi.

«Senin göz zevkini okşamak için yattığımı mı sandın?» dedi Melek hanım, ve gözlerini daha da açarak, gözleri içinden Savaşçı'nın yüzüne bir çeşit nefret ışıkları yönelterek, «Yoksa orospuluk yaptığımı mı sandın?», dedi. Bu kez de Savaşçı'dan ses soluk çıkmayınca sevi ve cinsiyet sınırı dışında bir sesle konuştu Melek hanım: «Kurtuluşa giden başka bir yol biliyorsan, konuş; senin bildiğin yoldan gideriz.»

Ama konuşacak durumda değildi Savaşçı. Gözlerinden yaşlar sızıyordu. Titriyordu. Bütün bedeni tatlı bir sarhoşluk içindeydi. Düşse düş gerçekse gerçek... güneş ışınları altında bedeninin çiçeklendiğini hissediyordu.

Ay çıkmıştı yine.

Savaşçının başı Melek hanımın kucağındaydı. Melek hanım onun başını okşadı, saçlarını öptü. Sonra ayağa kalktılar ve birbirlerinin yüzlerine bakarak, gülümsediler.

Ama gülümsemeleri ciddi ve anlamlarla yüklü ve sorumlu bir gülümsemeydi. Melek hanım bavulu kaldırmak için yere eğilmişti ki, Savaşçı onun omuzbaşlarını tutup yukarıya kaldırdı, başını platformdan yana attı, «Yürü!» dedi; ve iki bavulu kaldırıp kendi sırtına attı.

Savaşçı memnundu. Hayatta çok büyük bir başarı, savaşlarda çok büyük bir zafer kazanmıştı sanki o gece. On adım kadar ilerisinde başı dik, omuzları sağlam, kalçalarında ve göğüslerinde kadınlık gururunu taşıyan Melek hanıma bakarken «Değer» dedi içinden.

Gecenin sabahını görmeden ölecekse bile, ağrısız bir ölümle ölecekti; rahat bir yürekle kapatacaktı gözlerini hayata bizim Savaşçı.

17

Kuzey doğudan akan esintiyle hava iyice soğudu o gece. Melek hanım bavullardan üç battaniye, bir manto, iki gocuk çıkardı. Manto ve gocuklarla çocukların sırtlarını örtmesini emretti Savaşçı'ya, iki battaniyeyi grup önderlerine verdi, üçüncü battaniyeyle de kendisini ve yanıbaşında oturan Savaşçı'nın sırtını örttü. Zaman uzadıkça Savaşçı tedirgin oluyordu. Battaniye altında Melek hanımın sıcaklığı bile bu tedirginliği dağıtacak gibi değildi - gece hâlâ bitmez bir geceydi, hâlâ tehlikelerle doluydu; ve nerede olduklarını, nereye gideceklerini bilmediklerinden başka, durum, yakın bir zamanda değişmediği takdirde, küçükler soğuğa ve umutsuzluğa karşı koyabilecekler mi? gibilerden bir soru takılıyordu aklına. Ama soruyu Melek hanıma sormuyordu. Sormasına ihtiyaç yoktu - zamanından önce hüzünlendiremezdi onu. Kararlı, ara ara sert davranışlı olmasına rağmen, taş yürekli bir kadın değildi Melek hanım.

Sessizce otururlarken Savaşçı'nın elini sıktı battaniye altında Melek hanım, ve kulağına eğilerek, fısıltılı bir sesle: «Tanyerine bak», dedi.

Savaşçı başını kaldırdı, Doğu yönüne baktı: tanyeri bir hastanın yüzü gibi ağarmıştı. Belliydi: gün doğacaktı çok geçmeden. Sevinmesi mi gerekiyordu, hüzünlenmesi mi? Emin değildi. Kendi köyünde sevinirdi muhakkak. Ama burada...

Derken madeni bir gürültü geldi kulağına. Gürültü yoğunlaştı gitgide. Demir raylar konuşuyorlardı sanki. Platformda hareket başladı. Ve az sonra platforma yaklaşan vagonlar gözüne ilişince şafağın söküşünü görmek umudu öldü Savaşçı'nın içinde.

Çocuklar ayaktaydılar; sorulu bakışlarla bakıyorlardı Savaşçı'ya ve Melek hanıma. Birkaçı Melek hanımın yanına sokulup, eteğini tutmuşlardı.

Vagonları çeken kocaman lokomotif platforma yanaştı. Ama durmadı. Soluyarak, bağrından buhar dumanı püskürerek, yavaş yavaş platformdan uzaklaştı.

Savaşçı'nın gözleri vagonlara takılıydı. Her türden vagon geçiyordu gözleri önünden: Katar vagonu, kömür vagonu, çakıl-kum vagonu, kapalı vagonlar, damları bacalı vagonlar... ve de çok sayıda - vagon karmasının ucu bucağı görünmüyordu; ardı arkası kesilmek bilmiyordu.

Platformun az uzağında ve açıkta oturan insanlar da bohçalarını kaldırıp platformda birikmeye başladılar; ve az sonra platformda sık bir kalabalık oluştu. Ama sessizdi herkes. Yüzlerinin sessizliği ve renksizliğiyle siyah-beyaz ve sessiz filmlerdeki gibiydiler. Yalnız bizim Savaşçının kanı kaynıyordu: elini sıkıp: Hey, millet!.. Ne oldu sana?.. Dilini mi yuttun? Neden sesin çıkmıyor?! diye bağırası geldi bir an; zor tuttu kendini. Bağıramazdı. Melek hanım duruyordu yanıbaşında.

Derken lokomotif platformun hayli uzağında durdu. Boş vagonlar tokuşa kakışa tıkırdadılar, gıcırdadılar; sonra sustular; ve platform derin bir sessizliğe gömüldü. Savaşçı hâlâ vagonlara bakarken, nerden geldiklerini bilmediği iki adam dikildi karşısına. İkisi de üniformalıydı. Üniformaları, kendisinin sırtındaki üniforma misali, apoletsiz ve nişansızdı. İkisi de gençti. Hoş, biri genç, öteki yaşlıcaydı. Ya da zamanından önce yaşlanmıştı - iki, belki üç, haftalık bir tıraş barındırıyordu çenesinde; ve başı şapkasızdı adamın, ama, düz ve kırca saçları özenle iki yana taranmıştı. Genç adamınsa -apoletsiz ve nişansız olmasına rağmen- üniforması ve genel tavrı, şık ve temizdi.

Yaşlıca adam çok yavaş bir sesle:

«Bu çocukların bakıcısı kim?» diye sordu.

«Ben», dedi Savaşçı öne çıkarak; ve hemen dönüp, Melek hanımın elini tuttu. «Ve de Melek hanım», diye ekledi.

Platformun yüz metre kadar uzağındaki deve kamburlarını hatırlatan küçüklü büyüklü tepeler üzerinde silahlı askerler peyda olmuşlardı. Kır saçlı adam başını çevirip önce askerlere, sonra Melek hanımın ve Savaşçı'nın yüzlerine baktı; başını göğsüne eğdi, ve uzunca bir süre sustu. Duada gibiydi. Neden sonra başını kaldırdı.

«Ulusumuz tehlikede», dedi adam.

Dudakları arasından çıkan iki kelime o denli ağır, ağır olduğu denli de anlamdışı bir anlamla yüklüydü. Öyle ki, konuşmasını sürdürmesine, veya kendisine soru sorulmasına ihtiyaç kalmamıştı. Gene de konuştu adam.

«Bu çocukların önemini biliyorsunuz,» dedi.

Melek hanım sordu:

«Yolculuk süresince danışma, sağlık ve tıp yardımı edinmek için başvurabileceğimiz sorumlu bir örgüt var mı trende?»

«Yok», dedi adam. «İstedik. Örgütlenmeye izin vermediler. Sağlık, yardım ve dayanışımı kendinizde arayın. Sorumluluğa gelince... kendinize, kendi yüreklerinize karşı sorumlusunuz.» dedi adam, ve ikisi dönerek kalabalık içinde gözden kaybolup gittiler.

Kalabalık platformun bir yerinde trene binmelerine izin verilmişti ki, herkes vagonlara tırmanmaya başladı. Melek hanım Savaşçı'ya baktı ve başını kapalı vagondan yana atmasıyle koşması bir oldu.

İki kapılıydı vagon. Melek hanım bir kapıda, Savaşçı öteki kapıda durdu. Hâlâ sessiz ama artık birbirlerini ite kaka kapalı vagona söküin edenlere bağırdı Melek hanım:

«Durunuz! Önce çocuklar!.. Önce çocuklar!. Vicdan yok mu sizde? Tanrı'ya inanç, peygambere saygı kalmadı mı artık sizde?»

Oldukları yerde taş kesilmişlerdi dersin. İpnotize edilmişçesine baktılar Melek hanıma bir süre; sonra sağa sola çekilerek, çocuklara yol açtılar. Birçokları da öteki vagonlara gittiler.

Melek hanım çocuklara önceliği sağlayınca, Savaşçı platforma atlayıp, erzak yüklerini taşıdı vagona.

Vagon kapalı, ve yolcu vagonu olmasına rağmen, kompartmansızdı; dışardan teneke parçaları çakılmıştı pencere çerçevelerine; peyke falan da yoktu içerde; yalnızca döşeme tahtaları ve tahtalar üstünde boş petrol tenekeleri.

Yükleri vagonun ucuna istif etti Savaşçı. Sonra gidip kapıda durdu; ve çocuklar vagona binmeye başladılar. Tümü bindi. Tümünü saydı. Sonunda «Otuzüç mü?» diye sordu Melek hanım. «Tamam!» dedi Savaşçı, «Otuzüç!»

Platformda yirmi, belki yirmibeş, aile daha vardı. Onlar arasından seçtikleri on aileyi de vagona aldılar. Az önce Melek hanıma ve Savaşçı'ya konuşan kır saçlı adam körpe yaşlarında onbeş kız ve oniki oğlan çocuk bulup ge-

tirdi bir yerlerden, ve vagonda can sayısı yüzün üstüne çıktı. Ötekiler başka vagonlara dağılmış, platformda genç bir kızla ihtiyar bir adam kalmıştı yalnızca. Kız ihtiyarın elini tutuyordu. Adam yaşlıydı. Ve çobandı. Davar peşinden giderken, ya da yaylada koyun sürüsü içinden alınmıştı ki, başında uzunlamasına çoban kalpağı, boynunda asılı sedefli cüzdanı vardı; göğsünde ise, bir yılanın kafasını hatırlatan, kavalın ucu çıkıyordu yamalı ceketi altından.

İkisi, yavaş yavaş yürüyerek, vagonun basamağında duran Savaşçı'nın ve Melek hanımın karşısında durdular. Kız, gerçekten genç bir kızdı; onüçünde, ondördünde. Sırtında basma bir entari, ayaklarında bol pabuçlar, gözleri ürkek; ve ürkek gözleri Savaşçı'nın yüzüne dikiliydi. Her ikisini de yakından görebiliyordu şimdi Savaşçı: kızın yüzü soluktu; ihtiyar adamın sakalı, başındaki kır kalpağıyla aynı renkteydi.

«Abi!» dedi kız, Savaşçı'nın yüzüne bakarak; «bizi kapalı vagona al. Dedem hasta.»

Savaşçı başını çevirip Melek hanıma baktı. Melek hanımın yüzü soğuk, ifadesizdi.

«Bacım!» dedi kızcağız tekrar, «yalvarırım!»

«Sen gel, gir! O adam başka bir vagona gitsin!»

«Bacım! Elini eteğini öpeyim! Benim kimsem yok. Anam öldü, babam öldürüldü, abilerim kurşuna dizildiler. Bir ben kaldım, ve de dedem. Kulun kölen olayım ablacığım; yoluna kurban olayım, ayırma bizi...»

«Olmaz» dedi Melek hanım tekrar. «Sen gel, gir! Ama o adam...»

Savaşçı'nın Melek hanıma bakan gözleri içinden ateşler fışkırdı birdenbire. Ama öylesine yalın, ve öylesine parlak ki, parlaklığında köprüye ve dut ağacına asılı ölülerin yüzleri yansıyordu sanki.

Melek hanım sustu. Korkuya benzer bir gölge düştü yüzüne. Oysa korkmuyordu. Korkmuyordu ama Savaşçı'nın yüreğini kırmayı da göze alamazdı Melek hanım.

«Peki» dedi Melek hanım; «gelin haydi, vagona girin.»

İhtiyar adam ve kız vagona girdiler; ikisinin ardından da Melek hanım ve Savaşçı.

Küçükler birbirlerine sokulmuş, uyuyorlardı. Melek hanım bohçadan çıkardığı mumu yakıp, boş petrol tenekesi üzerine yerleştirdi. Duvar dibine başka boş petrol tenekeleri istif edilmişti. Tenekelere bakarken, yine gözleri parladı Savaşçı'nın:

«Yolculuk kaç gün sürecek?» diye sordu, bakışlarını Melek hanımın yüzüne yönelterek. Melek hanım omuz silkti:

«Ne bileyim. Bir hafta.. beş hafta... Hiç kimse bilmiyor.»

Savaşçı ayağa, fırladı, iki teneke kaldırıp vagondan çıktı; ve onbeş dakika sonra, içi su dolu tenekelerle döndü.

«Platformda çok asker var,» dedi.

Ve, içi su dolu tenekeleri duvar dibine yerleştirirken, ilâve etti: «Rezil insanlar! Savaş yeri sanki burası!»

«Suyu nerden aldın?» diye sordu Melek hanım.

«Lokomotiften. Canına sağlık, makinist iyi bir adam. Gene gel dedi.»

«Gidecek misin?»

«Evet.»

«İzin veriyorlar mı?»

«Sormadım. Asker olduğumu sanıyorlar.» Savaşçı üç kez daha gidip geldi lokomotife. Her gittiğinde suyla döndü, ve içleri, ağızlarına dek su dolu sekiz tenekeyi duvar dibine dizdi.

Dakikalar mı, saatler mi geçti? Bilmiyorlardı. Bir ara vagonun platform yanındaki dış duvarında bir gürültü koptu. Savaşçı ayağa kalkıp vagonun ucundaki kapıya gitti. Kapı kapalıydı. Denedi, açılmadı. Omuzuna güç verip itti, açılmadı. Dışardan sürgülenmişti kapılar. «Korkarım kapandayız artık!» diye düşündü, ve Melek hanımın yanına döndü. «Dışarda ne oluyor?» diye sordu Melek hanım.

«Hiç» dedi Savaşçı. Ve tuhaf bir sesle ilâve etti: «Hiçbir şey olmuyor dışarda.»

Fazla konuşmadılar.

Çok geçmeden tren kalktı. Ve tren kalktığı anda tümünün yüreklerinde bir şeyler cız etti. Oysa sessizlerdi. Tümü bir yerlere, bir şeylere dalıp gitmişlerdi. Tren ağır ağır ilerliyordu. İlerledikçe de yaşanmış, ve de yaşanacak günlerinin sonu gelmez bir geceye dönüştüğünü hissediyorlardı.

Derken bir kızcağız sokuldu Melek hanımın yanına; dizleri üstüne durarak, Melek hanımın saçlarını arkaya attı, yanağını öptü, başını Melek hanımın göğsüne yasladı; iki elinin tersiyle gözlerinde biriken yaşları sildi. Sonra gözlerini Melek hanımın yüzüne kaldırdı, güldü ve «Ben bir şiir yazdım,» dedi.

«Nerde?» diye sordu Melek hanım.

«Aklımda» dedi kız.

«Oku bana bakayım», dedi Melek hanım.

Kız, uzunca bir süre ses etmedi. Neden sonra yavaş, fısıltılı bir sesle, şiirini okudu:

Yeşil yeşil ovalar.
Ağladı ardımdan kuzular.
Kurudu gözlerimde yaşlar.
Menim derdimi kim anlar?

Tren hız almaya başlamıştı. Vagonun altındaki demir raylar gurbet şarkısını söylüyorlardı. Uzaklaşıyordu sevgiler. Sönüyordu umutlar, inançlar paramparça oluyorlardı yürekler içinde ve eski türküdeki gibi: Hey Allah'ın zalimi! Yapacağın bu mudur? diyen boğuk bir feryat kalıyordu yüreklerde.

Derken, demir raylardan çıkan gürültüye bir ezgi karıştı. Savaşçı kulak kabarttı. Kaval sesiydi. Ezgiyi Melek hanım da duyuyordu. Uzun uzun çaldı kaval. Gürültü içinden bir ezan, bir hezeyan, bir ilenme, bir dua - belki de bütün bunların karışımından oluşan «Umutlara veda» senfonisi çalıyordu vagonda. Bir ara kaval sesiyle birlikte genç bir kızın inceden inceye söylediği türkünün sözleri duyuldu:

Hani menim tırmandığım tepeler?
Hani menim yıkandığım dereler?
İnle kaval, kalbim gibi inle dur!
İnle kaval, dertlerimi sen sustur...

Herkes ağlıyordu vagonda. Ama için için. Sessizce... Melek hanımın gözlerinde de yaşlar vardı.

18

Durup dururken biri, onun ardından başka iki çocuk, önce hıçkırıklarını yuta yuta, sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladılar.

«Ne oluyor orda? Susun! Susun!.. Ne oluyor sizlere?» diye bağırdı Melek hanım.

Savaşçı ayağa kalktı, hıçkırıkların çıktığı yere gitti, el kol yordamıyla çocukları buldu. Çocuklar susacak durumda değillerdi. Melek hanımın yanına götürdü çocukları.

«Susunuz!» diye yeniden bağıracaktı, Savaşçı Melek hanımı susturdu:

«Sen sus! Ve çocukları temizle!»

İkisi çocukların pantolonlarını, sırtlarından gömleklerini çıkardılar; bezleri suya batırıp kıçlarını, bacaklarını yuvdular. Çocuklar ağlıyorlardı hâlâ. Melek hanım hoş ve tatlı kelimelerle üçünü yatıştırırken, Savaşçı iki mum daha yaktı, ve bohçalar içinden bulup çıkardığı tasak, kerpeten ve bir de battaniye ile vagonun ucuna gitti, doğal ihtiyaçları için vagonun köşesindeki döşeme tahtalarını kesip, bir sahan kapağının çevresine eşit bir delik açtı; ve battaniyeyi vagonun yan ve arka duvarlarına çaktığı çivilere asarak, vagonda bir helâ hücresi yaptı.

Savaşçı hiç konuşmadı o gece. Ertesi gün de (dışarda gün müydü gerçekten?) pencere çerçevesine çakılı teneke aralarından vagona sızan gün ışığına baktı, vagondakilerin iniltili ve ağrılı seslerini dinledi; ve, dinlerken arkada bıraktığı insansız, mezarlıksız, camisiz köyünü hatırladı. Aklının biricik işlek mekanizması o teneke aralarından içeriye sızan gün ışığına bağlıydı: günü geceden ayırdedebildiğinden başka, kendi varlığını, geçmişini, geleceğini değerlendirebiliyor, en önemlisi de, vagonun karanlığında geçen geceleri ve gündüzleri sayabiliyordu.

Nadir konuşuyordu Melek hanım Savaşçı'yla. Özellikle çocukların durumları üstüne konuşmalarına son vermişlerdi. Çocuklardan sancılı bir ses çıktığı zaman kafasını bavulların arasına gömüyordu Melek hanım. Ondan güçlü müydü acaba Savaşçı? Değildi. Yalnız kadınlık gururunun ve haysiyetinin yaralandığını ve bu yüzden, umutsuzluğa kapıldığını biliyordu Savaşçı. Yanına oturup saçlarını okşuyordu Melek hanımın; başını okşuyordu, başını avuçlarının arasına alıp alnını, şakaklarını öpüyordu. Başka ne yapabilirdi ki! Önceki düz ve ışıltılı saçları birbirine geçmişti; yer yer düğümlenmiş, kırnaplar gibi

sarkıyordu göğüsleri ve omuzbaşları üstüne. Pencere çerçevesine çakılı teneke arasından gün ışığı sızmasına rağmen, gece hâlâ sonsuz bir geceydi onlar için. Bazan duruyordu tren. Ama her seferinde geceleyin. Kapılar açılmıyorlardı. Pencereye çakılı tenekeyi çerçeveden söküp atası, dışarıya bakası geliyordu ama, böylesine bir eylemin tehlikeli olabileceğini pekala biliyordu.

Daha hafta geçmeden yağ tükendi, pide tükendi. Son peksimet parçalarını suya batırıp kızlara yedirdi Melek hanım. Aklına bir şey mi olmuştu ne? hep, «Kızlara bak!» diyordu, «Kızların sırtlarını ört!» diyordu, «Kızları yedir!» diyordu. Senin aklını kızlar mı çeldi! diye haykırası geliyordu Savaşçı'nın. Çünkü elinde tuttuğu mumu çocukların yüzlerine götürüp her baktığında, oğlan veya kız, aynı anlamı, aynı düşünceyi ve aynı özlemi okuyordu onların gözlerinde: gün ışığı ve sevgi.

Bir gece, gene elinde mum, öyle vagonda dolanırken, bir kadın Savaşçı'nın paçasını tutup çekti. Savaşçı kadının üzerine eğildi. Kadın bohçalar arasına büzülmüş, kendisi de bir bohça gibi yatıyordu. Midesinde sancı olduğunu sandı Savaşçı. «Su mu istiyorsun teyze?» diye sordu. «Yok», dedi kadın; ve elini kaldırdı. Ama havada tutmadı elini, başı üstüne düştü.

«O adam... öldü» dedi güçlükle.

«Kim?» diye sordu Savaşçı.

Kadın tekrar elini kaldırmak istedi, başaramadı.

«O adam... öldü. Dedim ya... Çoban... Kaval çalan...»

Vagonda ilk ölüydü ihtiyar çoban. Torununun öne uzalı bacakları üstünde ölmüştü - kızın elleri adamın omuzlarında, sağa sola sallanarak, ağlıyordu için için.

Melek hanım, kızın omuzlarını dolayıp ayağa kaldırdı, vagonun öbür ucuna götürdü, ve çabucak cesede döndü. Ağzı ve gözleri açıktı çobanın. Melek hanım ölünün

gözlerini kapatırken, Savaşçı çenesine ak benekli kızıl bir mendil bağlayıp cesedi kapı dibine götürdü.

Ertesi gün üç ölü daha buldular vagonda; biri çocuk, ikisi kadın. Onların da çenelerini aynı şekilde bağlayıp ihtiyar çobanın yattığı yere taşıdı Savaşçı.

Geceleyin tekrar durdu tren. Savaşçı, önce bir kapıyı, sonra ikinci kapıyı denedi. Kapalıydı. Yumrukladı, tekmeledi, bağırdı, haykırdı -hiç kimse açmadı. Dördüncü gün can kayıbı on sekize yükseldi. Tümünü duvar dibine dizdi Savaşçı. Melek hanım için ise ya dünya ters dönmeye başlamıştı, ya da çıldırmıştı Melek hanım. Beyaz çehresinde gözleri daha da büyümüş, gözlerinin ölü mavisinde hayattan kopuk, kuru, ve anlamsız bir bakış kalmıştı yalnızca. Gözlerinde anlam yitikliğine rağmen, elinde tuttuğu ıslak bezle ölü çocukların yüzlerini siliyor, eliyle onların saçlarını düzeltiyor, gözlerini öpüyor, göğüslerinde düğmelerini düğmeliyor, bakışlarını Savaşçı'nın yüzüne kaldırıp, gülümsemeye zorluyordu kendini.

Sabahleyin başka üç ölü daha buldular; üçü de çocuk; üçü de körpe yaşlarında; yuvalarından düşmüş cansız kuş yavruları gibi yatıyorlardı. Onları da öteki cesetlerin yanına taşıdı Savaşçı, ve Melek hanımın yanına dönüp oturdu. Melek hanım sessizdi; kendi dünyasına (kendine özgü bir dünyası olduğuna inanıyordu hâlâ Savaşçı) çekilmiş, vagonun duvarı dibindeki ölülere bakıyordu; Savaşçı artık kendi yalnızlığında, pencereye çakılı teneke aralarından sızan gün ışığına. Gün boyu baktı. Geceleyin durdu tren. Uzun bir süre olduğu yerde kaldı Savaşçı. Dışardaki karanlık içinden (hayaletler miydi acaba?) boğuk, kopuk, ve hiçbir anlam taşımayan, sesler geliyordu kulağına. Sesleri Melek hanımda duyuyordu galiba ki, Savaşçı'nın omuzunu tuttu. Melek hanımın eli altından hoş bir sıcaklık dağıldı vücuduna. Başını çevirdi, Melek hanımın yüzüne baktı. Karanlık olmasına rağmen, Melek ha-

nımın gözlerinde hayat yelinin estiğini hisseder gibi oldu, ve ayağa kalkarak, kapıya gitti.

Cesetler arasından dikkatlice geçerek kapıya iki yumruk indirdi, iki de tekme salladı. Bu kez çok beklemedi - dışardan sürgü çekildi ve kapı açılıverdi. Gece, (ne kadar da benziyordu geceler birbirine!) aylı bir geceydi. Karşıda, demir yolu kıyısında, bir grup silahlı asker duruyordu. Savaşçı başını kaldırıp, göz ölçüsünü trenin bir ucundan öbür ucuna götürdüğü zaman, demiryolu kıyısında başka silahlı grupları gördü. Kapalı olan vagonların kapıları açıktı. Karşıki askerler arasından biri az öne çıkarak:

«Ne oluyor?» diye sordu. «Ne oluyor ne?» dedi Savaşçı.

«Kapıyı yumrukladın.»

«Ölülerimiz var», dedi Savaşçı.

«İndir», dedi silahlı adam.

Savaşçı ses etmedi. Gözleri adama dikiliydi.

«Ee? Ne duruyorsun? İndir dedik ya, daha neyi bekliyorsun?»

«Yardım eder misin?» diye sordu Savaşçı.

Adam elini salladı:

«Sen kim oluyorsun ki, sana yardım edeyim! Ben cenazeci miyim? Hem senin ölülerin de, dirilerin de ilgilendirmez beni. Ya kendin indir, ya da ölünü mölünü al, siktir ol, git!..»

Adam ve gruptaki ötekiler lokomotiften yana yürüdüler. Başka gruplar da demiryolu boyunca gidip geliyorlardı. Savaşçı hemen Melek hanımın yanına döndü, durumu açıkladı, cesetleri vagondan indirmeye karar verdiler.

Melek hanım ölüleri çekip vagonun kapısına götürüyor, vagonun kapısı dibinde duran Savaşçı ise cesetleri bir bir sırtına yüklenip, demiryolunun kenarına taşıyordu. Taşırken, öteki vagonlara bakıyordu ara ara. Öteki vagonlardan da cesetler indiriliyordu; ve taşıyanlar, tıpkı kendi-

si gibi, cesetleri demiryolunun kenarına diziyorlardı. Bir ara köyünün mezarlığı geldi aklına: Mutlu ölümler! diye düşündü. Mutlu ölüm olur muydu? Olurdu elbet! Köyünde mezarlık kazılıp yerle bir edilmişse de, 'Dedelerimiz, hiç değilse, kendi döşekleri içinde ölmenin ve mezarlara gömülmenin mutluluğuna eriştiler' diye düşündü.

Ama öteki cesetleri taşıyanlardan şanslıydı Savaşçı: kendi cesetlerini sıraladığı yerde çalılar vardı. Çalıların ne soy çalı olduğunu bilmiyordu. Böğürtlendi belki. Bodur meşelerdi belki. Akdikendi belki. Yaklaşıp dalları tuttu, yaprakları sınadı. Her neyse üzüm dalı değildi. Ama dikenli de değildi çalılar. Dallarda yapraklar seyrek, çalılar altında toprak kuruydu. Bazı dallar yapraksızdı. Yapraklar kuzu değildi ama kendi köyünün yapraklarındaki mayıs yeşilini hatırlatıyorlardı Savaşçı'ya. Gene de dalları koparmaya koyuldu.

Kucak dolusu dal kopardı. Her ölünün yüzünü yeşil bir dalla örttü usulca. Sonra cesetlerin başları ucuna dikildi, başını göğsüne eğdi, köyünde cenaze merasimlerinde okunan Fatihalar misali bir Fatiha, bir dua okumak istedi. Bilmiyordu. Ne bir dua, ne bir Fatiha. Öğrenmemişti. Öğretmemişlerdi ki, öğrensin! «Yazık», dedi içinden, ve doğruldu; demiryolu kıyısına sıralı yatan öteki cesetlere baktı. «Ne yazığı!» dedi içinden. «Duayla kimin yükünü hafifleteceğim, kimin ağrısını gidereceğim? Bu suçsuz sabi sübyanı görmüyor mu Tanrı?»

Elini kalçasına vurdu. «Tanrı!... Varsa eğer, O ispatlasın varlığını bana... Bu suçsuz insanları kurtarsın!»

Gene başını göğsüne eğdi, uzun bir süre öyle durdu.

Başı hâlâ göğsündeydi, lokomotif uzun bir düdük çaldı. «Bağışla kusurumu» dedi Savaşçı yavaş bir sesle; ve dönerek vagona girdi.

Ertesi gece de durdu tren. Her gece frenlendi tren bozkırda, ve her gece ceset indirildi vagonlardan; demiryolu kenarına bıraktılar ölüleri. Canlılar seyreldi, bol bol yer açıldı vagonda; geceleyin tren durduğunda demiryolu kıyısından gelen sesler azaldı-, trenin duruşu da kısa süreli oluyordu gayrı.

Bir gün vagondakileri saydı Savaşçı-, can sayısı yüzondan yetmişe inmişti. Kendi grubundaki çocuklardan yirmisi kalmıştı yalnızca. Kalanlar arasında beşi hasta, ötekilerse sıhhatliydiler - açlığa, en az, bir hafta daha, göğüs gerebilirlerdi. Yolculuk bir haftadan fazla sürerse...

Ama tren yolculuğu bir hafta sürmedi. Tersine - beklemedikleri, ummadıkları bir anda sona eriverdi.

Çocuklar Savaşçı'nın ve Melek hanımın çevresindeydiler. Büyükler, ve sağlıklı olanlar, küçüklere masal söylüyor, kendi köylerinde tanığı oldukları olayları, kendi serüvenlerini anlatıyorlardı. Savaşçı, sırtı bavullara yaslı, pencereye çakılı teneke aralarından içeriye sızan gün ışığına bakıyordu. O gün tren yavaşlar gibi oldu. Melek hanım, sorulu bir bakışla, Savaşçı'nın yüzünü aradı. Duracak mıydı tren? Önceleri gündüzleyin hiç durmadı tren.

Az daha yavaşladı tren; ve az sonra vagonlar gürültülü kakış-tokuşla durdular.

Önce Savaşçı, onun ardından Melek hanım ayağa kalktılar. Melek hanımın gözleri şaşkınlıkla doluydu; Savaşçı'ysa ne düşünmek gerektiğini bilmiyordu. Biribirinin elini tutarak, vagonun kapısına yürüdüler. Dışardan sesler, konuşmalar geliyordu. Hem de avaz avaz. İkisi kapı önünde durur durmaz kapı açıldı; ve kapının açılmasıyle Savaşçı'nın, iki eliyle gözlerini örtüp, «Ah anam!» demesi bir oldu. Melek hanım sarsıntıyla Savaşçı'nın koluna sarıldı. Ama çabucak toparladı kendini. «Dur,» dedi Melek hanım, «Dur... açma gözlerini!» ve vagona girdi,

beyaz bir mendille çabucak geri döndü, mendili Savaşçı'nın yumulu gözleri üzerinden bağladı.

Güneş yakıcıydı. Kendisinin de gözleri kamaşmış olmasına rağmen, bakabiliyordu Melek hanım. Gözleri aydınlığa iyice alışınca küçük platformu ve platformun ucunda tek katlı, çift pencereli ahşap istasyon binasını gördü. Binanın ötesinde az yokuş yukarı yükselen yolda at koşulu arabalar, yolun kıyısında tek tük ağaçlar, boz bayırda ise cüce çalılar, yer yer ot fırçaları çarpıyordu gözüne. Platformda sivil giysili insanlar duruyorlardı. Savaşçı sessizdi, ve hiçbir şey görmüyordu.

«Nicesin?» diye sordu Melek hanım.

«Ben kör olacağım,» dedi Savaşçı.

Melek hanım elini Savaşçı'nın yüzü üstünden geçirdi. «Sen kör olmayacaksın,» dedi.

Platformda şimdiye dek küme halinde duran insanlar sağa sola dağılarak, vagonlara doğru yürüdüler. Aralarından ikisi Melek hanımın karşısına dikildi. İkisi de sivil giysiliydi. İkisinin de ceketlerinde madalyalar vardı. İkisinin de yüzleri yumuşak, ve gözleri merhametle doluydu, ve ikisi de Savaşçı'nın ve Melek hanımın dilinde konuşuyorlardı.

Biri az öne çıktı.

«Hastanızı vagondan indirelim, Şerfe» dedi, elini Savaşçı'ya uzatarak.

«Çocuklarımız da var,» dedi Melek hanım, «Onları indirelim.»

«Onları da indireceğiz. Hiç korkmayın. Hiç merak etmeyin,» dedi adam

Savaşçı'yı vagondan indirip istasyon binasının duvarı dibine götürdüler. Sonra iki adam öteki vagonlara gittiler. Savaşçı gölgedeydi artık. Duvar dibine oturdu. Melek hanım onun üzerine eğildi, gözlerine bağlı mendili çözdü

yavaş yavaş. Savaşçı'nın gözleri yumuluydu hâlâ. Açmaya çalıştı. Az başardı da. Tekrar yumdu. Yine açtı.

«Bakabiliyor musun?» diye sordu Melek hanım.

Bakabiliyordu. Gözlerindeki kamaşıldık dağılmıştı. Görüyordu. Treni, platformu, gölgeleri, gökyüzünü... heryeri ve herşeyi görüyordu. Ama heryer ve herşey kara ve beyazdı; kara ve beyaz da değildi doğrusu - gölgeler koyu maviydi, gökyüzü beyazdı; beyazdan çok daha beyazdı gökyüzü. Çevresine bakındı: başka hiçbir renk göremedi. Melek hanımın kendisi de karalı beyazlıydı Savaşçı'nın gözlerinde.

«Ben delirdim», dedi Savaşçı yavaş bir sesle, ve gözlerini yere indirdi.

«Sen delirmedin, ve delirmeyeceksin,» dedi Melek hanım.

«Bizim köyde renkler başkaydı,» dedi Savaşçı, bacakları arasında toprağa bakarak.

«Evet,» dedi Melek hanım.

«Bizim köyün yeşili vardı; mavisi vardı; alı kızılı vardı. Buradaysa...»

Melek Hanım ses etmedi. Bakışlarını onun yüzüne kaldırdı Savaşçı.

«Bizim denizi... bizim kıyılarımızı hatırlıyor musun?»

«Hatırlıyorum,» dedi Melek hanım. Ve Savaşçı'nın saçlarını okşadı. «Hatırlıyorum. Ve söz veriyorum sana; yemin ediyorum: çocuklarımıza unutturmayacağım bizim renklerimizi.»

Vagondakiler platforma ve demiryolu kıyısına dökülmüşlerdi: kadın, çocuk, ihtiyar. Tümü yorgun; aç; birçoğu hasta. Aralarında ayakta duramayanlar da vardı. Beyaz ketenden doktor halatı giymiş üç-beş kişi yolun kenarında yatan insanlar arasında dolanıyor, ara ara üzerlerine eğiliyorlardı.

Önce sağlam ve sağlıklı çocukları indirdi vagondan Melek hanım. Sonra beş hasta çocuğu Savaşçı'nın yanına götürüp gölgede yatırdı. Anarşi içindeydi küçük istasyon. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Aile büyükleri hastalarına yardım için bağırıyor, küçükler ağlıyor, yaşlı kadınlar yumruklarını kuru göğüslerine vura vura sızlanıp ileniyor, hatta aç köpeklerin havlamaları geliyordu biryerlerden.

Fakat anarşi uzun sürmedi: hastalar ve küçük çocuklar bir yana, sağlıklı ve uzun yol yürüyebilecek durumda olanlar diğer bir yana ayrıldılar. İstasyonun dışında otuz araba bekliyordu çocukları ve hastaları.

Melek hanım özel bohçasını Savaşçı'nın yanına bıraktı; çocukları ve bavulları arabalara taşıdı; her hasta çocuğun başını okşadı, tenbihler verdi; ikindiye doğru tekrar buluşacaklarını ve bundan böyle tümünün bir arada olacaklarını kendilerine inandırdıktan sonra, Savaşçı'nın yanına döndü.

Duvar dibinde oturuyorlardı.

Platformdaki kalabalık içinden bir adam çıktı, ikisine yaklaştı. Adamın yüzü garip bir gülümsemeyle gölgeliydi. Önce Savaşçı kalktı yerinden; adamı tepeden tırnağa süzdü.

«Tanımadın galiba,» dedi adam, Savaşçı'nın karşısında durarak.

«Yok, tanımadım,» dedi Savaşçı.

Şimdi Melek hanım da ayaktaydı, ve adama bakıyordu. Adam sakalını sıvazladı.

«Bizim tıraş hayli uzadı galiba. İki hafta öncesi... Geceleyin platformda konuşmuştuk.»

«Evet,» dedi Melek hanım. «Evet, evet.» Ve yüzüne aydınlık geldi. Adamın yüzüyse ciddiyetini takındı.

«Çocuklarınız nice?»

«Onüçü öldü. Yirmisi sağ,» dedi Melek hanım.

Adam ses etmedi.

«Bizi nereye götürecekler, biliyor musunuz?»

«Halkımızın elli bin kadarının bu bölgeye getirildiğini tahmin ediyoruz. Başka yerleşim merkezlerinden şimdilik haber yok. Bu demiryolunun otuz kilometre kadar uzağındaki kamp gibi bir yere gideceğiz. Bizden önce yerleşmiş olan bine yakın insanımız var orda. Durum iyi değil diyorlar. Ama... Ama son iki hafta içinde tanığı olduğumuz durumdan daha kötü olamaz.»

Adam el selâmıyla ayrıldı yanlarından. Üç beş adım uzaklaşınca duraksayıp başını çevirdi:

«Çocuklarınıza bakın! Tek umut onlarda,» dedi.

Sessizce oturdular bir süre. Melek hanım yanlarından uzaklaşan adamın dudakları arasından çıkmış son kelimeler üstüne düşünüyordu; Savaşçı'ysa... bacakları öne uzalı, kafası istasyon binasının duvarına yaslı, uzak bir yere, belki de kendi köyünün yeşil bağlarına bakıyordu.

Dakikalar geçti, istifini bozmadı Savaşçı. Ama Melek hanımın hareketsizliği uzun sürmedi. Bir ara ayağa kalktı. Hemen yere oturdu, Savaşçı'nın yüzüne baktı, ve tekrar ayağa fırladı -kendisinin yüzünde, bugünden itibaren ben yeniden yaşamaya başlayacağım, gibilerden bir anlam okunuyordu. Çabucak bohçayı açtı, bohçadan el aynasını, ve seyrek dişli tarağını çıkardı, saçlarını taradı uzun uzun; saçlarını bir tek örgüde toplayıp arkasına attı; kaş makasıyla kaşlarını yoldu, ince bir bezle kirpiklerini, gözkapaklarını sildi; önce alt dudağını, sonra da üst dudağını dişleri arasına alıp diliyle ıslattı, gene aynaya baktı, kulaklarının gerisini, boynunu, gerdanını sildi - demiryolu ke-

narında ve platformda insanlar bohça ve bavullarını yüklenmiş, yola hazır duruyorlardı.

Üstüne başına çeki düzen verince bohçadan bir ceket ve Savaşçı'nın kalpağını çıkardı Melek hanım.

«Kalk!,» dedi.

Savaşçı kalktı.

Melek hanım ceketi üç kez silkti, havalandırdı; ve Savaşçı'nın sırtına geçirdi. Aynı şekilde temizlediği kalpağı Savaşçı'nın başına geçireceği anda Savaşçı Melek hanımın elini tuttu:

«Biliyor musun,» dedi, «ben bu kalpağı...»

Ama sözünü tamamlamadı - dut ağacının dalına asılı ölü gelip durmuştu gözlerinin önüne.

«Eee?» dedi Melek hanım.

«Hiç,» dedi Savaşçı.

Kalpağı Savaşçı'nın başına geçirdi:

«Gururla taşıyacaksın bu kalpağı başında,» dedi Melek hanım.

«Bu kadar mı?» diye sordu Savaşçı.

«Yok, bu kadar değil,» dedi Melek hanım, ve bohçanın dibindeki cüzdanda saklı madalyaları çıkardı. Altı madalyası vardı Savaşçı'nın: ikisi Kızıl Yıldız, üçü Kızıl Bayrak, biri de Vatan Kahramanı madalyası.

Madalyaları teker teker ceketin göğüs yakasına taktı, Savaşçı'nın gözleri içine baktı. Hem Savaşçı'nın, hem de Melek hanımın gözleri yaşarmış gibiydi. Ama ağlamadılar. Tersine - ikisi de gülüştüler.

«Madalyalarını da gururla taşıyacaksın,» dedi Melek hanım.

Bir kilometre uzunluğundaydı saf. Kendilerinden ayrılmalarını istemeyen aileler arasında hasta çocuklarını ve ihtiyarlarını sırtlarında taşıyanlar da vardı. Güneş yakıcıy-

dı. Üstünde yürüdükleri toprak yol kuru, çatlak çatlaktı, ve yolun sağında ve solunda, tek tük cüce çalılardan başka bir şey yoktu. Daha yazın başında yazsonu gibiydi ortalık: yanık, pörsük, otsuz ve yalın.

Safın başında yürüyorlardı Melek hanımla Savaşçı. İstasyon ötesindeki yokuşu çıkıp düz yolda durunca, Melek hanım ak mendilini ikiye katlayıp Savaşçı'nın kalpağı altına sokuşturdu, alnında siper yaptı; sonra gözlerini Savaşçı'nın yüzüne kaldırdı. Bir anlam gizliydi bakışları gerisinde. Ama ne? Bilmiyordu Savaşçı. Biz hiç ölmeyeceğiz mi demek istiyordu Melek hanım? Herneyse, Melek hanımın aklından geçeni doğrularcasına başını salladı, ve güçlerini bacak kaslarında yoğunlaştırarak, bundan böyle ikamet edecekleri yere sağlam adımlarla yürüdüler.

19

Akşamın geç saatlerinde ulaştılar yerleşim yerine. Güneş battı batıyordu. Batı ufku ateş içindeydi sanki. Geniş çe ve düz arazide üç - beş ağaç, ağaçlar dibinde arabalar, arazinin çevresinde ahşap kulübeler, barakalar, tek katlı ve toprak damlı birkaç köy evi; düzlüğün hayli uzağındaysa renksiz bir sis tülbentine bürülü sıra dağlar yükseliyorlardı.

Önce çocukları arayıp buldular. Çocuklar coşkuyla Melek hanımın ve Savaşçı'nın boyunlarına sarılıp öpüştüler, terli avuçlarına ve parmak aralarına toz ve toprak bulanmış ellerinin tersiyle gözlerinden mutluluk yaşlarını sildiler. Coşkuların yatışmasına vakit kalmadan, iki hafta öncesi, sonra da küçük istasyonun binası duvarı dibinde ikisiyle konuşan adam geldi yanlarına. Adam şapkasızdı, saçları gene özenle iki yana taralıydı, ama, bu

kez, sakalsızdı ve koluna, ceketi üzerinden, kızıl bir band bağlıydı, ve akşamın alaca karanlığında gülümsemesi bir ışık gibi yanıyordu ak yüzünde. «Ben'im yine,» dedi adam, bu kez sözü uzatmadı. «Benimle gelin, rica ederim,» dedi ve dönerek, yürümeye başladı. Savaşçı ve Melek hanım adamı takibettiler.

Önce barakalar arasından, sonra teneke damları taşlarla bastırılmış ahşap kulübeler önünden geçtiler. Sağda, duvarları yer yer çökük, büyükçe bir yapı duruyordu. Yapı, ya depremde hasara uğramıştı, ya da yeni kuruluyordu - teneke damı üstünde üç-beş kişi çalışıyordu. Yapının önünden geçerlerken adam elini yapıdan yana kaldırdı ve «Burası kooperatif» dedi, yürümesini sürdürerek.

Kooperatifin ötesindeki başka barakalar arasından geçtiler, ve az sonra düz ve açık bir alana çıktılar. Düzlüğün ortasında ihtiyar bir akasya ağacı vardı; düzlüğün kıyısında ise tek pencereli, tek kapılı, toprak damlı, duvarları balçıkla sıvalı evler. Evler köy evleriydi. Hoş, köy evleri değildi belki; çünkü evler önünde bahçe veya bostan yoktu; atın, eşeğin bağlandığı enser veya ahır falan da yoktu - başka kimseler tarafından boşaltılmış gurbetçi evleriydi belki de. Ama evlerin tümü boş da değildi - bazı evlerin küçük pencereleri idare lambalarının ve mumların zayıf ışıklarıyla aydınlanmışlardı.

Evlerden birine girdiler.

İki haneliydi ev. Adam, evin içersini önceden incelemiş olacaktı ki, şaşmaz adımlarla yürüyerek, dar bir açıktan ikinci odaya girdi, odanın köşesindeki boş cephane sandığı üstünde duran lambanın şişesini kaldırdı, lambayı yaktı. Her iki oda da toprak döşeliydi. Üzerinde lambanın durduğu cephane sandığından başka eşya yoktu odalarda. Ama tavanlıydı odalar ve boz balçıkla sıvalı iç duvarlarda delik falan da yoktu.

«Bu yeri sizin için temin edebildik,» dedi adam.

Melek hanım teşekkür etti.

«Şimdilik çocuklarınızla birlikte sığışacaksınız, maalesef,» dedi adam.

Melek hanımdan ve Savaşçı'dan ses çıkmadı. Adam sözünü sürdürdü:

«İki-üç hafta içinde bir 'Öksüzler Yurdu' düzenleyebileceğimizi umuyoruz. Sizin gibi, öksüz çocuklara bakan, başka aileler de var. Düzenlenince çocuklarınızı 'Öksüzler Yurdu'na teslim edebilirsiniz. Ama ne zaman? Ve kaçını? Bu sizin bileceğiniz ve karar vereceğiniz bir soru. Un, bulgur, ve lamba yağı paylarınız için kartlarınızı yarın sabah kooperatiften alabilirsiniz. Ben konuştum hakkınızda... kendinizi tanıtmanıza ihtiyaç yok. Biliyorlar.»

Adam çıktı. Ve bir daha kendisini görmediler.

Melek hanım ve Savaşçı uzun bir süre odanın orta yerinde durdular. Sonra ellerini birbirlerinin bellerine sardılar, başlarını birbirlerinin omuzlarına eğdiler; ve ağladılar.

Yüklerini ve çocukları eve getirdikleri zaman ortalık iyice karanlıklaşmıştı. Melek hanım battaniyeleri yerlere serdi. Onbeş çocuğu iç odada yatırdı; cephane sandığı üstünde yanan lambayı ön odaya aldı, hasta çocukların alınlarını öptü, saçlarını okşayıp iyi geceler diledi; kendileri de kapı dibinde yattılar. Gece sıcaktı. Lambayı söndürmedi Melek hanım. O gece; odanın loşluğunda gözleri boz duvara takılıydı; Savaşçı'ysa... açık kapıdan bakıyordu. Bakarken yaralarının sızladığını hissediyordu. Ama eski yaralar değildi bunlar - eski yaraları üstüne yeni yaralar açılmıştı.

Erken uyandı Savaşçı. Eşikte durduğu zaman şafak sökmek üzereydi. Ayaklarında çizme, bacaklarında asker pantalonu, belden yukarı gövdesi çıplak, aşağı yukarı kendi yaşında başka bir adam duruyordu komşu evin kapısı önünde. Savaşçı bir süre adama baktı; sonra eşikten at-

layıp, adama doğru yürüdü ve beş adım kadar uzağında durarak: «Günaydın!» dedi.

Genç adam Savaşçı'nın selâmını karşılamadı. Ama reddetmiş de sayılmazdı - sadece başını salladı.

Derken evden genç bir kız çıktı, ibrik ve peşkirle. Adam eğildi. Kız onun avuçları içine ibrikten su döktü. Yüzünü, boynunu, omuzbaşlarını yuvdu adam. Yuvununca kız eve girdi, adamsa olduğu yerde kaldı. Yüzünü ve omuzbaşlarını kurularken, Savaşçı az daha adama yaklaşarak; «Nerdeyiz?» diye sordu. Adam az şaşkın gözlerini Savaşçı'nın yüzüne kaldırdı. Baktı, baktı; ve alayımsı bir sesle konuştu:

«Tahminen senin köyünün altı bin kilometre uzağındayız.»

Adamın kentli olduğu konuşmasından belliydi. Savaşçı'nın dudaklarına garip bir tebessüm takıldı:

«Benim köyümün ismi vardı. Yalnız köyümün değil, köyümün deresinin, çayırlarının, kayalarının, tepelerinin, çeşmelerinin, camilerinin de isimleri vardı. Buranın bir ismi yok mu?»

«Var!» dedi adam. «Burası *Sürgünyeri*.»

Eve giriyordu ki, eşikte duralayıp, başını Savaşçı'dan yana çevirdi:

«En yakın kent ikiyüz kilometre kadar uzakta. Ama hiç merak etme. Bizim için *Sürgünyeri*'nin dışına çıkmak yasak.»

Savaşçı, dudaklarında hâlâ garip tebessüm, düzlüğün orta yerindeki akasya ağacına doğru yürüdü.

20

Ve işte, o geceden sonra, bizim Savaşçı ve Melek hanım için, uzun yıllar sürecek olan, hatta sonu görünme-

yen, sürgün hayatı başladı. Zordu bu hayat. Ama yaşamak gerekiyordu. Yaşamaya borçluydular sanki, yükümlüydüler dersin. Arkada bıraktıkları ölülerin ruhları karşısında, dedelerinin elleri altında ve alın terleriyle yeşermiş bağların hatırası ve yurt için canlarını feda edenlerin onurları karşısında yaşamaya mecburdular belki de.

O yılın baharı hasta beş çocuktan yalnızca biri kurtuldu. Melek hanım ağladı, ağladı. Savaşçı akasya ağacı dibinde bağdaş kurup otururak, herkesten gizlediği gözyaşlarını döktü. Ama biliyordu: dökülen gözyaşları da yaşamak içindi. Üstelik (Savaşçı'ya göre) bu çocukların ölümleri, yolculuk süresince, cesetlerini demiryolu kenarında aç kurtlara bıraktıkları çocukların ölümlerine kıyasla, mutlu bir ölümdü. Çünkü cesetlerini oturdukları evin az uzağındaki bayıra gömebiliyordu.

Dört çocuğun küçük mezarları çevresine taşlar dizdi, baş uçlarına, üzerlerine çocukların ve doğduğu yerin isimleri yazılı tahta parçalarını dikti, ve Melek hanımı ve Savaşçı'yı evlerinde ziyaret eden yaşlı kadınlar çocukların ruhlarına mevlüt okudular.

Üzüntüsü uzun sürdü Savaşçı'nın. Melek hanım çaresizdi - ne dediyse, ne ettiyse gülümseme getiremedi onun yüzüne. Günün uzun saatlerini akasya ağacı dibinde geçiriyordu Savaşçı. Zaman zaman başını kaldırıp uzaktaki sıra dağlara bakıyordu. Sürgün yerine yerleşeli bir tek kuş gelip konmamıştı akasya dalına - ne akasya dalına, ne de içerisinde oturdukları evin saçağına. Yeni bir felâket mi bekliyordu kendilerini? Ama nasıl bir felâket? Felâketlerin en büyüğüne sahip olduktan sonra, başka nasıl bir felâket bekleyebilirdi kendilerini? «Deprem belki» diye düşündü Savaşçı. Ve aniden köyünü, yıllar öncesi çocukken köyünde olan depremi hatırladı. Tüm kuşlar terketmişlerdi köyü. İneklerin yanında, tavuklar arasında yemlenen kuşlardan bir tek kuş kalmamıştı köyünde. İyi ha-

tırlıyordu babasının sözlerini: felâket bekleyen bir bölgeyi kuşlar bir an önce terkederler, demişti. Gerçek miydi acaba?

'Öksüzler Yurdu' bulunan sitedeki barakalara yerleştirildikten sonra, iki çocuk kalmıştı yalnızca Melek hanımın ve Savaşçı'nın yanında: biri kız, öteki oğlan. Kızın adı Ayşe'ydi, oğlanın Memet. Ama, önce trende, sonra da sürgün yerinde ikisinin bu adlarına yeni adlar eklenmişti: Ayşe'ye Numüne, Memet'e Atik. Ve zaman geçtikçe öteki çocuklar arasında daha fazla ekli adlarıyle tanılıyorlardı Ayşe'yle Memet.

Bir gün, Melek hanım akşam sofrasını kurarken, Numüne eve girdi ve, babasının kolunu tuttuğu gibi, dışarıya çekti. Aynı zamanda dudaklarına kaldırdığı parmağıyle sus işaretini veriyordu babasına.

Eşikte durdular. Numüne, ayaklarının parmak uçlarına yükselerek, Savaşçı'nın kulağına fısıldadı: «Akasya ağacına bak, baba.» Savaşçı baktı. Akasya ağacının dalındaki kuşu görmeden önce, kuşun ötüşünü duydu. Bir ardıçtı. Ağacın en yüksek dalına tünemişti. Uzun uzun öttü. Bir ara uçtu. Havada geniş bir kavis çizerek, komşu evin saçağına kondu; dönüp tekrar akasya ağacının dalına tünedi, ve ötmeye başladı. Savaşçı'nın yüzü ve gözleri tatlı bir gülümseme içindeydi.

Ve o gece, Numüne ve Atik uyurlarken, döşekte Melek hanım Savaşçı'nın elini kendi eli içine aldı, karnı üstüne götürdü. Savaşçı heyecanlıydı. Uzun uzun Melek hanımın etlerini okşadı. Üç-dört ay içinde olgunlaşmıştı Melek hanım. Bir şeftali gibiydi. Yanaklarına renk, gözlerine ışık gelmişti. Budları, kalçaları, göğüsleri, omuzbaşları dolu doluydu. Yeni mutluluklara yaklaştığını hissediyordu Savaşçı.

O gece koparmak istercesine sıkıyordu Savaşçı'nın bileğini Melek hanım. Ama elinin arsız oyunlarına razı ol-

madı Savaşçı'nın. «Duyuyor musun?» dedi. Savaşçı'nın elini bir kez daha karnı üstüne bastırarak. Savaşçı kulak kabarttı:

«Kuş mu?» diye sordu.

«Ne kuşu! Çocuk!..» dedi Melek hanım.

«Nerde?» diye sordu Savaşçı.

«Ayol, elinin altında,» dedi Melek hanım. Ve yavaş, ama sıcak bir sesle tamamladı konuşmasını: «Aman, nekadar da saf bir adamsın sen! Baba olacaksın a yiğitim, baba!»

Aniden bir sessizlik girdi ikisi arasına. Ve sessizlik uzun sürdü. Savaşçı'nın eli kesilmiş, kesilip güneşte porsumuş bir çiçek gibiydi Melek hanımın karnı üstünde. Kararından fazlaydı bir günün sevinci. Önce ardıç. Ardından bu... kararından fazlaydı kendisi için. Elini Melek hanımın karnı üstünden yanlarına, yanlarından memelerine götürdü; omuzbaşlarını tuttu; boynunu, saçlarını, şakaklarını okşadı. Yalnızca Melek hanımın bedenini değil, hayatı okşuyordu dersin bizim Savaşçı.

Ertesi gün çekicini, kerpetenini, çivilerini, tasağını, ve biryerlerden bulduğu tahta parçalarını, akasya ağacına taşıdı; ağacın dibinde, ve gövdesine çakılı çepeçevre bir peyke yaptı; ağacın kuru dallarını kesti, bir iyi budadı akasyayı; ve ertesi yılın yazı akasya tüm güzelliğiyle çiçek açtı; Melek hanımsa, aynı zamanda, Savaşçı için gürbüz, tombul, sapasağlam bir oğlan doğurdu.

.....

(«Yurdunu Kaybeden Bir Adam'ın Zamansız Çilesi» adını taşıyan öykü burada sona eriyor. Öykü bitiyor ama, biten öyküyle öyküdeki bizim Savaşçı'nın çilesi bitmiyor. Çünkü Savaşçı daha uzun yıllar yaşadı. Bu öykünün yazarı bir kez daha Savaşçı'nın serüvenlerine döneceğinden emin değildir; ve bu yüzden, Savaşçı'nın takibeden yıllar-

daki hayatı üzerinde durmak, hiç değilse bazı noktaları üzerine açıklamalarda bulunmak ihtiyacını duyuyor.)

.....

Evet.

Aradan yıllar geçti. Dört çocuğun ölümleriyle bayıra açılan mezarlık büyüdü, genişledi, eni konu bayırı kaplayıp, kendi köyündeki mezarlık kadar, büyük bir mezarlık oldu. Ama ihtiyar akasya ağacı yıl yılı, yaz yazı çiçek açtı; çocuklar da büyüyüp evlendiler; çocuklar çocuk doğurdular, ve ölen çocukların yerlerini başka çocuklar aldılar. Melek hanım da dört çocuk doğurdu tümü tümüne; ve tümü oğlan; ve bizim Savaşçı'nın çok sevdiği Alim adını koydular her birine:

Alim,
Alimcan,
Alimgir,
Alimseyit.

Geçen her yılla Sürgünyeri değişti. Kulübeler yıkıldı, yerlerine badanalı evler kuruldu. Evler önünde bostanlar, hatta kendi yurtlarından (kimin tarafından ve nasıl getirildiğini bilmedikleri) tütün fidelerini diktiler mezarlığın karşı yakasına. Pencere diplerinde, pencere destekleri üstündeki saksılarda kendi yurtlarının çiçeklerini yetiştirdiler; güneşli yerlerde elma ve armut ağaçları diktiler. Gerçekten şaşılacak bir şeydi bu! Nerden geliyordu bu güç? Nerden geliyordu bu erdem? Yalın ve yaban toprağı uysallaştırıp güzelleştiriyorlardı. Bostan, çiçek, meyve cümbüşüne dönüşmüştü Sürgünyeri. Allah'ın varlığına bile inanmaya başlamıştı bizim Savaşçı. Ölenler azalıyor, yıl yılı genç gelinler, hatta otuzbeşinde ve kırkında olan kadınlar, çocuk doğuruyorlardı.

Bir gün bizim Savaşçı peykede, ve akasyanın gölgesinde otururken, karşıki evlerden bir gürültü koptu. Şaşkın, ayağa kalktı Savaşçı. Evlerden dökülmüş kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, başları üzerine kaldırdıkları kollarını kıvıra kıvıra, parmaklarını şaklata şaklata, eğile büküle dans yapıyor, 'Mendil' ve 'Haytarma' oyunlarını oynuyorlardı. Bir yerlerden davul sesleri geliyordu. Alanın ortasınca koşan bir gençten yana seslendi Savaşçı:

«Hey!... Ne oluyor?... Dur, hele!... Neler oluyor orda?»

Genç adam durmadı. Yalnız başını Savaşçı'dan yana çevirerek bağırdı:

«Yeni kararname!... Sürgün kaldırıldı!... Suçlama kaldırıldı! Milletimiz özgür, dede!... Milletimiz özgür!...»

Masmavi gökyüzünde yıldırım çakmıştı dersin - gözlerini yumdu ve uzunca bir süre olduğu yerde kaldı Savaşçı. Sonra «İllallah» dedi, ve peykeye oturdu. Ne düşüneceğini bilmiyordu. Düşünecek durumda değildi de. İçinden, «İllallah, İllallah» diye tekrarlıyordu yalnızca. Gürültülü ve davul seslerini evde Melek hanım da duymuştu galiba ki, unlu ellerini önlüğüne sile sile, akasya ağacına yürüdü.

Savaşçı'nın önünde durduğu zaman haber, kuru bir orman yangını gibi, kaplamıştı ortalığı. Savaşçı ayaktaydı. Gözleri ışıl ışıldı Savaşçı'nın ve ışıltılı gözlerinden yaşlar sızıyordu çenelerine. Melek hanım onun yüzünü avuçladı. Savaşçı boğularak:

«Duydun mu?» dedi, «Duydun mu?» dedi. Melek hanım da kendisinin gözyaşlarını tutabilecek durumda değildi. Ellerini birbirlerinin omuzlarına attılar.

«Duydum,» dedi Melek hanım.

«Bilmiyordum,» dedi Savaşçı.

«Bilmiyordun ne?» dedi Melek hanım.

«Bizim insanlarımızın bu denli güçlü; felâketlere karşı bu denli dayanıklı olduklarını bilmiyordum» dedi Savaşçı.

Önlüğüyle Savaşçı'nın çenesini kuruladı; kendi gözlerinden yaşları silerken:

«Ulusumuzun en büyük ve en şerefli yiğitleri demiryolunun kenarında kalanlar,» dedi Melek hanım.

Günlerce sürdü şenlik ve bayram havası. Ve o günden sonra Sürgünyeri, yalnızca Sürgünyeri değil, Sürgünyeri'nde bütün hayat başdöndürücü bir hızla değişmeye başladı. Gerçi özgürdüler gayrı, ama yurtlarına dönmelerine izin verilmiyordu. Dönen onbinlerce insanı, devletin polis ve savunma güçleri geri çeviriyorlardı. Üstelik bölgenin türlü yerlerinden pek de hoş olmayan haberler geliyordu. Meselâ - Hırçık mı, Kırçık mı denen - bir yerde haksızlığa karşı yer alan ayaklanma ve başkaldırma sonucunda yüzlerce can kaybı verildiği haberi geliyordu.

Ama bütün bunlar Sürgünyeri'nde hayatın değişmesine engel olamazdı. Yeni binalar kuruldu, kaldırımlı sokaklar, küçük parklar, okullar kuruldu; 'Derviza' denen geleneksel güreş yarışmaları, toy-düğünler, sünnet günleri, millî dans ve koro gruplarının gösterileri düzenleniyordu. Bölgenin büyük kentlerine taşınan aileler de az değildi. Gençler ve kızlar teknik okullarda, üniversitelerde okuyorlardı. Şaşılacak sayıda doktorlar, mühendisler, endüstri ve tarım uzmanları, atom fizikçileri, genç şair ve yazarlar çıkıyordu aralarından. Önceleri eserleri yasaklanmış yazar ve şairler de anılmaya başlamıştı. Yaşlılar her adımda eski yurdun sözünü ediyor, anayurt sevgisi sönmez bir ateş gibi yanıyordu gençlerin gönüllerinde. Yılda bir kez yıkılmış, üstünde babalarının birzamanlar yürüdükleri yolları yaban otlar kaplamış, ya da yabancıların oturdukları köylerini ziyaret edenler de oluyordu. Her ziyaretlerinde bir avuç toprakla, denizin kıyısından kaldırdıkları üç-beş çakıl taş, bir kır çiçeği, bir söğüt veya bir asma dalıyla dönüyorlardı Sürgünyeri'ne.

Bizim Savaşçı ihtiyarlamıştı. Avurtları çökük, gözkapakları sarkık, saçı sakalı apaktı. İhtiyar akasya da, Savaşçı gibi, ömrünün son yıllarını yaşıyordu. Gene de kuru dalları arasında yıl yılı çiçek açan dallar da eksik değildi. Kuru dallara bakarken yüreği acıyordu Savaşçı'nın -o dalları kesmek, akasyayı budamak istiyordu ama... onun harcı değildi artık bu soy işler. Gençlerse... Eeeh, gençler! Gençlerin neyineydi akasya! Yalnızca akasya mı? Hiç mi hiç benzemiyorlardı kendi gençliğinin gençlerine. Herşeyleriyle başkaydılar. Giysileri, türküleri, konuşmaları... Yok yoook! yurt sevgilerini yitirmiş değillerdi; tersine, daha güçlü, daha da parlak bir ateşle yanıyordu yürekleri içinde yurt sevgisi, ama tuhaf bir biçimde; sevgilerini bile kaba bir biçimde vuruyorlardı dışa.

Akasyanın dibindeki peykede geçiriyordu ihtiyar Savaşçı günlerini. Çok eskimiş ama hâlâ başında taşıdığı fötr kalpağını çıkarıp peykeye koyuyor, başını arkada akasyanın gövdesine yaslayıp, köyünün hâtırasına dalıyordu: köyünün yeşil bağlarını görüyordu; dağların yamaçlarındaki çamları, meşeleri görüyordu; kıyıları, denizi görüyordu; ve, şarkılardaki gibi, ne zaman karşıdan bir gemi geçse, gözlerinde kurumuş yaşlarını buluyordu.

Ama herzaman öyle hüzünlü geçmiyordu Savaşçı'nın günleri. Haftada bir, bazan iki kez, torunlarını, Atik'in ve Numüne'nin çocuklarını, komşu çocukları akasyanın dibine toplayıp, kendilerine eski yurt anılarını, belki artık masallaşmış, savaş öykülerini anlatıyordu.

Bir gün gene çocukları toplamıştı çevresine. Çocuklar, herzamanki gibi, parmakları ağızlarında, iri ve alabildiğine açık gözleriyle Savaşçı'ya bakıyorlardı. Bizim ihtiyar Savaşçı; «Zaman zaman içinde...» diye söze başladığı zaman, karşıki evin duvarı gerisinden bir grup genç çıktı, güçlü adımlarla akasya ağacına doğru yürüyerek, Savaşçı'nın on adım kadar uzağında durdular. On kadar genç

vardı grupta. Tümünün sırtlarındaki meşin ceketleri apoletli ve demir düğmelerle kakmalıydı; her biri uzun saçlıydı; bazılarının başlarında David Crocket'vari fötr kuyruklu kalpakları vardı. Biri önderdi galiba; sarı bıyıklıydı, kumral saçları omuzları üzerine dökülüydü; ve omuzuna yüce bir gitar asılıydı. Genç adam birileriyle bıçak döğüşü yapmıştı anlaşılan: dudağının sol köşesinden çekilen bıçak, sol kulağı dibine dek uzadığı gibi, kulağının yarımını da kesip atmıştı. Çirkindi yüzündeki yara. Kimin oğluydu bilmiyordu Savaşçı. Gencin kendisi de bilmiyordu belki kimin oğlu olduğunu.

Durduğu yerden uzunca bir süre ışıltılı gözleriyle baktı genç adam bizim Savaşçı'nın yüzüne. Sonra, «Sen bu çocuklara gene masal mı söylüyorsun?» diye sordu. Bizim Savaşçı, «Evet,» dedi. Gitarlı genç iki adım daha Savaşçı'dan yana atarak, elini kaldırdı, parmaklarını avucunda toplayıp sıktı, yumruk yaptı, ve yumruğunu kendi çenesi altına götürdü.

«Bu çocuklara masal değil, gerçeği söyle!» diye bağırdı. Ve yumruğu hâlâ sıkılı: «Çocuklara, gerçeği söylemezsen, bu yumruğu senin ağzına tıkarım ve bak!.. O zaman hiçbir şey söyleyemezsin!.»

İhtiyar Savaşçı, «Zemane insanları... ne Tanrı'ya inanırlar, ne de Peygambere saygıları var,» dedi içinden.

«Anladın mı?» dedi gitarlı genç.

«Benim masallarımın tümü gerçek,» dedi Savaşçı, çok yavaş bir sesle.

Genç adam hâlâ küskündü.

«Gerçeğin de gerçeği var!» diye bağırdı.

Gencin gürültülü sesini Melek hanım da duymuş olacaktı ki, kapıda boy gösterdi.

Yaşının hayli ilerlemiş olmasına rağmen, bizim Savaşçı gibi, çöküp çökermiş değildi Melek hanım. Tersine - güçlü, canlı, çevik, hatta hırçındı. Şu anda mutfakta ha-

mur işiyle meşguldü galiba ki, önlüklüydü, elinde oklava tutuyordu. Grubun önünde duran sarı bıyıklı ve gitarlı genç Melek hanımın gözüne ilişince oklavayı başı üzerine kaldırdı, eşikten atladı.

«Hey! Sen!... Kulaksız Alim! Gene ortalığı karıştırmaya mı geldin buraya? Defol! Defol! Yoksa öbür kulağını itlere yediririm!» diye bağırdı Melek hanım; ve akasya ağacına doğru yürümeye başlamıştı ki, gençler dönerek alanın karşı yakasındaki evlere koştular.

Melek hanım Savaşçı'nın çevresindeki çocuklara seslendi:

«Siz onlar gibi olmayın! Onlara benzemeyin sakın!... Dedenizi dinleyin herzaman!»

Ve dönerek eve girdi. Savaşçı'ysa yeniden anlatmaya başladı:

«Çok eski bir zamanda... yani benim gençliğimde, birbirinin yanında, ve denizin kıyısında, bir köyle bir kasaba vardı. Kasabanın ismi Gurzuf'tu, köyün ismiyse Kızıltaş'tı. Daha önce de söylemiştim sizlere. Bu köy ve kasaba nerde biliyor musunuz?»

«Biliyoruz!» diye bağırdılar çocuklar bir ağızdan.

«Nerde?» diye sordu Savaşçı.

«Bizim yurdumuzda!» diye karşıladılar çocuklar Savaşçı'nın sorusunu.

Ve Savaşçı öyküyü anlatmasını sürdürdü.

En Sonunda Bizim İhtiyar Savaşçı da Allah'ın Rahmetine Kavuştu

1

Aylar sonrası beklenen gün gelip çattı işte.

Gün sona ermişti. Karşıki sıra dağların dorukları alımsı bir aydınlık içindeydi daha, ama Sürgünyeri'ne akşamın esmeri çöküp yerleşmişti çoktan, meydan boşalmıştı, ve göğün koyu mavisinde ışıldayan yıldızlara eş olmak istercesine, evlerde ve sokaklarda elektrik lâmbaları yanıyordu.

Bir zamanlar meydanın orta yerinde bulunan ihtiyar akasya ağacını hatırlayan çok kimse kalmamıştı Sürgünyeri'nde: çocuklar büyüyüp terketmişlerdi kasabayı -kimi teknik okullara, kimi, havası-suyu Sürgünyeri' nden daha güzel olan başka bölgelere, kimileri de evlenip büyük kentlere taşınmışlardı. Görkemli kentler kabarıp büyürken, Sürgünyeri daralıp küçülüyordu gitgide.

Melek hanımın ailesinde de durum müstesna sayılmazdı. Kendi çocuklarından kimsecik kalmamıştı baba evinde. Dört Alimler'den ikisi Taşkent üniversitesinde görevliydi -Alimcan fizik kürsüsü profesörü, Alim, üniversitenin Kırım-Tatar Dili ve Edebiyatı bölümünde doçent; Alimgir ağır endüstri mühendisi; Alimseyit'se Samarkand yakınlarında tekstil fabrikasının müdürü.

Atik ve Numüne de, yedi yıl öncesi devletin izniyle, Kırım'a taşınıp Akmescit'e yerleşince ev ıssız bir adada kalmıştı âdeta. Melek hanımın başı dertteydi. Çocuklarını özlüyordu -kalabalık akşam sofrasını, yan odada uyuyan çocuklarının rahat soluyuşlarını, Numüne'nin söylediği türküleri, küçük Alimler'in kavgalarını, ağlayışlarını, ders çalışmalarını; öperken onların yanaklarından kendisinin dudaklarına sızan tatlı sıcaklığı. Ama... Zamanın önüne geçilmezdi ki. Çocuklar büyüdüler. Sonra evlendiler. Ve zaman yeni mutluluklar getirdi Melek hanıma: küçük torunlarını kucağında taşımanın tadını tattı; onların başlarını göğsüne bastırırken, ömrünün en mutlu günlerini yaşadı.

Bizim Savaşçı da hayatından memnundu ilkin. Torunlarıyle iftihar ediyordu. Gurzuf'un denizini, Soğuksu kıyılarını, Adalar'ı ve (artık hayalileşmiş de olsa) savaş maceralarını anlatıyordu onlara.

Ama öte yandan bildiğini yapıyordu gene zaman. Geçen her yılla ihtiyarlık gösteriyordu kendisini. İyice yıpranmıştı Savaşçı'nın yüzü. Avurtları çökmüş, saçları ağarıp dökülmüş, yüzünün buruşuklarında uzun yılların yorgunluğunu taşıyordu. Kopuyordu yavaş yavaş gerçek hayattan. Sonunda torunları da ilgilendirmez olmuştu onu. Yılın başlarında doğumunun yetmiş yedinci yıl dönümünü kutlamak amacıyle Alim'i ve Alimseyit'i çocuklarıyle birlikte, Sürgünyeri'ne dâvet etmeyi önerdi Melek hanım;

oralı olmadı Savaşçı. "Boş ver!.. Ensesinde iki balta taşıyan bir adamın doğum günü kutlanılmaz", dedi.

Bir yığın çocuğun zırıltı ve kavgalarına katlanmayı göze alamıyordu Savaşçı. Alim'in ve Alimseyit'in ortaokul yaşlarındaki oğullarının davranışlarında da iç açıcı, sevindirici bir şey yoktu aslında. Kendisini ziyarete değil, hafta sonu protesto gösterilerine katılmak için geliyorlardı Sürgünyeri'ne. Yürüyüş, yürüyüş, yürüyüş! Sokaklara dökülüp gün boyu yüremeyle milletin meselelerini halledeceklerdi sanki! Koridor, mutfak, hatta yatak odaları bayraklarla, pankartlarla, üzerlerine *Kırım, Kırımlılar için!.. Savaşımızı sürdüreceğiz!.. Dâvâmız haklı dâvâ!.. Kırımlılar'a da insan hakları!.. Kırım Özerk Cumhuriyeti kurulana dek protesto kesilmeyecek!..* sloganları yazılı levhalarla doluydu. Hem yalnızca kendi evinde değil; her evde, her ailede durum aynıydı. Gençlerin bu hareketlerine doğru dürüst bir anlam veremiyordu Savaşçı. Kırkbeş yıl gibi uzun bir zaman dilimi geçmişti Kırım'dan sürüleli. Doğruydu, kök salamamışlardı Sürgünyeri'nde; ne Sürgünyeri'nde, ne de başka bir yerde. Kök salamazlardı da. Bin yıllık bir meşe ağacı bittiği topraktan çıkarılıp başka bir toprağa dikilir miydi? Dikilemezdi tabiî. Dikilirse bile kök salamazdı yeni yerinde.

Evet, Kırım gene Kırım'dı; gene anavatandı onlar için; ama ata mirası topraklarına yüzbinlerce yabancının yerleştiği vatan yalnızca sloganlarda ve pankartlara yazılı bir vatan olarak kalmayacak mıydı? Vatanı bir millete vatan kılan zaman değil miydi aslında? *Döneceğiz Kırım'a! Döneceğiz! Döneceğiz! Döneceğiz!* diye haykırıyorlardı, büyük kentlerin meydanlarında düzenlenen mitinglerde. Peki, döneceklerdi. Ama neye? Kime? Toprakları ellerinden alınmış vatanın nesine döneceklerdi? Kerç'in petrol kuyularına mı? Çelik ve demir ocaklarına mı? Ayakkabı fabri-

kalarına mı? Oradaki fabrikaların tozu-dumanı buradaki fabrikaların tozu-dumanından farklı değil ki!

İşte, o akşam da, eskide akasya ağacının olduğu yere atılı peykeye oturmuş, karşıki sıra dağların gitgide kararan doruklarına bakarak, bunları düşünüyordu bizim ihtiyar Savaşçı.

2

Erken uyandı Melek hanım o gün.

Önce çay demledi. Savaşçı'nın çayını yatağına götürdü. Günün işleri, ve yola hazırlıkları, üzerine söz açtı. Ama Savaşçı o sabah -özellikle o sabah- konuşmak niyetinde değildi.

Yanlarına ne alacaklarını sordu Melek hanım. Bu kez de ses soluk çıkmadı Savaşçı'dan. Yalnız, 'Ne mi alacağız?' diye düşündü. Melek hanım aynı soruyu tekrarlayınca:

"Kendi insanlarından yoksun yurda giden bir adam ne alır yanına?" dedi.

Melek hanım homurtulu bir sesle karşıladı Savaşçı'nın sorusunu:

"Atik orda... Numüne ve çocukları da orda."

Melek hanımın homurtulu cevabını duydu veya duymadı, duyduysa da istifini bozmadı Savaşçı. Neden sonra kalktı giyindi; yatak odasından çıkıyordu ki:

"Ee?" dedi Melek hanım.

"Ee'si ne?" dedi Savaşçı.

"Ne alacağız yanımıza?"

Savaşçı kapıda duraksayıp, başını Melek hanımdan yana çevirdi:

"Benim kalpağımı al. O eski kalpağı... Unutma, madalyalarımı da al", dedi.

Savaşçı odadan çıkınca, yatağını yaptı Melek hanım, odaya çeki düzen verdi. Sonra mutfağı temizledi; üstünü başını değiştirdi, ve saçlarını özenle tarayıp, meydandan yana bakan pencerenin dibine atılı koltuğa oturarak, Savaşçı'yı seyre daldı.

'Allah'ım!.. Kaç hafta, kaç ay, kaç yıl daha o peykeye oturmak nasibolacak ona?' diye düşündü.

Yalnızca ihtiyarlık değil, ilerlemiş yaşı üzerine bir de, son iki yıldır, damar ve yürek hastalığı yüklenmişti üstelik. Nadir uzaklaşıyordu evden. Çok çok bayırdaki mezarlığa kadar. Bayırı tırmanırken başlıyordu rahatsızlığı: soluk darlığı, göğsünde baskı, omuzbaşlarında ağrılar... Bazan geceleyin iki büklüm olup inliyordu yatağı içinde. Geçen yılın baharı Alimcan Taşkent doktorlarına muayene ettirdi Savaşçı'yı. Yürek arterilerinde tıkanıklık var dediler doktorlar; haplar verdiler, ve soğuk havada evden çıkmamasını, yağlı yemeklerden kaçınmasını, ve, ağrıları tuttuğu anlarda hap kullanmasını önerdiler.

Ama haptan ve yağsız yemekten fazla bir şeylere ihtiyacı vardı Savaşçı'nın. Bunun farkındaydı Melek hanım; iliklerinde hissediyordu; ve iki hafta öncesi, gene öyle, meydanın orta yerine atılı peykeye oturmuş, karşıki sıra dağların doruklarına bakan kocasını seyrederken, karar verdi. Yalnız hangi oğluna konuşacağını bilmiyordu. Düşündü, düşündü. Sonunda Alimcan'a telefonu açtı.

Telefondan çıkan sesin annesinin sesi olduğunu anlar anlamaz telâşla konuştu Alimcan:

"Anne!.. Ne oldu?.. Babam nice?"

"Hiç", dedi Melek hanım. "Hiçbir şey olmadı daha. Ama... Buraya bak, Alimcan..."

"Konuş, anneciğim. Ne istiyorsun?"

"Babanı bu yaz Kırım'a götürmeni istiyorum."

"Anneciğim, izinsiz Kırım'a gidip yerleşmenin kolay olmadığını biliyorsun."

"Evet, biliyorum. Burada söz konusu Kırım'a yerleşmek değildir. Alim'le konuştum; Alimgir'le, Alimseyit'le konuştum... Türlü tavırlar takınıyorsunuz. Baştan savma cevaplar veriyorsunuz bana. Siz nasıl bir evlâtsınız? Kesin bir karara varmanızı istiyorum. Sen... Alim, Alimgir, Alimseyit... Hanginiz olursa olsun, karar verin. Eriyor babanız, eriyor. Bu yaz son. Bu yaz da kendisini Kırım'a götürmezseniz, Kırım'ı görmeden ölecek. Anlıyor musun, Alimcan?.. Senin baban Kırım'ı görmeden göçecek!.. İşte o zaman benim bütün hafakanımı, bütün ilençlerimi başınıza toplamış olacaksınız!.. Cevap istiyorum."

"Peki, anneciğim. Alimseyit'le konuşayım..."

"Konuşmanı değil, kesin cevap istiyorum!"

"Yarın... Herşeyden önce üniversite yönetimine başvurmam gerekecek. Okul yılının sona ermesine bir ay var daha. Bekle... Yarın telefon ederim."

"İyi. Unutma! Sizler için bilmiyorum, ama baban için hayatın anlamı Kırım oldu bütün ömrü boyunca. Kırım'ı görmeden ölürse, günahı sizin başınıza."

"İyi... tamam... Anladım. Bekle, anneciğim. Yarın... Belki bu akşam."

Fazla üstelemedi Melek hanım.

"Bekleyeceğim", dedi; ve Alimcan'ın yüreği içinde baba sevgisi ve merhamet duyguları uyandırdığından emin olmanın rahatlığıyle, geçip koltuğa oturdu.

Umduğundan çok daha çabuk geldi haber.

Ortalık karanlıklaşırken çaldı telefonun zili: tam üç hafta sonra üçünün yola çıkacaklarını, Atik'i ve Numüne'yi uyarmak amacıyle, daha bu akşam Beşterek'e bir de mektup yazacağını açıkladı Alimcan.

3

Hayırlı haber yıldırım hızıyla yayıldı etrafa. Ertesi gün, sabahtan akşam saatlerine dek, Sürgünyeri'nin kadınlarıyle doldu taştı Savaşçı'nın evi. Melek hanıma yakın komşulardan yaşı ilerlemiş Rebiya hanımın, Safiye Şerife'nin, Gülnara hanımın, ve geçen yılın başlarında elli yıllık kocacığını toprağa vermiş Gülsüm hanımın yaşlı gözleri ışıl ışıldı kıvançtan:

"Aman Allah'ım! Kırım'ı göreceksiniz", diyorlardı. "Kırım'ın dağlarını, bağlarını göreceksiniz... Bizim denizin kıyılarında yürümenin efkârını duyacaksınız... Ne mutlu sizlere! Darısı bizim başımıza!" diyorlardı, ve kimi Melek hanımın koluna sarılıyor, kimileri de Melek hanımın belini dolayıp kır saçlarını, heyecandan kızarmış yanaklarını öpüyorlardı. Neden sonra akşam oldu. Kadınlar evlerine dağıldılar. Bizim ihtiyar Savaşçı meydandaydı daha. Ortalığa akşamın karanlığı iyice çöküp yerleşmeden önce onun peykeden kalkıp eve girmeyeceğini bilen Rebiya hanımla Gülnara hanım, ağırlanmalarının az daha uzatılmasını özlüyorlardı ki, Melek hanımın kendilerine birer çay daha önerisini reddetmediler.

Kırım yolculuğuyle ilgili konuşma uzadıkça uzadı.

Gurzuf doğumlu olan Gülnara hanım Haziran ayının *Hastalar* bağlarında asmaların iyice olgunlaştığı bir ay olduğunu, Haziran'da Kırım'a gidenlerin bol bol sarmalık yaprakla geri döndüklerini anlatıyor, ve, ara ara, *kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla* gibilerden kaçamak bir bakışla Rebiya hanımın yüzüne bakıp gülümsüyordu. "Bilmem valla", diyordu Melek hanım, "kolhoz bağlarına girmeye izin verirler mi dersin?" "Amaaan", diyordu Gülnara hanım, "Gorbaçov'un Urusiya'sında yaşıyoruz... Bağlardan bir demet asma yaprağı kopardı diye hapishanelere atmazlar insanı bugünlerde. Hem bağlara girmeye ge-

rek de yok. Eski Akmescit-Yalta otoyolu üzerindeki bağların asmaları duvarlardan yola sarkar. Her giden ille bir şey getirir: Gurzuf kıyısından çakıltaşı, Topkaya bayırlarından muşmula fidesi, Aypetri dağlarından çam fındığı... Sen de asma yaprağı getir işte."

O âna dek ikisini sabırla dinleyen Rebiya hanım lâfa karıştı:

"Hacıbekir'in torunları on şişe dolusu su getirmişler geçen yaz."

Gülnara hanım göğüs geçirdi:

"Ah, ah... Gelinkaya'nın yukarlarındaki pınar sularına doyum olmaz."

"Öyle", dedi Melek hanım. Gülnara hanımın sözünü doğruladı.

"Yok", dedi Rebiya hanım, "pınar suyu değil, çocuklar deniz suyu getirmişler."

"Sarmalık asma yaprağını anladım", dedi Melek hanım, "ama deniz suyundan kime ne?"

Rebiya hanım yavaş, fısıltılı bir sesle konuştu:

"Gizli bir dernek kurmuşlar çocuklar."

"Ne derneği?"

Aynı fısıltılı sesle sürdürdü konuşmasını Rebiya hanım:

"Mutfakta soyunup bir leğenin içersine doluşmuşlar; ve şişelerden biribirlerinin çıplak vücutlarına deniz suyunu dökerek, ömür boyu Kırım dâvâsına sadık kalmaya and içmişler."

Melek ve Gülnara hanımlar gençlerin yeni bir çılgınlığa başladıklarını düşünmüş olacaklardı ki, dikkatle, biraz da tedirgin bir tavırla dinliyorlardı Rebiya hanımı.

"Ee?" dedi Gülnara hanım.

Rebiya hanım omuz silkti:

"Ee'si bu kadar."

"Hacıbekir'in Gülistan'daki torunları mı?" diye sordu Melek hanım.

"Yok, onlar değil", dedi Rebiya hanım; "onların oğulları. Yani Hacıbekir'in Çırçık'taki torunlarının torunları... Şu üç-dört yaşında olanlar."

Melek hanımla Gülnara hanımın yüzündeki tedirgin çizgiler âniden silindi, yüzleri tatlı bir gülümsemeyle aydınlandı, ve ellerini ağızlarına kaldırarak, kıs kıs güldüler.

İkisi evden çıkınca akşam sofrasını kurdu Melek hanım.

Eşikte durduğu zaman meydan iyice karanlıklaşmıştı. Peykeye gidip kocasının yanına oturdu bir süre. Sonra kol kola, eve döndüler.

İkisi sessizlik içinde yediler yemeklerini. Yemekten sonra televizyonun karşısına geçip oturdu Savaşçı. Son haberler okunuyordu televizyonda. Ama aklı başka bir yerdeydi Savaşçı'nın. Nerde mi? Kırım'da belki. Belki değil, kesinlikle Kırım'daydı. Adalar'a, Ayı Dağı'na, Haziran güneşinin ışınlarıyla bezeli bağlara bakıyordu aklının gözüyle Savaşçı. Melek hanımsa yola çıkacakları günü iple çekiyordu. Hayırlı haberin etrafa yayıldığı o ilk günden sonra, ihtiyar Savaşçı'yı rahatsız etmiyelim diye, komşu kadınlar da uğramaz olmuşlardı Melek hanımın evine.

4

Yola çıkacakları güne bir hafta kala Melek hanım Savaçı'nın gömleklerini ütüledi, ayakkabılarını parlattı, eski kalpağını kılı kılına temizledi, madalyalarını yeni ceketinin göğüs yakasına taktı, ve Alim'e telefon ederek, hafta sonunda arabasıyle Sürgünyeri'ne gelip kendisini Taşkent'e götürmesini istedi.

Taşkent'te Numüne'ye bir Özbek şalı, Numüne'nin küçük torunlarına birer Kırım takyesi, Atik'in eşine işlemeli ipek bluz, kızlarına bilezik, torunlarına ak benekli kızıl şort, mayolar satın aldı. Hummalı bu hazırlıktan sonra ev derin bir sessizliğe gömüldü. Ama sessizlik uzun sürmedi. Hemen ertesi günün sabahı Alimcan uğradı eve, uçak bilêtleriyle.

İkisi mutfaktaydı. Melek hanım taze patates ayıklıyordu öğle yemeğine; Savaşçı, mutfak masası gerisindeki sandalyeye oturmuş, burnunun ucuna inik gözlükleri üzerinden *Lenin Bayrağı*'nı okuyordu, Mutfağa girer girmez üç bileti cüzdanından çıkardığı gibi masaya attı Alimcan.

Uçak biletleriyle Savaşçı'yı sevindireceğini sanmışsa, yanılmıştı Alimcan.

"Biletleri de aldık, babacığım" dedi.

Savaşçı başını kaldırmadı gazeteden. Alimcan sorulu bakışlarını annesinin yüzüne yöneltti. Yüreği içinde taşıdığı hem sevgi, hem de gizli sabrından kopan bir gülümseme takıldı Melek hanımın dudaklarına. Alimcan da güldü, ve, yakından görsün diye, masaya eğilerek, üç bileti babasının önüne sürdü.

"Üç gün sonra Taşkent hava limanından havalanacağız; altı saat sonra da Akmescit'e konacağız", dedi Alimcan, hâlâ gülümseyerek.

Bizim ihtiyar Savaşçı'dan ses çıkmadı. Yüzünün ifadesi de bozulmadı hiç. Neden sonra, başını okuduğu gazeteden kaldırmaksızın, masa üzerindeki üç bilete baktı. Uzun uzun baktı. Baktıkça gözleri buğulandı. Gözleri sulanmaya başlamıştı ki, oğlu görmesin diye başını çevirdi, pencereden meydanın orta yerine atılı peykeye baktı. Sonra gazeteyi katlayıp masanın üzerine bıraktı, ayağa kalktı, gidip pencere dibinde durdu. Sessizlik çöktü mut-

fağa. Gergin bir sessizlik. Öyle bir sessizlik ki... evde ânîden bir tehlike baş gösterecekti sanki.

Alimcan iki adım babasından yana attı, durdu, başını çevirip, gene sorulu bakışlarla, Melek hanımın yüzünü aradı -kime konuşacağını, kime ne diyeceğini bilmiyordu Alimcan. Melek hanımın yüzündeki gülümseme de muammalı bir anlama bürünmüştü.

Mutfakta hüküm süren sessizliğe Savaşçı'nın kendisi son verdi:

"Ben uçakla gitmeyeceğim", dedi.

"Babacığım, biletleri aldık", dedi Alimcan.

"Aldın, görüyorum. Aldığın yere geri götür", dedi Savaşçı.

"Ama olur mu, babacığım?.."

"Aması yok. Ben trenle gitmek istiyorum. Ya trenle giderim, Kırım'a, ya da hiç gitmem."

Gene sessizlik kuşattı mutfağı. Ama bu sefer sessizlik az önceki sessizliğe benzemiyordu. Melek hanımın yüzündeki gülümseme bile yitirmişti önceki gizliliğini.

Yardım dileyici bir bakışla baktı Alimcan annesine. *Mesele ikinizin arasında; ben karışmam* gibilerden bir anlam okunuyordu şimdi Melek hanımın yüzünde. Az daha babasına yaklaştı Alimcan:

"Babacığım, tren yolculuğu kaç gün sürecek farkında mısın? Uçak'la gidersek beş-altı saat sonra ordayız. Kolayı varken, neden?.."

Sırtı oğluna dönük, kımıldamaksızın durdu Savaşçı olduğu yerde.

"Zamanımızda herkes uçakla gider..."

Bir ara susup tekrar annesine baktı, güldü, ve bakışlarını babasına yönelterek, sürdürdü konuşmasını Alimcan:

"Uçakla gidersek, Tanrı'ya yakın bir yerden görmüş oluruz Kırım'ı."

Savaşçı'dan bu kez de ses soluk çıkmadı. Alimcan, "Sen Tanrı'ya..." diye yeniden söze başlamıştı ki, Savaşçı döndü, oğluna bakmamaksızın yürüdü, mutfaktan çıkmadan önce, başını Alimcan'dan yana çevirdi:

"İşin içine Tanrı'yı sokma. Sen, Tanrı'nın nerde ve kime yakın olduğunu nerden bilen? Bizleri buraya nasıl getirdiklerini de bilmiyorsundur."

"Biliyorum, babacığım. Herkes bilir. Kundaktaki yavrular bile biliyorlar. Trenlerle getirdiler", dedi Alimcan.

"Evet, trenlerle getirdiler. Şimdi de trenle gitmek istiyorum Kırım'a. Ya trenle giderim, ya da hiç gitmem."

Savaşçı'nın dudakları arasından dökülmüş son kelimelerden sonra uçak yolculuğu üzerine konuşulacak hiçbir şey kalmadı. Bunu Alimcan anlamıştı. Uzunca bir süre Melek hanım Alimcan'a, Alimcan annesine baktı. Ve öyle biribirlerine bakarlerken, Alimcan'ın gözleri gülüverdi.

Gözleri içindeki gülümseme aldığı kararın işaretiydi.

"Peki, anneciğim", dedi; "ben gidip biletleri değiştireyim. Üç gün sonra trenle çıkarız yola."

Ve üç bileti masadan kaldırarak, mutfaktan çıktı.

Alimcan çıkınca, yüreği içinden taşan coşku ve sevincini geri, yüreği içine itmek istercesine, alt dudağını ısırdı Melek hanım; sonra gözlerini yumdu; daha sonra da güldü, ve çok yavaş bir sesle: "Allah'ım, çok şükür sana", dedi.

5

Acayip bir akşamdı o son günün akşamı.

Sürgünyeri'nin sokaklarında elektrik lâmbalarının yanmasına ve gökyüzünün koyu mavisinde yıldızların ışıldamasına rağmen -Batı'da sonsuz ve sönmez bir aydınlık bırakıp batmıştı sanki güneş- karşıki sıra dağların do-

ruklarındaki aydınlık gerçekten de sönmek bilmiyordu bir türlü. Dağların dorukları aydınlık içindeyken, peykeden kalkıp eve girmeye sebep yoktu Savaşçı için -akşam yemeğini erken yemişlerdi, evde Melek hanım Kırım yolculuğuyle ilgili işlerle meşguldü, üstelik Melek hanımın kendisi de Savaşçı'nın bir zamana kadar eve girmemesini yeğliyordu galiba ki, meydan karanlıklaşırken, Savaşçı'nın eski ceketini getirdi peykeye, Alimseyit'in küçük oğlu Bora'nın geçen ay evde unuttuğu, Sovyet futbol ligi şampiyonu *Dinamo Kiev'in* renginde topuzlu yün fesini Savaşçı'nın başına geçirdi, kendisinin yün şalını Savaşçı'nın omuzlarına attı, yanlarını sıkıştırdı, "Otur, hava güzel bu akşam", dedi, ve dönerek eve girdi.

Farkındaydı Savaşçı; yarın Kırım yolculuğu başlayacaktı. Trenle. Uzun bir yolculuk. İki gün sürecek olan bir yolculuk... Ama yolu düşünmüyordu. İster iki gün, ister iki ay sürsündü umurunda değildi. Kırkbeş yıl süren bir ayrılıktan sonra düşler ve umutlar pörsüyüp sönmüştü, ve şimdi, kırkbeş yılın kesip kas-katı dondurduğu hatıraları üstüne otururken, ne düşüneceğini, hatta Kırım'a nasıl bir amaçla gideceğini bilmiyordu. Biraz da korkuyordu.

Tuhaftı bu ama gerçekti -kendisinin biraz da suçlu bir adam olduğunu, Kırım'a Kırım'ı görmek için değil de suskunlukla, uyuşuklukla, korku ve pısırıklıkla geçmiş olan kırkbeş yılın hesabını vermek için yarın yola çıkacağını, Kırım'a ayağı bastığı anda Kırım'ın taşı toprağı, *bizleri terkettiniz; niçin? Niçin?* diye kendisine durmadan sorular soracaklarını hissediyordu. *Özür dilerim, bizleri yaşatmadılar bu topraklar üstünde,* diyemezdi; çünkü yüreğinin en derin bir yerinde suçun yalnızca kendilerini asıp kesenlerde, çoluk çocuklarıyle katar vagonlarına doldurup uzak ve yabancı ellere sürenlerde olmadığını, kendilerinin de, bir millet olarak, durmadan değişen hayata ayak uydura-

madıklarının, uzun yıllar süregelen zorluklar karşısında sorumluluk duygularının yavaş yavaş söndüğünün ve direnme güçlerini yitirdiklerinin pekâlâ farkındaydı Savaşçı.

Bunları düşünürken, yıllarca altında ezildiği sorumluluk duygusu yüreği içinden yükselip bütün benliğini sarıyordu; acı bir yumru gibi boğazı içinde düğümleniyordu; ve yaşlı gözleriyle karşıki sıra dağların doruklarına bakarak: "Allah'ım, niçin?" diyordu; "Niçin? Niçin? Niçin?" diyordu. Oysa biliyordu Savaşçı -zaman değişmişti; onun hayatını sona yaklaştıran bu günler, gençliğinde yaşadığı günlerle kıyaslanamazdı. Ama gerçekten değişmiş miydi zaman?

Herşey söyleniyordu. Herkes, herşeyi söylemeğe hak sahibiydi, ve söylüyorlardı da: Stalin katliamlarını; *Gulag* kamplarını; haksız suçlanmaları; sönmüş ocakları... Kırım'a gidip yerleşenler de oluyordu. Ama değişmiş hiçbir şey yoktu. Sürgünyeri gene Sürgünyeriydi; Kırım'da (ve burada), resmi büroları bezeyen Brejnev'in resimleri duvarlardan indirilip, yerlerine Gorbaçov'un resimleri asılmış olmasına rağmen, masaların gerisinde oturan parti bürokratları Brejnev'in, hatta Stalin'in parti bürokratlarıydı. Ve hem burada hem de Kırım'da Gorbaçov'un değil de onların, o taş yürekli küçük parti bürokratlarının sözleri geçerliydi.

Gene de düşünce ve duygularını zaman ve ortama ayarlayarak, bilinçaltında biriken kara bulutları dağıtmaya, kırkbeş yıl gibi uzun bir ayrılıktan sonra yeniden yurdunun topraklarına kavuşmanın heyecanını uyandırmaya çalıştı yüreği içinde.

"Yarın", dedi; "yarın... Yıllar yılı hasretini çektiğim yurdun toprağı bekleyecek beni bu uzun yolun sonunda" dedi, ve ayağa kalktı, yaşına göre güçlü adımlarla yürüyerek, evine girdi.

Melek hanım yol hazırlıklarını tamamlamış, mutfakta çay demlemiş, Savaşçı'yı bekliyordu. Çaydan sonra oturma odasına geçip sedire oturdular. Konuşmadılar. İkisi de düşlerinin yaylasındaydılar. Düşlerinin yaylasında dolanırlarken konuşmalarına gerek yoktu da.

6

Ömrünün en mutlu... hoş, en mutlu değilse de, en önemli ânını yaşıyordu Melek hanım.

Saçakta cıvıldaşan serçelerle birlikte uyandı. Yataktan kalktığında tan yeri ağarmak üzereydi. Önce saçlarını yaptı, yanaklarına hafiften ruj sürdü, gül resimli basma eteğini ve yeşil bonesini taktı, iki valizi çekip koridora çıkardı; Savaşçı çay içerken, koridorun kapısını ardına kadar açtı, valizin üstüne oturdu, ve, Gülnara hanıma vermek için, çantasından çıkardığı evin anahtarını parmakları arasında evirip çevirerek kadınların meydanda belirmelerini bekledi. Az sonra Savaşçı da koridordaydı ve, Melek hanım gibi o da tedirgin, sık sık köstekli saatine bakıyordu.

Alim'in *Çayka'sı* evin önünde park ettiği zaman güneş Sürgünyeri'nin evleri gerisinden çıkıp gökyüzüne yükselmişti. Meydanın kenarında bir grup kadın duruyordu. Arabadan önce Alimcan, onun ardından Alim, ve Alimcan'ın eşi Esma indiler. Alim eşikte duran annesini öptü; sonra koridordaki iki valizi arabaya taşıdı; Alimcan'sa, gönül rahatlığıyle babasının koluna girerek, yerden dört basamak yüksek merdiveni inmesine yardım etti.

Meydanın ucundaki kadınlar yavaş yavaş arabanın çevresine birikmeye başladılar. Arabaya doğru giderken, Melek hanımın gözleri kadınlardaydı. Kadınlar arasında Gül-

nara hanımı gördüğü anda gurur ışıkları parladı gözlerinde.

Bir elinde bir demet kırmızı gül, öbür elinde kesme camdan küçük bir vazo tutuyordu Gülnara hanım. Çiçekleri Melek hanıma uzatarak:

"Bunları al, Kırım'a götür", dedi uzaktan.

Melek hanım Gülnara hanımın yanaklarını öptü, inceler gibi baktı güllere:

"Yazın ilk gülleri... Kırım'a değil, Taşkent Gar'ına varmadan solacak bunlar."

"Solmazlar, goncadalar daha. Bu sabah kestim", dedi Gülnara hanım, ve gülleri öbür elinde tuttuğu küçük vazoya koydu.

"Vazoyu da ne yapacağım?" diye sordu Melek hanım, az şaşkın.

"Soğuk su var vazoda. Yolculuk çok uzun sürerse suyu değiştir trende. Tren Orkapı'dan[1] geçince gülleri pencereden Kırım toprağına atıver. Benden selâm Kırım'a."

İkisinin de gözleri sulandı; ikisinin de gözleri güldü; biribirlerine sarılıp öpüştüler. Sonra Melek hanım evin anahtarını Gülnara hanıma emanet etti, ve dönerek arabaya girdi.

Çok geçmeden araba kalktı. Kadınlar arabanın arka penceresinden kendilerine bakan Melek hanıma (belki de Kırım'a) el ettiler.

Araba karşıki evlerin gerisinde gözden kaybolunca meydanı biraz sinsi, biraz da canlı gibi -garip bir sessizlik kuşattı, ve, kadınlar meydanı terkedince, etrafa yayılarak, Sürgünyeri'nin tüm evlerini kendi sessizliği içine gömdü sessizlik.

Sürgünyeri gelip geçmiş kırkbeş yılın Sürgünyeri'ydi hâlâ.

---

1 Orkapı: Perekop boğazı.

7

Okul yılının sona ermesine iki hafta vardı daha; bu yüzdendi ki, kendilerinden başka Kırım'a giden kimse yoktu Taşkent demir yolu istasyonunda. Alim ve Alimcan ortaklaşa eşyaları taşıdılar; Melek hanımın kolunda gelini Esma, trene bindiler.

Kompartımanda genç bir Rus, bir de Özbek kızı oturuyorlardı. Genç adam *Ogonök* dergisini okuyordu; Özbek kızıysa, göğüsleri üzerine sarkık iki örgüdeki kara saçlarını iki eliyle kavramış, kompartımanın penceresinden dışarıya, daha doğrusu, istasyonun duvarına çakılı levhadaki parti sloganlarına, bakıyordu boş bir bakışla. Melek hanımla Savaşçı sıraya yerleşirlerken (ihtiyar kimselerle aynı kompartımanda geçecek olan yolculuğun boşuna harcanmış bir zaman olacağını düşünmüşlerdi galiba ki) önce genç adam, onun ardından Özbek kızı kompartımandan çıktılar. Alimcan'ın dudaklarına cılız ama değişik anlamlı bir tebessüm takıldı; Melek hanımın yüzüyse bozuldu. Karabasan çökmüştü sanki Melek hanımın yüzüne. "İkibuçuk serçe kadar bir milletiz... gene de her yerde kalabalık yaratıyoruz", dedi kısılı dudakları arasından. Alimcan, apansızın tehlikeyle yüzyüze gelmiş bir yaratığı yatıştırmak istercesine, annesinin sırtını sıvazladı.

Melek hanım çabucak yatıştı; hatta kompartımanda kendilerinden başka kimselerin bulunmadığından memnundu -oğulları eşyaları raf sepetlerine yerleştirirlerken, bir battaniye serdi sıraya, Gülnara hanımın güllerini kompartımanın pencere yanındaki küçük masası üzerine koydu, ve geçip Savaşçı'nın yanıbaşına oturdu. Gözleri gülüyordu Melek hanımın.

"Haydi", dedi Alimcan eşine bakarak, "siz bizi bize bırakın artık."

"Trenin kalkmasına onbeş dakika var" dedi Alim saatine bakarak, ve, dilinin altında, yalnızca Alimcan'ın işitmesini yeğlediği birkaç kelime saklıyordu ki, kaş ve göz işaretiyle kompartımanın kapısını gösterdi.

İkisi koridora çıktılar. Alim sordu:

"Yataklı bilet alamaz mıydın?"

"Babamız razı olmadı. Kırım'a varana kadar ne yatacağım, ne de gözlerimi yumacağım dedi."

"Peki, sizi kim karşılayacak Akmescit'te?"

"Atik."

"Haber verdin mi?"

"Dün kendisine bir telegram çekerek, Zaparojye'de aktarma yapılacağını ve Simferopol'un enformasyon bürosunda trenin ne zaman Akmescit'e ulaşacağını sorup öğrenmesini istedim."

"İyi", dedi Alim, ve hemen sordu:

"Kırım'da kaç hafta kalmak niyetindesiniz?"

"Bir hafta. Belki iki. Babamızın sağlık durumuna... biraz da onun huyuna bağlı. Kendisini Gurzuf'a götürmeden önce geri dönmeyeceğiz herhalde."

"Simferepol hastahanesinde Doktor Rıza Balaban var. Lise arkadaşım. İyi bir dost... Babamızı muayene etsin. Benim adımdan bahset... Üniversitede ders yılı sona eriyor hafta sonu. Babamızın sağlık durumu müsaitse eğer, işi aceleye getirme. Numüne ve Atik de ziyaretinizin uzunca sürmesini dileyecekler."

"Evet', dedi Alimcan. "İki hafta diyelim. Belki üç."

"Ağustos'a kadar kalamaz mısın?"

"Niçin Ağustos?"

"İlk *Derviza* şenliği düzenleniyor bu yıl Kırım'da. Sanatçıların da katılacakları binlerce Kırım'lı bekleniyor Beşterek'te. Çocuklara söz verdim; biz de Ağustos'un ilk haftasında çıkacağız yola."

Alimcan ses etmedi. Düşüncelere dalmıştı. Neden sonra:

"Esma'ya danışmadan iki ay kalamam Kırım'da" dedi. Alim de düşünceliydi. Başını salladı:

"Evet, anlıyorum. İki ay uzun bir zaman."

"... Ama babamız Ağustos'a kadar Atik'in yanında kalmak isterse, onun isteğine karşı çıkamam. Ben sana telefon ederim Kırım'dan."

Kompartımana girdiler.

Derken platformdan yol şefinin düdüğü ve kapatılan vagon kapılarının gürültüsü duyuldu. Melek hanım için, yalnızca tren değil, bütün bir dünya kalkacaktı sanki her an yerinden; iki eliyle sımsıkı tutuyordu Savaşçı'nın kolunu; Savaşçı'ysa sessiz, kafası az yukarıya dikili, kırkbeş yıl önce görüp unuttuğu bir görüntüyü yeniden görüyor gibi, alabildiğine açık ve kıpırtısız gözleriyle kompartımanın penceresine bakıyordu.

Alim ve Esma son kez vedalaşıp kompartımandan çıktılar, ve tren, madenî bir gıcırtıyla hareket etti.

Savaşçı'nın bakışları kompartımanın penceresine takılıydı hâlâ, ve, kırkbeş yıl öncesi kendilerini Sürgünyeri'ne götürecek olan katar trenin kalktığı ânı düşünüyordu. Bir an her yer ve her şey karardı onun gözlerinde -bu trenin kalkış ânıyla o trenin kalkış ânı arasındaki zaman dilimi yoktu.

"Allah'ım, yalnızca Kırım'ı değil, zamanı da aldılar bizden" dedi içinden, ve gözlerini yumdu. Ama farkındaydı: hâfızasına çöreklenmiş yatan donuk yıllardan sonra yeni bir yolculuk başlamıştı Savaşçı için. Bu kez Sürgünyeri'ne değil; Kırım'a da değil; hiçsizliğe, belki de mutluluğun ve

mutsuzluğun bilinmediği zamansız bir dünyaya götürüyordu onu tren.

8.

Ama zamansız dünyada değildi henüz tren; yolun kilometrelerini tekerleklerine sara sara ilerlerken, hattın her iki yanındaki banliyö istasyonları, bayırlara yaslı köy evleri, telgraf direkleri, ekin tarlaları, gerçek dünyada kalmak istercesine meyus bir suratla kaçıp uzaklaşıyorlardı trenden. Savaşçı öylesine dalmıştı ki... Madenî gürültüsünü dinlediği trenin tekerleklerinden yükselen eski hüzünlerin en güzel senfonisi sarıyordu benliğini: güzel düşlerin yorgunluğuyle gözlerini hayata yuman nineleri görüyordu; rahat uykuların tadını tatmadan ölen yavruları görüyordu; Hıdrellez'lerde saçlarına çiçekler takmanın özlemiyle ölen genç kızları görüyordu; ayrılık şarkılarının unutulmaz mısraları tekrarlanıyordu kulaklarında:

Hani menim yıkandığım dereler?
Hani menim tırmandığım tepeler?..
İnle kaval, kalbim gibi inle dur,
İnle kaval, dertlerimi sen sustur.

Saatler geçti. Karanlığa gömüldü dış dünya. Melek hanımın başı Savaşçı'nın omuzuna yaslı, uyuyordu. Alimcan da köşede uyuyup kalmıştı. Yalnız Savaşçı'nın gözleri açıktı, ve, kompartımanda ışıklar yanmasına rağmen, eski vagonların karanlığındaki ölüleri görüyordu hâlâ. Allah'ım! Ne çok ölü vardı o vagonlarda!.. Binlerce... Onbinlerce! Cansız gözleri güne güneşe açık, cansız ağızları ekmeğe suya açık... Hangisinin gözlerini kapatacağını, hangisinin çenesine mendil bağlayacağını, hangisini va-

gonun duvarı dibine çekip yatıracağını bilmiyordu bizim Savaşçı.

9

Tan yeri ağarırken uyandı Melek hanım. Savaşçı'nın öyle kıpırtısız ve alabildiğine açık gözleriyle kompartımanın penceresine baktığını gördüğü anda içinde cız etti bir şey. Elini kaldırıp Savaşçı'nın çenesi üzerinden geçirdi, saçlarını okşadı şefkatle. Savaşçı'dan ses çıkmayınca eteğinin kocaman cebinde taşıdığı ilâçlara el attı. Ancak o zaman Savaşçı başını çevirdi, Melek hanımın yüzüne baktı, ve, "İstemiyorum, bir şeyim yok", dedi.

Alimcan da uyanmıştı. Açık bir ovadan geçiyordu tren. Bir ara yeşil tepeler belirdi uzaklarda. Tepelerin gerisinden göğe çıkan güneşin gözkamaştırıcı ışınlarıyla doldu vagon.

Alimcan kompartımandan çıktı. Oğlu dışardayken sepeti açtı Melek hanım. Peynirli ve domatesli üç sandviç yaptı. Termostan çay doldurdu plastik bardaklara. Sonra Savaşçı'nın dizleri üzerine kareli bir bez attı. Beş dakika sonra Alimcan kompartımandaydı. Üçü çaylarını içerken: "Yolun yarıdan fazlasını geçtik; tren, aynı hızla yol alırsa, yarın öğleüstü Akmescit'teyiz" dedi Alimcan.

Melek hanım trende değil de sevinçten havada uçuyordu sanki. Işıltılı gözleriyle oğlunun yüzüne bakarak sordu: "Ya Beşterek'e ne zaman varacağız?"

Alimcan güldü.

"Anneciğim, Beşterek'in nerde olduğunu bilmiyor musun?"

"Nerden bileyim?" dedi Melek hanım, "Ben Kızıltaş'lıyım."

"Akmescit'in yirmi kilometre kadar uzağında. Taksiye bindiğimiz andan az sonra Beşterek'teyiz. Sen merak etme, Atik karşılayacak bizi istasyonda."

İkisi konuşurken, Savaşçı tekrar kompartımanın penceresine, daha doğrusu, pencerenin gerisindeki görüntülere daldı. Gözden kaybolan tepelerin yerini uçsuz bucaksız ekin tarlaları aldılar. Tarlalarda ekinler olağanüstü boy atmışlardı, ve, daha Haziranın ilk haftası olmasına rağmen, başaklar yer yer sararmaya yüz tutmuşlardı. Sonra tarlaların yerini sıra dağlar, sıra dağların yerini yamaçlar ve yamaçlarda güneşle boy ölçüşen yüksek çamlar, kaybolan çamların yerini yine ucu bucağı görünmeyen step aldı.

'Allah'ım, dünya ne kadar büyük' dedi Savaşçı içinden; ve büyük dünya içinde kendi yerini düşünmeye başlamıştı ki, her yer ve her şey kararıverdi yine gözlerinde. Ama bu kez çabucak hâkim oldu kendine Savaşçı. Hatta yumruklarını sıktı, gözlerini yumdu, ve 'Yok!' dedi içinden; 'ben burada ölemem; ben burada ölmeyeceğim' dedi, ve gözlerini açtı.

Ağaçları seyrek bir ormandan geçiyordu şimdi tren. Hattın kenarında sıralı bodur çalılar gözüne ilişince, ayağa kalkarak, madalyalı ceketini ve eski kalpağını istedi Melek hanımdan.

"Şimdi mi?" diye sordu Melek hanım.

"Şimdi", dedi Savaşçı.

Alimcan da şaşkın:

"Baba, Kırım daha uzakta", dedi.

Ama Savaşçı kararlıydı.

"Şimdi", dedi; "şimdi ver ceketimi bana."

Son zamanlarda, ve durup dururken, Savaşçı'nın tuhaf, hatta emir kabilinden isteklerine alışıktı Melek ha-

nım -valizden, yakasına madalyalar takılı ceketini ve kalpağını çıkardı. Alimcan'ın yardımıyle önce ceketini giydi Savaşçı, eski kalpağını kendi eliyle geçirdi başına, ve, kompartımanın pencere camında kendi yansısına bakar gibi, uzunca bir süre pencerede durdu.

Bodur söğütler ve çalılar arasından geçiyordu hâlâ tren.

Derken, beklenmedik bir şey oldu kompartımanda: Savaşçı sıraya çıktı, ve... elini başının üzerine kaldırmasıyle trenin alarm kolunu tutup çekmesi bir oldu. Vagonun tekerleklerinden kıvılcımlı vahşî bir gıcırtı koptu; vagonlar tokuşup kakışarak sarsıldılar; küçük masa üzerinde duran vazo devrildi, içersinde su ve güller dörtbir yana saçıldı, ve tren, yaralı bir ejderha gibi soluyarak durdu.

Kompartımana derin, ölümsü bir sessizlik çöktü bir an. Faltaşı gibi açılı gözleriyle Savaşçı'ya bakan Alimcan'a, baba ne oldu demeye vakit kalmadan, masanın üzerinde kalmış üç gülü eline aldığı gibi, kompartımandan çıktı Savaşçı.

Vagonun tüm kapıları ardına kadar açıktı. Koridora fırlamış yolcular arasından geçti Savaşçı. Yatılı kompartımanların yolcuları da iç çamaşırlarıyle yere atlamış, şaşkın ve sorulu bakışlarla biribirlerine bakıyorlardı. Hattın kenarında yüksek rütbeli ve şık üniformalı iki subay duruyordu. Lokomotifin yanından elini kolunu sallaya sallaya koşan makinistin sesi geldi Savaşçı'nın kulağına:

"Kim durdurdu treni?.. Kim çekti alarm sinyalinin kolunu?.. Kim?.. Kim?.."

Bütün gözler Savaşçı'ya yöneliydi. Ama Savaşçı'nın gözleri içindeki bakışları sağlıklı, biraz da hırçın olmasına rağmen, makinisti, hatta, şimdi vagonun kapısında duran Melek hanımı ve Alimcan'ı görmüyor gibi, bodur çalılara doğru gidiyordu. Arkadan gelen makinist Savaşçı'nın ya-

kasına uzanmıştı ki, subaylardan biri öne çıkarak, makinistin kolunu tuttu:

"Dur!.. Boş ver!.. Dokunma ihtiyara!"

Makinist iki adım gerisin geri çekildi:

"Bu adam kim?"

Subaya yönelik soruyu vagonun basamağında duran başka bir adam yanıtladı:

"Kırım Tatarı!"

Elini hınçla kendi kalçasına vurdu makinist, yere tükürdü, basamakta duran adamdan yana dönerek, boğulurcasına konuştu:

"Kırım Tatarı ha!.. Bunlar!.. Bunların delisi bile... Yazık!.. Stalin bunların kökünü kurutmadan öldü!.."

Tehlikede olmadıklarını anlamış yolcular gülümseyerek bakıyorlardı şimdi trenden uzaklaşan Savaşçı'ya. Biri:

"Amca!.. Çalılar arasına gitmeye gerek yok, vagonlarda tuvalet var!" diye bağırdı.

Öteki:

"Karışma!.. Adam ne bilsin! Köyünde tuvalet mi var sandın?" dedi.

Basamakların üstünde duran yolcular gülüşerek vagonlara girdiler.

Az sonra Savaşçı çalılar arasındaydı. Başı göğsüne düşük, uzunca bir süre kımıldanmaksın durdu. Sonra eğilerek, üç gülü çalıların dibine bıraktı, dizleri üstüne çöktü, eliyle Haziran yeşili otları okşadı. Otları okşarken fısıltılı bir sesle:

"Sizler bu milletin yaşaması için öldünüz... unutulmayacaksınız", dedi, ve doğrularak, başı hâlâ göğsüne düşük, ağır adımlarla vagona doğru yürüdü.

Vagonun kapısında Melek hanım bekliyordu Savaşçı'yı.

10

Saatler geçti. Hiç biri konuşmadı. Hâtıralar silinmişti hâfızalarından. Özlemler sönmüştü yüreklerinde. Savaşçı kalpağını başından çıkarıp sıraya koymuştu, ve iki eli karnı üstünde kenetli, kompartımanın penceresine bakıyordu; ama bu kez ne bir şey görüyordu pencerede, ne de pencerenin gerisindeki görüntülerle ilgileniyordu. Alimcan, ipnotize edilmişçesine, Savaşçı'nın başı üzerinden bir noktaya bakıyordu. Melek hanımınsa düşlerinin bahçesi sislere bürünmüştü -ne bir çiçek, ne bir dal, ne de bir asma yaprağı... Silinip gitmişti herşey gözlerinden. Gene de yalnız gözleriyle vuruyordu açığa iç dünyasını. Bir an çenesi titredi Melek hanımın, gözlerini yumdu. Uzunca bir süre öyle yumulu kaldı gözleri. Sonra açıldı, açılınca da gözleri gerisinde birikmiş gözyaşları kirpikleri arasından kurtulup çenesine süzüldü.

Annesinin üzüntülü yüzünü görmüştü ki, kompartımanda ilk konuşan Alimcan oldu:

"Ayıp, baba! Bu kadar insanın karşısında utandırdın bizi. Rezil ettin bizi el âleme. Vallahi ayıp..." dedi.

Ama Melek hanımdan destek beklediyse yanılmıştı Alimcan. Melek hanımın tavrı değişti birdenbire. Başını kaldırdı, alabildiğine açık ve ateşli gözlerini Alimcan'ın yüzüne dikti -bir tek kıpırtı yoktu Melek hanımın yüzünde, ve gözleriyle yalnızca Alimcan'a değil, ikisi arasına çökmüş sisleri dağıtmak, karanlıkları delmek istercesine bakıyordu.

Bakışlarını Alimcan'ın yüzünden ayırmaksızın, ve sert bir sesle:

"Biz mi utanalım?" dedi.

Üzüntü uçup gitmişti yüzünden; üzüntünün yerini karabasan almıştı âdeta:

"Biz mi utanalım", dedi tekrar. Ve Alimcan'dan ses soluk çıkmayınca aynı öfkeli sesle sürdürdü konuşmasını: "Onlar, bizi haksız yere suçlayanlar... dedelerimizin nasırlı elleriyle dikilmiş bağ ve bahçelerimizi elimizden alanlar, babalarımızın alın teriyle kurulmuş evlerimizde oturanlar, bizleri çoluk çocuğumuzla yurdumuzdan sürenler utansınlar!.. Sen bunu bilmiyor musun? Bunu bilmiyorsan senin profesörlüğün de, doktorluğun da on para etmez! Onlar utansınlar!.. Özür dile babandan! Kalk, özür dile!"

"Özür dilerim", dedi Alimcan.

Ama Melek hanımın öfkesi dağılmış değildi.

"Bunu senin ağzından duymak çok acı!.. Özür dile!"

Alimcan sessizce ayağa kalktı, gidip Savaşçı'nın elini öptü.

Tedirgin hava çok uzun sürdü kompartımanda. Ancak akşama yakın bir zamanda Melek hanım başını kaldırdı, Alimcan'ın yüzüne, *Taşıdığımız yükler ağır ya, gene yağıyoruz işte; buna şükretmeliyiz* gibilerden bir bakışla baktı. Alimcan bunu çabucak anlamıştı; sıradan kalkıp masayı sildi, tuvaletten taze su getirdi, yerlere dökülü gülleri toplayıp vazoya koydu, ve vazodaki Gülnara hanımın gülleriyle, kompartımanın önceki donuk sessizliği nehirlerin sessizce akıp giden duygusal sessizliğiyle yer değişti.

Değişiklik Melek hanımın önce Savaşçı'nın madalyalı ceketini sırtından çıkarıp askıya asması, sonra da, Alimcan'a büfeden çay getirmesini emretmesiyle duyumsattı kendini. Konuşmadılar ama, tren yol aldıkça, baba-anaoğul biribirlerine her zamankinden daha yakın olduklarını hissediyorlardı.

Geceleyin Savaşçı'nın ağrıları tuttu yine. Önce gizlemeye çalıştı Savaşçı. Başaramadı. Omuzbaşlarını kıstı, iki

elini göğsü üstüne bastırdı, ve, ağzı, karaya atılmış bir balığın ağzı gibi, açılıp kapandı.

Hapların etkisiyle bu kez de ağrılarının çabucak dinmesine, hatta kayda değer olmamasına rağmen, Savaşçı'nın açık ağzı bir ısırgan otu gibi daldı Melek hanımın yüreğine. Sırada yatan Savaşçı'nın başını okşarken: "Burada değil... N'olursun, Allah'ım, burada değil" diyordu içinden.

11

Daha o gece aktarma yapıldı Zaparojye'de. İstasyon oldukça kalabalıktı. Ukrayna'nın Kırım'a yakın bölgelerinde ikamet eden Kırımlılar da eksik değildi yolcular arasında. Uzun yolculuk iyice hırpalamıştı bizim ihtiyar Savaşçı'yı; çok yorgundu; bir platformdan ikinci platforma geçerlerken, iki kere tuttu ağrısı; iki kere ilâç kullandı; her on adımda bir omuzunu duvara dayayıp dinlendi, vagona girer girmez sıraya oturdu, ve sırtını ve başını sıranın arkalığına yasladığı gibi uykuya daldı.

Bu kez yalnız değillerdi kompartımanda; kendilerinden başka, birer kız çocuklu, iki Rus ailesi daha vardı. Genç kadınlar Melek hanıma karşı nezaketli davranıyor, Savaşçı'yı rahatsız etmiyelim diye fısıltılı seslerle konuşuyorlardı kendi aralarında; kızcıklar da -gecenin hayli ilerlemiş saati olmasına rağmen- sırtlarındaki pembe renkli kırma entarileri ve mavi kurdeleli sarı saçlarıyle güler yüzlü melekler gibi bakıyorlardı uyuyan Savaşçı'ya.

Melek hanım da yorgundu. Başı kocasının omuzuna yaslı oturdu bir süre. Alimcan koridordaydı. Raylardan çıkan monoton gürültüyle uyku sardı Melek hanımın gözlerini.

Saatler geçti. Alimcan Melek hanımın yanına döndüğü zaman kompartımanın penceresi gerisinde karanlıktan sıyrılıp çıkmış bozkırın deve kamburlarını andıran tepeleri, tepeler dibinde bodur çalılar görünüyordu.

Alimcan annesinin kulağına eğilerek, fısıltılı bir sesle konuştu:

"Kırım'dayız, anne."

Ses çıkmadı Melek hanımdan. Gözleri pencerenin gerisindeki görüntülere takılıydı. Ama görmüyordu görüntüleri. Hâlâ uykuda gibiydi. Düş görüyordu belki de. Öyle dalmış, bozkıra bakarken, âniden ağlamak isteği baskın geldi içinde. Ama ağlamak için gözyaşı lâzımdı; Melek hanımınsa bir tek damla gözyaşı yoktu gözlerinin gerisinde; yalnız az önce Alimcan'ın dudakları arasından çıkmış kelimeyi tekrarladı içinden: *Kırım'dayız*... Ve uzun bir süre baktı bozkıra. Sonra gözlerini Alimcan'ın yüzüne kaldırdı, ve, kırkbeş yıl öncesi elinden alınmış, ama kırkbeş yıl içinde tanıyamayacağı kadar değişmiş çocuğunu gören bir ana tavrıyla:

"Bu topraklar gerçekten Kırım toprakları mı?" dedi.

Alimcan sessizce başını salladı; Melek hanımsa, elini kaldırdı, ve, nerden gelip gözlerinin köşelerine takıldığını bilmediği iki damla gözyaşını sildi elinin tersiyle.

12

Tren Simferopol istasyonunda durduğu zaman güneş gökyüzündeydi. Hava sıcaktı. Çadırdağı yanındaki göğü bezeyen pamuk beyazı ve hareketsiz parça bulutlar, güneş gökyüzüne yükseldikçe sıcağının daha da artacağını belirtiyorlardı.

Trenden inmiş, platformda duran Melek hanımla Savaşçı yabancı bir yerdeydiler sanki. Hele Melek hanım!

Yanını yöresini kuşatan çelik ve beton binalara baktıkça gerçekten yabancı bir kente geldiğini, yüreği içinde biraz da dünyanın uzak bir ucunda bıraktıkları Sürgünyeri'ne özlem uyandığını hisseder gibi oluyordu.

Ama Melek hanımın bu hâli uzun sürmedi; eşyalarıyle istasyonun çıkış yerinde durmuşlardı ki, taş basamaklar üstünde kendilerini bekleyen Atik'le Numüne kollarını açarak, Melek hanıma koştular.

Sarmaş dolaş, biribirlerinin gözlerini öpüyor, gözlerinden dökülen yaşlarla birlikte ayrılık, kıvanç, özlem duyguları taşıyordu yürekleri içinden. Az arkada duran Atik'in torunları da büyülenmiş gibi bakıyorlardı Savaşçı'ya. Hele Numüne! O denli heyecanlanmıştı ki... Gördükleri düş müydü, gerçek miydi, farkında değildi; iki eliyle doladığı annesini ve Savaşçı'yı kendi içine sığdırmak istercesine bastırıyordu göğsüne.

Sonra yatıştılar, ve Atik'in kiraladığı iki taksiye doluşup Beşterek'e koyuldular.

Kentin kalabalık caddelerinden geçtiler. Melek hanım Kırım'a geldiklerinden hâlâ emin değilmiş gibi bakıyordu taksinin penceresinden kaldırımlardaki insanlara; Melek hanımın elini sımsıkı tutan Numüne'yse... âşık olduğu delikanlıyla evlenmesine izin vermişti sanki annesi -kıvancı kabardıkça kabarıyordu içinde. Oysa Numüne'nin kendisi genç değildi. Yaşı altmışa yaklaşmıştı. Önce, çocukken, Kırım'da geçirdiği iki açlık, sonra sürgünlüğün yarattığı akıldışı koşullar altında gençliğini yaşamak; daha sonra da evlenip doğurduğu üç çocuğu yetiştirmek, ve bütün bunların üstünde kırkbeş yıl boyunca arkada bıraktığı yurdunun hasretini ve acısını çekmek... İyice çökertmişti yıllar Numüne'yi. Gene de bu günleri yaşadığından memnundu. Atik'in de ailesiyle birlikte Beşterek'te oturması güç veriyordu Numüne'ye.

13

Yarım saat sonra Beşterek'teydiler.

Beşterek başkaydı. Kentin gürültüsü ve hayhuyundan kurtulmuş Melek hanım kendilerinin Kırım'a geldiklerini ancak taksi Beşterek'e girince anlamıştı.

Geniş yolun her iki yanında sıralı tek katlı ve bahçeli evler onun bildiği, tanıdığı, ve gönlüne yakın evlerdi. Bahçelerde elma ağaçları; kaysı, erik, badem ağaçları bütün güzellikleriyle yapraklanıp olgunlaşmışlardı. Köyün evlerini ikiye bölen geniş yolda, kendi dilinde konuşan çocuklar koşuşup oynuyor, bir yerlerden seyyar satıcının sesi geliyordu kulağına.

Derken taksi yavaşladı. Atik başını sürücüden yana uzattı, "Burada", dedi, ve gülen gözlerini Melek hanımın yüzüne yönelterek: "Geldik, anne; burası bizim ev" diye ekledi.

Taksiden indiler.

Evin bahçe kapısı üzerindeki iki çubuğa gerili kızıl beze beyaz harflerle, *Hoş geldiniz Kırım'a* kelimeleri yazılıydı. Kapıda uzun boylu, sağlam yapılı, sarı saçları omuzları üzerine dökülü, ve kulağı küpeli, genç bir adam duruyordu. Küçük bahçe kapısından evin eşiğine dek uzayan dar yolda da, ellerinde çiçeklerle konukları bekleyenler vardı.

Melek hanım kapıda duran delikanlıya dalmıştı büyük bir şaşkınlıkla. Alimcan için de böylesine anlı-şanlı *hoşgeldiniz* büyük bir sürprizdi. Atik'e yaklaşarak sordu Alimcan:

"O adam kim?"

"O sarışın mı?"

"Evet."

Atik güldü:

"Bizim torun Çora!"

Melek hanım da işte o anda tanıdı küçük Çora'yı. Evet, küçük, ince, cılız bir çocuktu Sürgünyeri'nde. Saçları bembeyaz doğmuştu. Sürgünyeri'nin kadınları 'Üzülmeyin, saçlarının rengi değişir' demişlerdi ama, Atik'in ailesi çocuğun saçları sarı kalacağından kuşkulanmıyorlardı ki, adını Çora koydular. Öyle zayıf, çekingen, ve beyaz saçlı büyüdü Çora. Sonraları çocuğun içinde gizli yatan bir güzellik yavaş yavaş kabarıp yüzüne, gözlerine, gitgide beyazlığını yitiren saçlarına döküldü. Gene de Sürgünyeri'ndeki o Çora'yla bu Çora arasında şaşılacak bir değişiklik çarpıyordu göze. Alimcan da, annesi gibi, yedi yıl içinde Çora'nın yüzünde yer alan değişikliği düşünürken, Çora, kapı üzerinde gerili beze yazılı kelimeleri kendi ağzından tekrarladı:

"Hoş geldiniz Kırım'a!"

Sonra gidip Melek hanımın ve Savaşçı'nın ellerini öptü, ve, ikisinin koluna girerek, eve doğru yürüdüler.

Herkes; Atik'in eşi, büyük çocukları, torunları; Numüne'nin kocası ve çocukları kıvançlıydı. Ne ki, iki gün iki gece sürmüş olan yolculuktan sonra Melek hanımın, özellikle Savaşçı'nın, yorgunluklarını yüzlerinde görüyorlardı, ve, heyecanlarını saygıdeğer bir suskunlukla örtüyor, tatlı gülümsemelerle yetiniyorlardı yalnızca.

Oturma odasında hafif bir çay ve bisküvi; kısa bir sohbet; sonra Melek hanım özür diledi -önce kocasının üstünü başını yuvdu, çamaşırlarını değiştirdi; Atik'in eşi ve Numüne'yle birlikte Savaşçı'yı yatak odasına götürüp yatırdılar, ve üçü mutfağa kapanıp uzun uzun Sürgünyeri'nin hâtıralarını dile getirdiler.

Ötekiler çoktan dağılmışlardı. Oturma odasında Atik, Alimcan, ve Atik'in Simferopol Pedagoji Enstitüsünün Ta-

rih fakültesinde öğrenimini yapan torunu Çora kalmışlardı. Çora'nın gerçekten de Sürgünyeri'nde doğup büyümüş Çora olduğuna Alimcan inanamıyordu bir türlü. Boy bos çam yarmasıydı. Ak pak dişleriyle güldüğünde bütün bir hayat gülüyordu Çora'nın yüzünde.

Bir ara ayağa kalktı Alimcan, gidip Çora'nın kulağına takılı gümüş küpeyi inceledi. Kırım Hanlığının simgesi biçimindeydi küpe. Alimcan güldü:

"Enstitü'de arkadaşların merak etmiyorlar mı?" diye sordu.

"Ediyorlar", dedi Çora.

"Ne diyorsun?"

Çora omuz silkti:

"Çok ısrar edene Büyük Petro'nun iç bacağında dövme diyorum."

Gülünçlüğünden fazla düşündürücü, en azından zamanın ve yurtta siyasal iklimin değiştiğini gösteren bir cevaptı Çora'nın cevabı.

"Neyse..." dedi Alimcan, "o *hoşgeldiniz Kırım'a* için teşekkür ederim."

Atik söze karıştı:

"Yalnız sizler için değil o levha. Gençler şimdiden *Derviza* hazırlıklarına başladılar. Krasnodar, Nikolayev, Taşkent bölgelerinden binlerce Kırımlı bekleniyor Ağustos'ta. Simferopol'den Beşterek'e kadar yolun kenarına çekilecek olan o *Hoş geldiniz Kırım'a* levhalarıyle karşılanacak konuklar... Öyle mi Çora?"

"Tamam!" dedi Çora, "ve de güreş yarışmaları düzenlenecek; şiirler okunacak, türküler söylenecek!" diye ekledi, ve, gelecekte olacağı büyük amcasının gözlerinde ve gönlünde şimdiden kurgulamak istiyordu ki, ayağa kalktı, pencere dibinde duvara yaslı kocaman gitarı aldı, sandalyeyi odanın orta yerine çekti, ve, üstüne oturarak, gitar çalıp şarkı söyledi Çora:

Tabiatın kanunudur,
Yeşilsiz olmaz orman.
Bilemez sevinç nedir
Yurdunda yaşamayan bir insan.

Gelin haydi, gelin haydi,
Bir ağızdan bağırayık!
Bitsin artık, bitsin artık
Uzun süren bu ayrılık!

Ne kalemiz var, ne topumuz;
Ne bombamız, ne tankımız.
Yenilmek nedir bilmiyoruz,
Yurt sevgisidir silahımız.

Gelin haydi, gelin haydi,
Bir ağızdan bağırayık!
Bitsin artık, bitsin artık,
Uzun süren bu ayrılık!

14

Akşam oldu. Melek hanım usulca yatak odasına sızıp Savaşçı'yı yokladı. Savaşçı uyuyordu hâlâ. İkindiye dek dedesini ve büyük amcasını eğlendiren Çora da evlerine gidince, oturma odasında Atik'le Alimcan kendi kendilerine kalmışlardı.

Atik altmışındaydı; ve, Numüne gibi, onun da başını çok uzun, çok karışık, ve çok çileli yıllar sarıp sarmalamıştı -saçları en azından Savaşçı'nın saçları kadar ağarmıştı Atik'in. Ama, gene tıpkı Numüne gibi, yazgısından memnundu.

Yedi yıl öncesi yerleşti Akmescit'e. Yaşamak zor oldu ilkin; özellikle Stalin'in zehirli propaganda mirasını soğuk yüreklerinde ve dillerinde taşıyan ve Kırımlılar'a hâlâ düşman gözüyle bakanlar arasında. Ama Beşterek'in Kırım asıllı nüfusu çoğaldıkça, maddî durumu değilse, de manevî durumu değişmeye başladı Atik'in, Öteki Kırımlılar gibi, kırkbeş yıl öncesi Tatarlar'dan boşaltılmış, ve kırkbeş yıl süresince Rus ve Ukraynalı ailelerin oturdukları evi satın aldı kırk yıl biriktirdiği parayla. Ruslar ve Ukraynalılar (devletten satış izni sağlayınca) isteyerek satıyorlardı bu evleri, çünkü -kendi yurtlarına dönme özlemlerini gerçekleştirmelerinden başka- yüksek, çoğu hallerde, değerinden yüksek bir kazanç getiriyordu bu evler onlara.

Öteki Kırımlılar gibi Atik de gecesini gündüzüne katıp çalıştı. Beşterek büyüdü, genişledi. Yeni bir hayat, onlara özgü bir hayat örülüyordu *Atikler*'in elleri altında; ve üç yıl öncesi Beşterek köy Sovyet'i sekreterliğine seçildi Atik.

Evet, hayatından memnundu. Hatta, Kırımlı aktivistlerin *Kırım'a toplu dönüş* ve *Kırım Özerk Cumhuriyetini yeniden kurma* idealleri yakın bir gelecekte gerçekleşmeyecekse bile, önümüzdeki yirmi-yirmibeş yıl içinde Kırımlılar'ın Kırım'daki sayılarının büyük bir artış göstereceğinden kuşkulanmıyordu Atik.

Alimcan sordu:

"Şimdiki sayınız ne kadar?"

"Resmî istatistiğe bakılırsa yirmiiki bin. Biz otuzbinin üstünde olduğunu tahmin ediyoruz. Başlıca üç merkezdeyiz: Beşterek, Canköy, ve Karasupazarı. Bu üç merkezin dışında kalanlara yaşamak zor. Bizleri burada hoşgörenler

de var, hoşgörmeyenler de. Ama zaman geçtikçe durum değişecek."

Sustu Atik. Az düşündü. Sonra: "Değişeceğini umuyorum" dedi, ayağa kalktı, gidip pencere dibinde durdu.

Odaya sessizlik çöktü. Alimcan sordu:

"Peki, bizim sonumuz... hepimizin sonu ne olacak Atik abi?"

Yüceliğine ve önemine rağmen, Alimcan'ın dudakları arasından bir çırpıda çıkmış soru, karanlığın içine sıkılmış bir kurşun gibi geldi Atik'e; başı göğsüne düşük, odanın duvarı dibinde duran Çora'nın gitarına bakıyordu sessizce. Neden sonra gidip Alimcan'ın koltuğu gerisinde durdu, ve iki elini kaldırıp, bir sevgiliymişçesine, Alimcan'ın omuzbaşları üstüne koydu.

"Son elli yıl hayatta kalmanın mücadelesini verdik; önümüzdeki elli yıl -Kırım'ı hiçbir dakika akıldan çıkarmamak şartıyle- toparlanma ve çoğalma olacak. Bundan daha sonrası Çora'ya ve Çora'dan sonra gelecek olan kuşaklara bağlı. Bugünün gençleri..."

Cümleyi tamamlamadan odayı geçti, dolabın çekmece gözünden büyükçe bir tabak kâğıt çıkardı, Alimcan'ın yanına döndü. Renkli bir posterdi.

Posteri Alimcan'ın dizleri üzerine yerleştirerek:

"... Bugünün gençleri bunun farkındalar" dedi Atik.

Posteri incelerken, yüzünün düşünceli çizgilerini bozmayan, hatta pek belli olmayan, hafif bir gülümseme takıldı Alimcan'ın dudakları ucuna: Pembe bir meme, memeye uzanan boncuk gözlü bir yavrunun tombul elcikleri yansıyordu posterde.

Uzunca bir süre inceledi posteri Alimcan. Neden sonra gözlerini Atik'in yüzüne kaldırdı, ve:

"Çora mı çizdi?" diye sordu.

"Hayır. Çora'nın sınıf arkadaşı", dedi Atik.

Poster'in, az önce konuştukları konuyla ilgili olduğunu ve, kendisi için konu üzerine söylenecek çok bir şey kalmadığını anlamıştı ki, susuyordu Alimcan.

"Milletçe geçirmiş olduğumuz tragediyanın başlıca sebebi burada yatıyor işte", dedi Atik. Ve devam etti: "Sayımız savaş öncesi Kırım'da üçyüz bin değil de, söz gelimi, iki milyon olmuş olsaydı, Stalin'in gözü dönmüş mavi gözlü *maloyets*'leri bile, yapılanı yapamazlardı bize. Kendi tarihinden ders almayan bir millet..."

"Çoğalımın yarattığı problemler de var", dedi Alimcan, Atik'in sözünü keserek.

Atik başını salladı.

"Var tabiî. Bugünlerde sayımız ne kadar?"

Alimcan omuz silkti:

"Kesinlikle kimse bilmiyor. Yarım milyondan fazla... Bir milyona yaklaşık diyorlar."

"Peki, bir milyon diyelim. Nüfusumuzu iki milyona yükseltmeyle ne Çinliler'in karşılaştıkları problemlerle karşılaşır, ne de *Büyük ve Bölünmez Rusya*'nın huzurunu bozmuş oluruz."

Kırımlılar'ın bugünkü durumları, ve karşılaştıkları sorunları üzerine konuşma gece yarılarına dek uzamıştı; Alimcan özür diledi, ve yuvunup yatak odasına girdi. İkisi arasında geçmiş konuşma kurcalıyordu hâlâ yüreğini. Bir ara gidip pencere dibinde durdu.

Ay ışığı vardı. Beşterek'in damları ve bahçeleri gümüşsü bir renge girmişlerdi. Beşterek'in evlerine bakarken, Sürgünyeri'ni düşünüyordu Alimcan. Yalnızca Sürgünyeri'ni değil; Çırçık'ı, Gülüstan'ı, Taşkent'i, Semerkand'ı, Fergana'yı, Krasnodar'ı, Taman'ı, Aşkabad'ı, Alma-Ata'yı, Karaganda'yı, Bekâbad'ı, Melitopol'ü, Nikolayev'i...

Bir an kendisinin büyük dünya içinde küçük, çok küçük ve çaresiz bir yaratık olduğunu hissetti Alimcan.

Haklı değil miydi Atik?

15

Kahvaltılarını yapıyorlardı, Çora, kurdelelere *Musa Mamut'un aziz ruhuna* yazılı, iki çelenkle eve girdiğinde.

Musa Mamut'un mezarını ziyaret edeceklerini önceden biliyordu Melek hanım; ne ki, vakit henüz ayarlanmış değildi, bu yüzden de Çora'nın getirdiği çelenkler yeni ve hoş bir sürpriz oldu Melek hanım için.

Kahvaltıdan hemen sonra Beşterek mezarlığına koyuldular.

Savaşçı'nın kolunda Atik, Melek hanımın kolunda Atik'in eşi ve Numüne, ve az önde çelenkleri taşıyan Çora, ağır adımlarla ilerliyorlardı mezarlık yolunda. Savaşçı -düşte olmadığını kendisine hatırlatsınlar diye belki- arada bir başını kaldırarak, fiskelerle evlerin önündeki küçük bostanlarını ve küçük çiçek bahçelerini sulayan kadınlara bakıyordu.

Mezarlığa ulaştıkları zaman güneş gökyüzündeydi, ve, mezarlığın kayısında iyice dallanıp budaklanmış söğütler, gölgeleriyle mezarlığın sessizliğini korur gibi, dolamışlardı mezarları.

Musa Mamut'un[1] mezarına az kala Çora durdu, dönerek, iki küçük çelengi Savaşçı'ya ve Melek hanıma teslim etti. İkisi düşte gibi yürüdüler. Savaşçı arada bir duralayıp gözlerini gökyüzüne kaldırıyor, sonra gözlerini yere indirip, uzun uzun ayakları dibindeki mezarlık toprağına

1 Musa Mamut- Parti ve devlet organlarının Kırım'da oturmalarına izin vermemesi üzerine kendini yakarak intihar eden bir Kırımlı.

bakıyordu. Kırkbeş yıl sonra özlemleri mi gerçekleşmişti, yoksa hâlâ düşler dünyasında mıydı, bilmiyordu Savaşçı; Melek hanımsa, görme ve düşünme gücünün sınırlarını ucuna kadar genişleterek, kırkbeş yıl gibi uzun bir zaman dilimini beyninin dar hücrelerine sığdırmaya çalışıyor, aynı zamanda, küçük çelengi göğsü üstüne bastırarak, 'Neydik biz? Ne oldu bize?' diye tekrarlıyordu içinden.

Küçücük, sade bir mezardı Musa Mamut'un mezarı. Başta şına sadece adı ve soyadı yazılıydı. Mezarının küçüklüğü hayranlık uyandırıcıydı. Bu kadar küçük bir insan kendi ateşiyle bütün Kırım'ı, bütün Sovyetler Birliği'ni, hatta bütün bir dünyayı nasıl aydınlatabilirdi?

Savaşçı çelengi mezarın başı ucuna yerleştirdi; Melek hanım dizleri üstüne çöktü, çelengi usulca mezarın üstüne yatırdı, ve eliyle mezar toprağını okşayarak, fısıltılı bir sesle: "Rahatsız olma... Sen, sana intihar etti diyenlere inanma. Senin ruhun rahat bu dünyada. Sen intihar etmedin; sen bizim donuk ruhumuzu, soğuk yüreklerimizi ısındırmak için sönmez bir ateş yakıp gittin. Rahat uyu Musa'cığım", dedi, ve elinin tersiyle gözlerinde birikmiş yaşları sildi, sonra da mezarı çevreleyen taşlar arasından fışkırmış bir tutam yabanıl ot yoldu, eliyle bir kere daha Musa Mamut'un mezarını okşayıp, ayağa kalktı.

Gün çabucak geçti.

Öğle yemeğinden sonra Beşterek sokaklarında dolandılar, Atik'in ve Numüne'nin komşularına şöyle ayaküstü geçen hoşbeşe uğradılar; sokaklarda Beştereklıler tarafından fotoğrafları çekildi, ve mutlu geçen günü daha da mutlu bir sona bağlamak için, Taşkent'te yeni yeni örgütlenmiş ve o akşam Simferopol sahnesine ilk çıkışını ya-

pan *Akmescit* dans ve yır grubunun gösterisini seyretmeyi önerdi Numüne.

Ama Melek hanım razı olmadı:

"Hem bana, hem de Savaşçı'ya bir günün heyecanı yeter", dedi.

Yine o gün Alimcan Simferopol'de bir araba kiraladı, iki haftasına petrol temin etti, ve hastahaneye uğrayıp, Dr. Riza Balaban'ı aradı. Kendisiyle yakın bir tanışıklığı olmamasına rağmen, hemen ısındı doktora Alimcan -tatlı dilli, nezaketli bir kişiydi. Başını hastahane işlerinden kaldıracağı ânı bulur bulmaz Beşterek'e uğrayıp Savaşçı'yı muayene etmeye söz verdi. Alimcan ertesi günü beklerken, aynı günün akşamı çıkageldi doktor.

Savaşçı'nın o akşamki huyu da tuhaf, tuhaftan da fazla, düpedüz şaşırtıcıydı. Önce doktora görünmeyi kesinkes reddetti. Alimcan yalvardı, yakardı; doktor Riza Balaban'ın Alim'in dostu olduğunu açıkladı; ama Savaşçı kızgındı:

"Hangi dağda bir kurd ürürse hemen doktoru getirirsin başıma!" dedi Savaşçı; ve Alimcan'a ağız açmaya meydan vermeden elini salladı: "İyi kötü kendi hayatımı kendim yaşadım, ve kendi başıma ölmek istiyorum!" diye kesip attı.

Ama yanılıyordu Savaşçı -kendi hayatını kendi başına yaşamamıştı. Melek hanımla yaşamıştı. Dahası: enser, hayatını bağladığı bir enser, olmuştu Melek hanım Savaşçı için. Ve o akşam da, Melek hanımın şefkatli eli altında yumuşayıp, doktora kendisini muayene etmesine izin verdi Savaşçı.

Muayeneden sonra, oturma odasında çaylarını içerlerken, Savaşçı'nın sıhhî durumunda önemli denecek bir değişiklik olmadığını, ağrıları tuttuğu anlarda aynı ilâçları kullanmasını, eksiği varsa, hastahaneden temin edebileceğini açıkladı Dr. Riza Balaban.

"Bir ziyanı olmayacaksa, iki gün sonra Gurzuf'u ve Kızıltaş'ı ziyaret etmek niyetindeyiz" dedi Alimcan.

Dudakları arasından çıkmış cümle soru kabilindendi; doktor da soruyla karşıladı Alimcan'ın açıklamasını:

"Babanız kaç yaşında?"

"Yetmiş yedi", dedi Alimcan.

"Genç bir insana, *zaman ondan yanadır,* denir. Aynı deyimi yaşı ilerlemiş bir kişi için de söyleyebiliriz. Babanız yetmiş yedisinde. Bundan böyle yaşanmış her gün onun için üst bir kazanç sayılır. Arıza yok diyemem. Hiçbir doktor diyemez bunu. Ama babanız gidip Gurzuf'u görmek istiyorsa, gitsin görsün" dedi, doktor.

Alimcan gülümsedi. Gülümsemesiyle tatlı bir aydınlık gelip kondu yüzüne. Mutluydu Alimcan. Trende yeralan o acı ve üzücü olay bir yana, bugüne kadar herşey iyi gidiyordu.

Kiralık arabasıyla doktor Riza Balaban'ı Simferopol'e götürdü. Bir an *Akmescit* yır ve dans topluluğunun gösterilerini seyretmeyi düşündü; ama bu düşüncesinden çabucak cayarak, Beşterek'e döndü.

Evde Gurzuf yolculuğuna hazırlık başlamıştı.

16

Atik ve Numüne de Gurzuf gezisine katılmak kararındaydılar.

Sözde, tanyeri ağarırken çıkacaklardı yola; bir-iki saat Gurzuf kıyısında dinlenecek, sonra da Kızıltaş'a çıkacak, Melek hanımın ve Savaşçı'nın çocukluk ve gençlik yıllarını yaşadıkları yerlerde gezinip, akşama Beşterek'e döneceklerdi.

Planladıkları gibi başladı yolculuk. Beşterek uykudaydı daha. Uzak bir evin bacasına tünemiş bir tek karatavuk ötüyordu. Ama karatavuk Beşterek'i uykusundan uyan-

dırmaktan fazla, güzel bir gün muştuluyordu Beşterekliler'e.

Eşyalarını arabaya taşıdılar: iki battaniye, küçük bir tabure, genişçe beyaz bir piknik örtüsü; kaplar, tabaklar; termoslarda (özellikle Savaşçı için) tavuk bulyonu, şekersiz çay, haşlanmış yumurta; ve Numüne'nin akşamleyin sığır kıymasından pişirdiği *Karaim* börekleri.

Araba Beşterek'i arkada bırakıp, Yalta otoyoluna sapınca, ufkun üstüne çıkmış güneşle karatavuğun muştusu gerçekleşiverdi: gökyüzü yüksek ve maviydi; Salgır'ın kıyısında sıralı akçaağaçları sabah güneşinin altın sarısı ışınlarında canlanmışçasına titreşiyorlardı. Otoyol tenhaydı daha. Çadırdağı'nın doruğuni ince bir bulut sarmıştı, beyaz tülden bir sarık gibi.

Melek hanım, güneşin bulutu delen ışınlarında parlayan dağın uçurumlarına ve yeşil çamlarla örtülü yamaçlarına bakarken, yaşanmış zamanı kazımaya çalışıyordu hâfızasında. Savaşçı da otoyolun hayli uzağındaki Tavşanpazarı'nın evlerine dalmıştı.

'O evler gerçekten kırkbeş yıl önceki Tavşanpazarı'nın evleri mi?' diye düşündü Savaşçı, ve göğsündeki madalyaların ağırlığını yüreği üstünde duydu.

Derken araba tünele daldı, ve dünya -eski ve yeni dünya- tüm görüntüleriyle kayboldu gözlerinden. Yalnızca motorun monoton uğultusu duyuluyordu.

"Neredeyiz?" diye sordu Melek hanım Alimcan'a. Melek hanımın sorusu sıradan bir soru değildi -bir çeşit bilinmezlik, bilinmezliğin doğurduğu bir çeşit korku gizliydi soruda. Bir ara annesinin, hem de Savaşçı'nın, yürek atışlarını kendi göğsü içinde duyar gibi oldu Alimcan. Atik çabucak yardıma geldi:

"Tüneldeyiz, anne. O eski otoyol yok gayrı; dağlarda tüneller açıldı, yol kısaltıldı. Yirmi dakika sonra Aluş-

ta'dayız. Aluşta'dan sonra tekrar tünele girip Gurzuf'a çıkacağız."

Ses etmedi Melek hanım. Ama Kırım'ı ziyaret etme kararlarında bir *yanlışlık* olmadı mı gibilerden garip bir kuşku uyandı yüreği içinde.

17

İskeleye yakın bir yerde park etti arabayı Alimcan.

Gurzuf oldukça kalabalıktı. Son kırk yıldır kasabanın *yerlileri* geçinenler arasında, Rus Dilini Öğretim Enstitüsü'nde öğrenim gören Afrika asıllı gençler de çarpıyordu göze. Savaşçı, geldikleri yerin Gurzuf olduğundan emin değildi. Oysa eskiden karakolundan, şimdilerdeyse kasaba Sovyet'inden başlayıp taa eski mezarlığın yıkık duvarına dek uzayan anasokak, aynı anasokaktı. Sokağın, kedi kafalarını andıran döşeme taşları da aynı taşlardı; dükkânlar da aynı dükkânlardı; Ceneviz kalesi ve karşıki Adalar da -az küçülmüş olmalarına rağmen- aynı Ceneviz kalesi ve aynı Adalar'dı, ama bütünüyle, kırkbeş yıl içinde şaşırtıcı bir keskinlikle değişip, Savaşçı'nın gözlerinde ve gönlünde yabancı bir kasabaya dönüşmüştü Gurzuf.

İskeleye inen taş basamaklar üstünde durdular. Yalnızca Gurzuf değil, Gurzuf'un içinde kendileri de yabancıydılar sanki biribirlerine. Savaşçı, Ceneviz kalesinin az uzağındaki Adalar'a dalmıştı; Melek hanımsa iskeleye. İskeleye bakarken çocukluk yıllarını hatırlıyordu: gün, bugünkü gün gibi güneşli ve sıcak bir günse, annesiyle birlikte Yalta vapurunu beklediklerinde iskeleden inip kıyının çakıltaşları üstünde koşardı küçücük Melek hanım; ve koşarken ayakları dibindeki çakıllardan çıkan şakırtıyı dinlerdi.

Numüne, Melek hanımın yanına sokularak, koluna girdi. Taş basamaklardan Niyazalant'lı -belki de Zimbabve'li- genç bir adam iniyordu iskeleye. Bir zamanlar denizde yüzen Gurzuf gençleri sıçradı birden Melek hanımın hâfızasına. O Yeni Zelandalı -belki de Zimbabve'li- genç adam çevreden o denli ayrıktı ki!.. İskeleye inen merdivenin dibinde durmuş, Melek hanıma ve Numüne'ye bakıyordu soluk soluğa. Sonra:

"Siz, buranın yabancısısınız galiba" dedi Afrikalı.

Atik'in dudaklarına garip bir gülümseme takıldı. Alimcan'ın da. Ama hiç biri ses etmedi.

Genç Yeni Zelandalı (veya Zimbabve'li) öğrenebildiği Rusçasıyle öğünmek istiyordu galiba, kesik ve seçik kelimelerle konuştu:

"Öğle. vapuru. saat. tam. birde. yanaşır. iskeleye."

Merdiven üstünde duran Melek hanımdan ve Numüne'den bu kez de ses soluk çıkmayınca, dönüp, iskeleye doğru yürüdü genç adam.

Melek hanımın kolunda Numüne, taş basamakları inerek, Ceneviz kalesi yanındaki küçük kıyıda durdular. Kıyının çakıltaşları aynı çakıltaşlarıydı; yürürlerken çakıltaşlarından çıkan şakırtı da aynı şakırtıydı. Yalnız Melek hanım başkaydı. Yoksa Melek hanım da aynı Melek hanımdıydı da dünya mı değişmişti? Hayır dünya değişmemişti. Değişemezdi. Yalnız çağ yeni bir çağdı, ve o, Melek hanım, ve Savaşçı, eski bir çağdan artakalmış, yeni çağa yabancı, belki de lüzumsuz insanlardı.

Ama Gurzuf onun Gurzuf'uydu gene de. Ecdadının etinden, kanından, soluğundan, alınterinden doğmuş onun Gurzuf'uydu, ve bu deniz, suları çekilip kuruyana dek, onun Gurzuf'u olarak kalacaktı.

Numüne annesinin içinden geçeni yüzünde görmüştü sanki; uzanarak, şakağı üstüne düşen birkaç tel saçı kaldırdı, kulağının gerisine götürdü, eliyle hafifçe şakağını okşadı, sonra güldü, ve eğilerek, ayakları dibindeki iki çakıltaşını kaldırdı, Melek hanıma uzattı.

Bir süre çakıltaşlarına daldı Melek hanım; sonra o da güldü, ve iki çakıltaşını Numüne'nin elinden aldı, göğsü üstüne bastırdı. Gözleri gülüyordu hâlâ Melek hanımın.

"Gurzuf'tan bize kalan bu kadar" dedi Numüne.

Melek hanım susuyordu. Yalnız Numüne'ye bakan gözleri bir şeyler söylemek ister gibiydi.

"Bu çakıltaşlarını ne yapacağım?" diye sordu Melek hanım.

Numüne omuz silkti.

"Bilmiyorum. Ama Gurzuf'a her gelen çakıltaşı götürür Sürgünyeri'ne."

Evet, Gurzuf'a her gelen çakıltaşı götürür Sürgünyeri'ne.

Hiçbir anlam taşımıyordu Numüne'nin dudakları arasından çıkmış bu cümle. Gene de onların, o Sürgünyeri'nde yaşayanların, buram buram hayat kokan hayatlarının özetiydi cümle.

Çakıltaşlarını göğsüne bastırdı, uzunca bir süre denize baktı Melek hanım; sonra, gövdesini az arkaya eğdi, iki elini başı üzerine kaldırdı, ve olanca gücüyle denizin içine attı çakıltaşlarını. Dönüp merdivene baktığı zaman Savaşçı'yı basamak üstüne oturur bir durumda gördü -Savaşçı'nın ağrılarının tuttuğunu sanmış olacaktı ki- eteğinin kocaman cebinde taşıdığı ilâç şişesini eline alarak, sık adımlarla basamaklara doğru yürüdü.

Ağrı falan duymuyordu Savaşçı. Ama yorgundu. Ya da çabucak Gurzuf'tan çıkmak istiyordu; Melek hanım taş basamakları çıkıp yanında durunca Savaşçı ayağa kalktı,

bir kere daha suskunluk onuruna dikilmiş birer heykel gibi duran Ceneviz kalesine ve Adalar'a baktı, ve kararlı bir sesle:

"Gidelim", dedi.

18

Araba, yeni otoyoldan çıkıp zigzaglarla yokuşa yukarı yükselen eski otoyola sapınca görüntü değişiverdi: göğün altında bir yayla, bir de yaylanın Yalta ucundaki, alımsı mor uçurumlarıyle, derisi sıyrılıp çengele asılmış bir öküzün gövdesini andıran, Romankoş dağı kalmıştı yalnızca.

Ama hiçbir şey görmüyordu Melek hanım. Melek hanım aklının en kuytu bir köşesinde çöreklenmiş yatan gençliğinin Kızıltaş'ı ve Gurzuf'uyla yürek yüreğe, dudak dudağaydı -

Yalı boyu gezersin kâdam,
Gezersin piyade.
Ne anan sever, ne baban sever,
Menden ziyade-

Ve aynı zamanda boğazı içinde düğümlenen acı yumruyu yutmaya çalışıyordu Melek hanım.

Az sonra Memiş'in Bayırı üstünde durdu araba. Bir tutam bulut yoktu gökyüzünde. Eski Akmescit-Yalta otoyolunu motorlu araçların nadir kullandıkları belliydi: yolun kıyısınca uzayan duvardan yuvarlanmış taşlar yatıyordu yolun kenarında rasgele; yolun yüzünde de eski asfaltın çatlaklarından fışkırmış yabanıl ot fırçaları çarpıyordu göze.

Beşi arabadan indiler.

Gurzuf, Ceneviz kalesi, Adalar, Ayı Dağı kırkbeş yıl öncesi gibi görünüyorlardı buradan. Haziran güneşi de, kırkbeş yıl öncesi gibi, Ayı Dağı'yla Adalar arasına sepetler dolusu mücevher serpmişti sanki; ışıl ışıldı denizin yüzü.

Melek hanım çevresine göz gezdirdi: Gurzuf bağlarını Kızıltaş bağlarından ayıran dere daha bir derinleşmişti ve derenin her iki yamacı kalın, yer yer dereye devrilmiş ağaçlar ve sık sarmaşıklarla kaplıydı. Bağlar da başkaydı: eskiden taa Topkaya'ya ulaşan, ve Kızıltaşlılar'ın *Hastalar* ismini verdikleri bağların bazı kesimleri yeşil renkli giysilere yamanmış sarı yamalar gibi duruyorlardı bayırda; alçaklarda kalan bağların olağanüstü boy atmış asmaları ise, yüksek duvarı örterek, yer yer eski otoyolun ortalarına dek uzamışlardı.

Savaşçı bayırın ucuna gitti, genişçe ve yassı bir taşın üstüne olurdu. Melek hanım uzun uzun bağlara baktı; bakarken, Gülnara hanımı düşündü, ve yolu geçerek, bağın duvarı dibinde durdu. Duvardan sarkık asmalar kalın kalındı; asma yaprakları da, lahana yaprakları gibi, iri iriydi. İki asma yaprağını kopardı Melek hanım. Aklı hâlâ Gülnara hanıma takılıydı. 'Ah, Gülnara'cığım!' dedi içinden, 'Bu yapraklarla senin sarmalarının tadı...' Düşüncelerini yarıda keserek, iki asma yaprağını duvarın dibine bıraktı, bayırın ucuna gitti, Savaşçı'nın yanına oturdu, elini Savaşçı'nın omuzu üstüne attı, ve ikisi, biribirlerine sokularak, tekrar çocukluk ve gençlik anılarını tazelediler.

Numüne, az önce Melek hanımın iki yaprağı duvarın dibine bıraktığını gördüyse de, yolu geçerek, duvardan sarkık asmaların yapraklarını yolmaya başladı. Arabanın yanında duran Alimcan ve Atik, Savaşçı'yla Melek hanıma dalmışlardı. Neden sonra başını kaldırıp Kızıltaş yö-

nüne baktı Alimcan. Uzun uzun baktı. Sonra gözlerini Savaşçı'ya yöneltti, ve yavaş bir sesle -Atik'e mi, kendi kendine mi konuştuğu belli olmayan-çok yavaş bir sesle:

"Onların düşleri gerçekleşti mi dersin" dedi.

Soru olmayan soruyu soru olarak kabullendi Atik:

"Sanmıyorum."

Bakışlarını Atik'in yüzüne kaldırdı Alimcan:

"Neden?"

Bu kez soruydu. Soruya cevabı kendi içinde değilde Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın çok uzağında bir yerde arıyordu galiba ki, yüzü ciddi bir tavır takındı Atik'in.

"Daha on yıl öncesi... On yıl da değil, beş yıl öncesi, *mutlu Sovyet insanları* diyorlardı bize; biz de kendi kendimize. Oysa değildik. Tam tersine, büyük devrimden bu yana süregelen insan tragedyaları toplumumuzu hasta, kimbilir, belki de çaresiz bir duruma sürüklediler. Yalnızca bizim insanlarımızı değil; Litvanyalılar'ı, Estonyalılar'ı, Ukraynalılar'ı... Ruslar'ı da."

Sustu Atik. Az sustuktan sonra, öncesinden daha yavaş, ama açık-seçik, "Özür dilerim", dedi.

"Neden?" diye sordu Alimcan.

"Beşterek'te aramızda geçen konuşma sırasında, 'bizim sonumuz ne olacak?' diye bir soru sormuştun. Yanlış bir cevap verdim sana o akşam. Hoş, cevabım yanlış değildiyse de, inandırıcı, hatta kendim için de, pek inandırıcı değildi. Sonumuz ne olacak bilmiyorum. Hiç kimse bilmiyor."

Alimcan ses etmedi. Atik'in az sancılı yüzüne bakarken, fakir bir gülümsemeyle güldü, ve elini kaldırarak, Atik'in omuzunu tutup sıktı.

Savaşçı ve Melek hanım ayağa kalktılar, ellerini biribirinin beline dolayıp, arabaya doğru yürüdüler. Ağlamışlardı. Arabanın yanında durunca ikisinin de Atik'e ve

Alimcan'a bakan gözleri içinde tatlı gülümsemeler belirmişti ama, taşa otururlarken, ikisinin de ağladığı âşikârdı: gözkapakları az şişik, gözlerinin çevrelerinde mor halkalar vardı.

Atik, Melek hanım, Alimcan, ve az önce yolduğu asma yapraklarıyle Numüne, arabaya bindiler. Savaşçı'nın arabaya binmesi için, ön kapıyı açık tutuyordu Alimcan.

Savaşçı başını çevirdi, bir kere daha Adalar'a baktı, ve başını göğsüne eğerek, yürümeye başladı. Alimcan arabadan uzaklaşan Savaşçı'ya seslendi:

"Baba! Nereye?"

"Kızıltaş'a!" dedi Savaşçı.

"Bizi Samsun'a mı gidiyor sandın? Biz de Kızıltaş'a gidiyoruz. Arabaya bin! Kızıltaş'a en az üç kilometre var daha."

Savaşçı durdu, başını çevirdi; *baksana, Kızıltaş'ın nerde olduğunu söylemek istiyor bana,* gibilerden bir bakışla süzdü oğlunu.

Alimcan susuyordu. Ama Savaşçı kararlıydı; ve kararlı bir sesle:

"Siz gidin. Ben yaya gideceğim. Muharrem'in fırını önünde bekleyin beni", dedi.

'Kızıltaş'ta fırın var sanıyor, zavallı', diye düşündü Melek hanım.

Arabada bütün gözler Melek hanıma yönelmişti.

Melek hanım arabadan indi, arabanın az uzağında duran Savaşçı'ya doğru yürüdü; yanında durunca cebinden ilâç şişesini çıkarıp Savaşçı'ya verdi, ceketinin düğmelerini çözdü, kalpağını arkaya itti, mendiliyle Savaşçı'nın terli alnını ve saçlarını sildi. "Yavaş yavaş yürü", dedi Melek hanım, ve dönerek, arabaya bindi.

Yarım kilometre ötedeki Memiş'in deresi üzerine atılı köprüyü geçerek, yolun kıyısında sıralı selvilerin gerisinde gözden kaybolana dek arabaya baktı Savaşçı. Sonra yürümeye başladı.

Kızıltaş'a gidiyordu -bunu biliyordu Savaşçı. Bekir'lerin, Enver'lerin, Seydali'lerin, Çilingir'lerin Kızıltaş'ına gidiyordu. Bir ara durdu. Başını kaldırdı. Köprünün ötesinde yükselen bayıra baktı. O bayırın ötesinde Kızıltaş bekliyordu onu. Gözlerini yumdu, ve 'Allah'ım çok şükür sana' dedi içinden Savaşçı.

19

Köprü üstünde durunca tuttu ağrıları. Önce göğsünde. Sonra soluğu kesilmeye başladı. Kesilen soluğuyla ağrılar omuzbaşlarına, ensesine kaydı. Ayakta durabilecek durumda değildi. Güçlükle yürüdü, köprünün demir korkuluğunu kavradı iki eliyle. Başını elleri üstüne eğdi. Ciğerleri içine havayı havadan değil de derenin dibinden almak istercesine, ağzını açtı ve kapadı; açtı ve kapadı. Havasızdı dere. Ağrıları da kesilmek bilmiyordu. "Allah!" dedi güçlükle. "Hay Allah!" dedi, ve titreyen eliyle ceketinin cebinde ilâç şişesini arayıp buldu, güç belâ şişenin tıpasını açtı. Küçük hapları avucu içine döküyordu, şişe ve haplar derenin dibine düştü. Avucu içinde yalnızca iki hap kalmıştı. Birini ağzına aldı. Yuttu. Ve bekledi. Sonra ikinci hapı yuttu. Başı köprünün korkuluğuna eğik, gene bekledi. On dakika geçti. Önce derenin yamacındaki bodur çalılar göründü. Sonra sarmaşıklar; sarmaşıklar arasından fışkırmış yabanıl güller çıktı sisler içinden. Kuşların cıvıltısı geldi kulağına. Daha sonra derenin dibinde kuru çalılarla örülü porsuk yuvasını gördü.

Kriz geçmek üzereydi. Omuzbaşlarında hoş bir hafiflik duyuyordu. Yuvaya bakarken belli belirsiz bir gülümseme takıldı dudaklarına. Hatırlıyordu; çocukluğunda da porsuk'un yuvası ordaydı.

Savaşçı yuvaya, yukardan da Tanrı bakıyordu Savaşçı'ya.

Yurdundan uzaklarda, ama gene de yurdunun dağı ve deresiyle, yurdunun kuşu ve çiçeğiyle kırkbeş yıl yaşatmıştı Tanrı onu Sürgünyeri'nde. Burada da yaşatacaktı onu Tanrı. Kaabil değil, ölemezdi burada. Kızıltaş'ını görmeden ölemezdi.

Soluyabiliyordu. Sancıları gitgide azalıyordu. Azalan sancılarla bütün vücudunda hoş bir hafiflik hissediyordu. Daha fazla: az önce telâşlandığına şaşıyordu Savaşçı. Derin bir soluk aldı. Tüy gibi hafifti. Uçtu uçacaktı. Başını kaldırdı, sıra selvilerin ötesinde yükselen sarp bayıra baktı. O bayırın ötesinde Kızıltaş bekliyordu onu. Oysa farkındaydı, kendi insanlarından kimse yoktu Kızıltaş'ta. Belki de bomboş kalmıştı Kızıltaş kırkbeş yıl süresince[1]. Evler çökmüştü belki de. Hayvanlar gebermişti. Yollarını, çeşmelerini yabanıl otlar kaplamıştı belki de Kızıltaş'ın. Ama boş olsundu Kızıltaş. Issız olsundu. Yavan olsundu. Onun Kızıltaş'ıydı gene de. Ve Kızıltaş'ına gidiyordu Savaşçı. Birinciydi. İlkin o girecekti Kızıltaş'a. Ondan sonra oğulları gelecekti; kızları, torunları gelecekti. Kızıltaş bağrını açacaktı onlara bir ana hasretiyle. Savaş sonrası Kızıltaş'a çökmüş lânetli karanlık çok uzun sürmüştü. Kalkacaktı artık. Dağılacaktı. Güneş doğacaktı. Evet, güneş ışıyacaktı.

---

1 Yazar bugünkü Kızıltaş üzerine hiçbir bilgi sahibi değildir. Gene de duruma, kendi ve sürgündeki Kızıltaşlılar'ın açısından bakıldığı takdirde, öyküdeki Kızıltaş'ın boş ve ıssız bir yer olarak gösterilmesinin gerçeğe daha yakın olacağına inanmaktadır.

Âniden 1930'larda Akmescit tiyatrosunun sahnesinde seyrettiği bir operetin ariyasından dizeler esti aklına: Dudakları kıpırdadı. Dizeyi tekrarladı içinden:

Gelir günü,
Yer yarılır gürler ateş!
Gelir günü,
Bizlere de güler güneş!

Kendisini uzun bir yola, zor bir yola, belki de çetin bir savaşa hazırlar gibi, yumruklarını sıktı; bir kere daha derenin dibine baktı; sonra göğsünü kabarttı, ve az önce içinden geçen dizeyi tekrarladı sağlam bir sesle:

Gelir günü,
Yer yarılır, gürler ateş!
Gelir günü,
Bizlere de güler güneş!

Yolun ortasına gitti. Kırkbeş yıl önceki o lânetli gecenin karanlığı capcanlıydı hâlâ Savaşçı'nın hâfızasında. Bitmeyen bir karanlıktı o karanlık. Öyle bir karanlık ki... Otu ve çiçeği, bağı ve bahçeyi solduran, hayata ölüm idamını okuyan bir karanlık. Ölüm de ne! Ölümlerden çok daha korkunç bir karanlıktı o karanlık! Ama o, Kızıltaşlı Savaşçı, boyun eğmemişti karanlığa. Yürümüştü. Seferlerde gibi. Dişlerini sıkmıştı. Bileklerine güç vermişti. Savaşlarda gibi. Şimdi de yürüyecekti. Boyun eğmiyecekti göğsünün ağrılarına. Kırkbeş yıl önceki gecede gibi...

Doğruldu. Göğsünü kabarttı. Demirbaş bir çavuşun sesiyle kumanda verdi kendi kendine:

"Hazıır, ol!.. İleriiiii, marş!"

Ve yürüdü Savaşçı.

Sıra selvileri geçince, başını çevirip, selvilerin yola düşen kısalmış gölgelerine baktı. Öğle vakti yaklaşıyordu. Adımlarını sıklaştırmayı düşündü bir an. Ama niçin? Öğle vaktiymiş, ya da ikindiymiş... Savaşçı'nın umrunda değildi.

Karşıki bayıra daldı. Bayırın dibindeki akdikenler üzerinde iki kelebek kanat çarpıyordu altlı üstlü. Güldü Savaşçı. O iki kelebek kırkbeş yıl öncesi de öyle kanat çarpardı akdikenler üzerinde. Gene yürüdü. Artık yavaş yavaş; arada duralayıp denize, Adalar'a baka baka.

Karşıki dönemeci geçince dut ağacı geldi aklına, ve başını çevirip arkasına baktı, önüne baktı. Düşündü. Eskide dut ağacının olduğu yeri ayarlamaya çalıştı aklında. Dönemecin onbeş adım kadar uzağındaydı dut ağacı eskiden. Belki yirmi adım. Ama şimdi yoktu. Ne arkada, ne önde. Hiçbir yerde yoktu dut ağacı. Ağacın kütüğünü kökünü bulurum diye yolun kıyısınca yürüdü bir süre. Yoktu. İz kalmamıştı dut ağacından.

'Zaman' diye düşündü Savaşçı. 'Zaman herşeyi silip süpürüyor' dedi içinden, ve adımlarını açtı.

Yüz adım kadar ötedeki ikinci dönemeci gördü. İkinci dönemeci geçince Dede Soytar'ın evini göreceğinden kuşkulanmıyordu.

Dönemeci geçti. Dede Soytar'ın teraslı evi de yoktu görünürde. Gerçi evi kuşatan bağ yerli yerindeydi; bitkiler ve yabanileşmiş asmalarla örtülü olmasına rağmen, eski otoyoldan evin terasına dek uzayan yol da yerli yerindeydi, ama ev yoktu işte; yer yarılmıştı, damı ve bacasıyle evi yer yutmuştu sanki -eskiden evin olduğu yerde, üstü sarı otlar ve otlar arasından fışkırmış gelinciklerle örtülü düz bir saha kalmıştı yalnızca. Ne düşüneceğini bilmiyordu Savaşçı. Bir ara, omuzlarına atılı püsküllü kara şalı ve başında kara püsküllü kızıl fesiyle terasta bambu koltuğa

oturan Dede Soytar'ı canlandırmaya çalıştı hâfızasında - belli belirsiz bir Dede Soytar gelip durdu gözleri önüne.

Güneş yakıcıydı. Yolun üstündeki bağdan çırçırların cırıltıları geliyordu kulağına. Daha da yukarlardaki Topkaya'nın üzerine, geviş getiren inekler gibi, iki parça semiz bulut gelip durmuştu. Boşunaydı burada durmak. Boş sahaya bakmayla ne evi yeniden kuracaktı, ne de Dede Soytarı canlandıracaktı. Madalyalı ceketini sırtından çıkardı, son olarak, düz sahaya bir göz attı, ve ceketini omuzu üstüne alarak, yürümeye başladı.

Yürürken, yolun kuzey kıyısınca uzayan duvara dikiliydi gözleri. Ama kırkbeş yıl öncesi o lânetli gecede kurşuna dizilmiş cesetleri düşünemiyordu bir türlü. Hem duvar da kırkbeş yıl önceki duvar değildi -taşlar arasından fışkırmış otlar ve yeşil yosunlarla kaplıydı duvar. Baksa da, bakmasa da hiçbir şey göremeyecekti duvarda. *Kıyılan canlar unutulmaz* diyenler; *cana can, kana kan* diyenler yanılıyorlardı. Unutuluyordu yaralar. Unutuluyordu ölümler. Yaralara da, ölümlere de en iyi derman zamandı. Yürek yaraları bile onuyordu zamanla.

Öyle ki, yanında yöresinde gördüklerine aldırmaksızın yürüdü, ve, eski mezarlığın gövdeleri sık sarmaşıklarla örülü meşeleri dibinden geçerek, taş köprü üstünde durdu.

Bir bomba patlamıştı sanki bir çağrım ötede -posta ve telgraf binası kapısız kapıları ve kırık pencere camlarıyla ağzı açık, dişleri dökük, gözleri oyuk bir ölü gibi duruyordu karşıda.

Bakışlarını yolun kıyısındaki eski çeşmeye yöneltti Savaşçı. Bir zamanlar Deli Hüseyin'in taşına oturduğu yalaklı çeşme bütünüyle fil kulaklarını andıran kocaman yapraklı bitkilerle örtülüydü. Çeşmenin az uzağındaki,

gene bir zamanlar kalın gövdesine çepe-çevre ahşap peyke çakılı meşe, (kırkbeş yıl boyunca üstüne bir o kadar daha dal, budak, ve yaprak yüklenmiş olmasına rağmen) aynı meşeydi.

Alimcan'ın arabası duruyordu meşe ağacının gölgesinde. Fırının kapısında duran Melek hanım, Savaşçı'nın gözüne iliştiği anda yüzü heyecanla kısıldı. Şimdi Atik, Numüne, ve Alimcan da fırının önünde duruyorlardı. Melek hanım, onun ardından Numüne, Atik, ve Alimcan Savaşçı'ya doğru yürüdüler. Numüne Savaşçı'nın koluna girdi, ve beşi, ağır adımlarla yürüyerek, arabanın yanında durdular.

Yüzü toz ve toprak içindeydi Savaşçı'nın. Melek hanım Savaşçı'nın şakaklarını, alnını, ensesini sildi tülbentiyle; dikkatlice baktı Savaşçı'ya. Yeni, yeni değilse de, o güne değin gördüğünden başka bir dünya görüyordu Savaşçı'nın gözleri içinde. Koluna girdi. Atik de Savaşçı'nın kolundaydı şimdi.

"Biz Gelinkaya'ya çıkmak istiyoruz", dedi Atik.

Savaşçı ses etmedi. Ama gözleri canlanır gibi oldu.

"İyi misin?" diye sordu Melek hanım.

"Ben mi?" dedi Savaşçı, az şaşkın. Ve ilâve etti: "Ömrümün en mutlu gününü yaşadım ben bugün."

Alimcan "biz..." diye konuşmaya başlamıştı ki, Savaşçı onun sözünü kesti:

"Gidin!" dedi. Bakışlarını Melek hanımın yüzüne kaldırdı: "Sen de git, Melek. Gitmeden önce şu meşenin dibine bir battaniye seriver benim için. Ben uyuyacağım. Uzun uzun uyuyacağım. Siz Gelinkaya'ya çıkın. Benden selâm Gelinkaya'nın *gelinine*" dedi; ve yüzü hüzünlü mü, mutlu mu, pek belli olmayan bir gülümsemeyle aydınlandı. Başını Kızıltaş'tan yana kaldırdığı zaman gülümseme çabucak silindi yüzünden -Yukarı ve Aşağı mahallelerin camilerini göreceğini sanmışsa yanılmıştı- uzunca bir

süre baktı Kızıltaş'a. Güneşin sıcağında ağarmış hava beyaz bir tül gibi asılı duruyordu Kızıltaş üzerine. Camileri göremedi Savaşçı. Kızıltaş'ın evlerini de göremedi. Bir zamanlar dalları evlerin çardaklarına dek, evlerin kızıl kiremitli damlarına dek yükselen erik ağaçlarını da, kaysı ağaçlarını da, üvez ağaçlarını da göremedi Savaşçı. 'Kızıltaş sisler içinde' diye düşündü, ve Melek hanımdan yana dönerek, onun yanaklarını, gözlerini öptü; sonra Numüne'nin yanına gitti, Numüne'nin başını iki eli arasına aldı, alnını ve saçlarını öptü; daha sonra da Atik'in ve Alimcan'ın kollarını sıktı, ve bir kere daha, "Siz gidin, ben uyuyacağım burada", dedi ve gidip Melek hanımın meşenin gövdesi dibine serdiği battaniye üstüne oturdu.

20

Dördü taş köprüyü geçerek, dere boyunca karşı mahalleye yükselen yola saptılar. Melek hanımla Numüne önde, ve kolkola gidiyorlardı; Atik ve Alimcan'sa az arkada. Dördü gözden kaybolana kadar arkalarından baktı Savaşçı.

Topkaya üzerindeki parça bulutlar daha da parçalanarak, küçük küçük ve kıvırcık kuzu derileri gibi bezemişlerdi göğü. Güneş hâlâ sıcaktı. Belki öncesinden çok daha sıcaktı güneş; ne bir serçe cıvıltısı, ne bir böcek cırıltısı çıkıyordu ortalıktan, ve Kızıltaş'ın Aşağı ve Yukarı mahallelerini biribirinden ayıran derenin dibinde incecik suyolağı güneş ışınları altında gümüşten bir şerit gibi parıldıyordu.

Oturduğu yerden Ayı Dağı'nın bütününü, Soğuksu kıyısının yarımını, ve sağ yandaki eski mezarlığın meşeleri arasından Adalar'ı iyice görebiliyordu Savaşçı. Sakin

denizin ortasında bir vapur ilerliyordu Yalta yönüne, denizin ve Savaşçı'nın dinginliğini bozmayarak.

Mutluydu Savaşçı. Yiten yılların herşeyi buradaydı: Ayı Dağı, Adalar, eski mezarlığın meşeleri ve karşıda deniz... Gönlüne yakın, ruhunu ve düşüncelerini okşayan bir yerdeydi. Sürgünlüğün ve hasretin bunca yıl uzamasına rağmen, onu ayakta tutan, onu hayata bağlayan köklerden kopmadığına biraz da şaşıyordu Savaşçı.

Başını kaldırdı, uzunca bir süre meşenin dalına budağına daldı. Bakarken, (harikalar harikası!) bir metre kadar yüksekte meşenin gövdesine çakılı paslı iki çivi ilişti gözüne. Meşenin bir zamanlar gövdesine çepe-çevre çakılı tahta peykeden kalma çivilerdi. Üzüntü duymamak elde değildi. Gözleri yaşarır gibi oldu Savaşçı'nın. Kimler oturmamıştı o peykeye!.. Kör Veli, Camcı Şevket, Tahtabacaklı Hasan, Süremeci Aslanbek... Daha kimler, daha kimler!

Sırtını meşeye dayadı, bacaklarını öne uzattı, gözlerini kıstı, ve, 'Yurtsuz kalmaktansa öleyim daha iyi' diye düşündü Savaşçı.

Ama yurtsuz kalmak da, ölmek de kolay değildi. Hiç değilse Savaşçı için -ne zamandır içindeki ve dışındaki dünyanın ağırlığı altında kalmasına ve çok yorgun olmasına rağmen, uyku tutmuyordu gözlerini; tam tersine, gözleri alabildiğine açıktı Savaşçı'nın, ve yanında ve yöresinde görebildiği herşeyi tıka-basa kendi yüreği içine doldurmaya çalışıyorda hâlâ. Ama arada cam vardı sanki, nereye uzansa yanıbaşına düşüveriyordu eli; gözleri de şaşırtıcıydı: bir anda parlatıyor, başka bir anda kör ediyordu dünyayı; öyle ki, bir an is sardı gözlerini, dörtbir yanını çeviren saydam camlar buğulandı ve Ayı Dağı'na, Adalar'a, Soğuksu kıyılarına gün ortasında inen akşamın soğuk karanlığı çöktü; Savaşçı'nın yüzü de bozuldu; ihtiyar Ayı Dağı'nın rengine girdi yüzü; omuzbaşlarına yükselen ağırlığı devirmek için ayağa kalkıyordu ki, bin ton ağırlı-

ğında bir buldozer bastı göğsü üstüne, gözleri daha da açıldı, gözleri açıldıkça isler dağıldı, dörtbir yanını çeviren camlar şangır-şıngır kırılıp döküldüler, şimşekler çaktı, gökyüzü allak-bullak oldu, ve âniden kudurmuş gibi, köpüklü dalgalarıyle Soğuksu kıyılarına saldıran -özlemlerinin *Tanrısı* mı, *Zeus'un* kendisi mi, kendi ecdadının *Valkiria'sı* mı bilmediği- bir ejderha çıktı denizin dibinden, ve ejderha Ayı Dağı'nın kalayı katılmış tunçtan kılıcını ve kalkanını başı üzerine kaldırdı. ve dağları titreten, denizin dev dalgalarını kıyıdaki kayalara çarpıp-parçalayıp binbir kürelerle Soğuksu bağlarının yüzüne serpen bir sesle haykırdı:

Gelir günüüüü!..
Yer yarılır gürler ateeeeş!
Gelir günüüüüü!..
Bizlere de güler güneeeeş!

Bütün gücünü kol ve bacak kaslarında toplayarak bir kere daha ayağa kalkmaya çalıştı Savaşçı. Ama boşunaydı. Yalnız yumrukları sıkıldı ve açıldı, parmaklarını toprağa sançtı; gözleri daha da açıldı, açıldı, açıldı... Ayı Dağı'na, Soğuksu kıyılarına, Adalar'a bakıyordu alabildiğine açık gözleriyle, ama hiçbir şey görmüyordu; görüntüler süslemiyorlardı artık Savaşçı'nın düşlerini.

Savaşçı ölüydü.

Sarkık dalları ve solgun yapraklarıyle gövdesinden içi göçmüş gibi duruyordu yüce meşe ağacı öğle güneşinde. Porselen rengi gökyüzünde bir tutam bulut yoktu; gerçek kendisini, kendisi içinde saklayan Kızıltaş'ın toprağı da renksizdi; ne bir kuru ot kıpırdıyordu, ne bir yaprak; ne bir insan soluyordu ortalıkta, ne bir hayvan; yalnız az

önce nerden koptuğu belirsiz bir rüzgâr Savaşçı'yı önüne katarak, ve yerden yere savurarak, meşe ağacının gövdesi dibine bırakıp gitmişti.

Savaşçı bir hiç'ti. Savaşçı bir yokluktu. Ama... Belki de değildi. Meşe ağacının soluk yaprağından uçan bir uğur böceği gelip Savaşçı'nın soğuk alnının tam ortasına konmuştu.

21

Köprüyü geçtiler. Meşe ağacına onbeş adım kala çarpılmış gibi durdu Melek hanım. Meşenin gövdesi dibinde oturan kocasına baktıkça eski ve yeni zaman çılgın bir *âhi-zar* gibi giriyordu yüreği içine.

Bir süre nerde olduğunu bilmiyor gibi durdu. Sonra başını kaldırdı, çevresine göz gezdirdi. Çevresinde her yer ve her şey, masallardaki gibi, yapmacık geldi Melek hanıma. Ama yapmacık değildi. Derin bir uykudaydı zaman ve dünya; yalnız kendisinin uyanık olduğuna şaşıyordu Melek hanım. Durdu öyle uyanık ve şaşkın. Dakikalar geçti. Neden sonra yavaş yavaş yürüdü, Savaşçı'nın başı ucuna dikildi. Ötekiler de anlamışlardı Savaşçı'ya olanı. Ama -Melek hanımı rahatsız etmeyelim diye belki- meşeye yaklaşmayı göze alamıyorlardı. Numüne, kendi hüznüne Atik'in ve Alimcan'ın sönük hallerini de katarak, yolun karşı yakasındaki eski fırının kapısı dibine gidip oturdu, iki eliyle kendi omuzbaşlarını doladı, salına salına ağlamaya başladı. Alimcan Melek hanımdan yana yürümeye başlamıştı ki, Atik onun kolunu tuttu, yavaş bir sesle, "Az daha bekle", dedi.

O güne değin tanımadığı, beklemediği, günün birinde âniden karşısına çıkıvereceğini düşünmediği işgalci zamanın gerçeğiyle yüzyüzeydi Alimcan -Melek hanıma

baktıkça kendi hayatının da eskidiğini, eskiyip tozlandığını hisseder gibi oluyordu.

Melek hanım şaşılacak ölçüde büyük ve güçlü görünüyordu. Omuzbaşları, kolları, arkası, bacak kasları tunçtan dökülmüş; demirden dövülmüş bir heykel gibiydi. Uzun uzun denize baktı. Bakışlarını Ayı Dağı'ndan Soğuksu kıyısına, ordan Adalar'a götürdü ve, dizleri üstüne çökerek, iki eliyle Savaşçı'nın açık kalmış gözlerini kapattı, madalyalı ceketle Savaşçı'nın yüzünü örttü.

Ayağa kalkıp oğullarının yanında durduğu zaman Atik, kırkbeş yıl önceki gecede, ve aynı meşe ağacının dibinde, gördüğü genç Melek hanımı görüyordu: Melek hanımı korkutacak hiçbir şey yoktu dünyada; ölüm de korkutamazdı Melek hanımı.

Atik ve Alimcan Savaşçı'nın cesedine yanaştılar. Önce Atik, onun ardından Alimcan, ceketi kaldırıp Savaşçı'nın saçlarını okşadılar, sırayla eğilerek, Savaşçı'nın alnını öptüler; dönüp Melek hanımın yanında durunca, Alimcan annesinin koluna girdi, ve çok yavaş bir sesle sordu:

"Anneciğim, babamızı nereye gömeceğiz?"

Melek hanım cevaplandırmadı Alimcan'ın sorusunu. Yalnız başını kaldırdı, Atik'in yüzüne baktı, ve iki oğlundan uzaklaşarak, yere oturdu.

Sırtı oğullarına dönük, üç dakika oturdu. Beş dakika oturdu. On dakika geçti aradan. Melek hanım kımıldanmadı olduğu yerde. Alimcan sabırsızlanmaya başlamıştı. Ama Atik, Melek hanımın ruhunu daha yakından ve içten tanıyordu; Alimcan annesinden yana iki adım atmıştı, arkadan gelerek, Alimcan'ın kolunu tuttu:

"Bekle!" dedi.

Neden sonra Melek hanım ayağa kalktı, ikisine doğru yürüdü, bir an durakladı, başını çevirip ölü Savaşçı'ya,

Adalar'a, Ayı Dağı'na baktı tekrar, ve Alimcan'ın karşısına dikilerek:

"Babanı Gurzuf'a gömmeni isterim", dedi.

Melek hanımın isteğiyle beklenmedik bir şaşkınlık, şaşkınlıktan ziyade hüzün, mutsuzluk, çaresizlik örüntüsü kapladı Alimcan'ın yüzünü.

"Anneciğim, Gurzuf'a gömülmesi için izin almamız gerek. Bu izni bize..."

Melek hanım Alimcan'ın lâfını kesti:

"Sen bana, babamı nereye gömeceğiz? diye bir soru sordun. Ben senin sorunu cevapladım."

"Ama anneciğim..."

Atik, Alimcan'ın kolunu kavrayıp hızla kenara çekti; sızlatacak kadar sıkıyordu Alimcan'ın kolunu:

"Sus!.. Ne oluyor sana?.. Aklını mı yitirdin?"

Alimcan sindi; büyük bir suç işlemiş gibi korkulu gözleriyle baktı Atik'in yüzüne; sonra başını eğdi; ve durdu öyle, sınıfta cezalandırılmış arsız bir öğrenci gibi.

Başını kaldırdığı zaman Melek hanım Numüne'nin yanındaydı. İkisi eski fırının eşiğine oturmuş, elleri biribirlerinin omuzlarına atılı, Savaşçı'ya bakıyorlardı boş bakışlarla.

22

Alimcan ve Atik arabaya binip Gurzuf'a yola koyuldular.

Öğleüstü sessizliği çökmüştü Gurzuf'a. Alimcan arabayı postahane önünde park etti, Atik hemen postahaneye girdi, telefonda Çora'yla konuştu, sonra da Alim'e Savaşçı'nın âni ölümünü açıklayan bir telegram gönderdi.

Aradan iki saat geçmeden Numüne'nin ve Atik'in çocukları, torunları, yakın komşuları Kızıltaş'taydılar. Akşa-

ma doğru otuza yakın kişi birikmişti Savaşçı'nın cesedi çevresinde. Gurzuf kasaba Sovyeti'nce Savaşçı'nın Gurzuf mezarlığına gömülmesine izin verilmediği haberini öğrenen gençler, alelacele yaptıkları pankartlarla Sovyet'in önüne döküldüler. Aynı anlamı taşıyan yazılar okunuyordu pankartlarda: Savaşçı'yı Gurzuf mezarlığına gömeceğiz!.. Kırım'da yaşamak ve Kırım'da ölmek her Kırımlı'nın hakkıdır!.. Kırımlılar'a da insan hakları!..

Atik'le sekreter arasında geçen konuşma iyice kızgınlaşmış bir safhadaydı. Atik, Savaşçı'nın cesedi Gurzuf mezarlığına gömülmeden önce gençlerin de, kendisinin de Gurzuf'tan çıkmayacaklarını, burada Sovyetler Birliği'nin kahramanı olan Savaşçı'nın cesedine ve ruhuna karşı gösterilen saygısızlığı bütün memlekete, gerekirse bütün dünyaya duyuracaklarını açıklıyor, aynı zamanda Savaşçı'nın cenazesinin Gurzuf'ta kaldırılmasının Kırımlılar'ın da, Gurzuf'un bugünkü ahalisinin de yararına olacağını ve iki toplum arasında dostluk bağlarının pekiştirileceğine inandırmaya çalışıyordu sekreteri; sekreterse dinlemek istemiyordu Atik'i. "Ben yalnızca ölümüne dair belge sağlamanız için bir doktor gönderebilirim. Ama cesedi Gurzuf'a gömmeye izin veremem", diyordu sekreter.

Dışardan protesto sesleri yoğunlaşıyordu gitgide. Sekreter bir ara odadan çıktı, Sovyet'in eşiğinde durarak, gençlere, dağılmadıkları takdirde polis ve savunma güçlerine başvuracağını açıkladı.

Açıklama otuz kadar göğüsten bir tek cümleyle karşılandı: Savaşçı Gurzuflu'dur!.. Cesedini Gurzuf'a gömeceğiz!

Sekreterin yüzü zehirli, belki de daha fazla kışkırtıcı, bir tavır takındı:

"Unutmayın!" diye haykırdı, "Burası Ukrayna'dır!"

Kalabalık içinden gülüşmeler, alayımsı sesler duyuldu -kendilerini bütünleştiren bir tek göbekbağıyle bağlıydılar sanki; gözleri içinde aynı ışıklar parlıyor, boğazları içinden aynı tonda sesler çıkıyordu.

Biri:

"Bilmiyorduk, Gurzuf'u Bogdan Hmelnitski kendi elleriyle kurdu meğer!" dedi.

Başka biri:

"Gurzuf'un bağ ve bahçelerini Mahno'nun ve Petlüra'nın dedeleri diktiler!" diye bağırdı.

Arada söylenecek hiçbir şey kalmamış gibi susuyordu sekreter. Söylenecek hiçbir şey yoktu da belki. Dönerek Sovyet'e girdi.

Atik -hem sekreterin tavrından, hem de dışardan gelen gürültüden- işin çıkmaza girdiğinin farkındaydı ama durumu değerlendirmeyi ve bir sona bağlamayı sekretere bırakıyordu. Bir ara sekreterin yüzü yumuşar gibi oldu; Atik'e, Atik'in sorunlarını değil de, kendi sorunlarının çözümlenmesi için yardıma dâvet edercesine baktı, az düşündü, ve dostça bir sesle konuştu:

"Buraya bak arkadaş, şunu anlamanı isterim -babanızı Gurzuf mezarlığına gömmenize izin veremem. Böyle bir izin vermek benim elimde değildir... yani yetkili değilim demek istiyorum. Gurzuf'ta hiçbir kimse veremez böyle bir izni size. Sizin için en iyi çözüm yolu Yalta *reyon* parti sekreterliğine başvurmaktır."

Bunu Atik de anlamıştı. Sekreter'e karşı, dostça değilse de, yüreği içinde acı duymayarak, çıktı Sovyet'ten.

Kızıltaş'a çıktıkları zaman akşam olmuştu. Yarını beklemekten başka yapılacak hiçbir şey kalmamıştı artık.

Kızıltaş'ta, Kızıltaş'ın ışıltılı yıldızlarla bezeli göğü altında, ve Savaşçı'nın cesedi çevresinde geçirdiler geceyi.

23

Bizim ihtiyar Savaşçı'nın ölüm haberi bir yıldırım hızıyle yayıldı dört diyara. Taa Sürgünyeri'ne ulaştı. Ertesi gün Alim, Alimgir, Alimseyit; onların eşleri, çocukları, torunları; Melek hanımın (maddî durumları uçak yolculuğuna izin veren) komşuları; Aluşta, Yalta, Simeiz, Koreiz gibi Kırım'ın kıyı kasabalarında aileleriyle birlikle yıllık tatillerini geçirenler, hatta Bahçesaray'ın Han sarayını ziyarete gelenler arasından iki yüz kadar Kırımlı, Komünist Parti'sinin merkez komite binası önündeki küçük alanda birikmişlerdi.

Alandaki kalabalıktan taşarak, kenar sokakların kaldırımlarında kümelenmiş, (alınacak kararın ne olacağını bilmeyen, ama saatler geçtikçe merakları artan) insanlar komitenin kapısının açılacağı ânı bekliyorlardı sabırsızlıkla.

Yalta *reyon* parti sekreterinin özel arabası saat on sularında yanaştı sekreterliğin taş basamaklarına. Sekreter arabadan indi; kalabalıktakilerin kimliklerini önceden biliyordu ki, yavaş yavaş merdiveni çıktı, Kırımlılar'dan yana döndü. Kalabalık dalgalandı. Yine Savaşçı'nın cenazesiyle ilgili sesler, bağrışmalar duyuldu. Sekreter iki elini kalabalıktan yana kaldırarak konuştu:

"Rica ederim, sakin olmaya çalışın. Ben bir tek ben' im, sizse iki yüz, üç yüz kadarsınız. Öyle her kafadan bir ses çıkarsa, ne siz beni anlarsınız, ne de ben sizi."

Kalabalık yatıştı; sesler, bağrışmalar yavaş yavaş kesildi, ve sekreter devam etti:

"Şimdi sizin adınıza konuşabilecek olgun ve sorumlu üç kişi seçmenizi isterim. Arzularınızı bana iletmek amacıyla seçeceğiniz bu üç kişiyi dairemde bekliyeceğim."

Ve dönerek Komite'ye girdi sekreter.

Seçime gerek yoktu; Atik ve Alimcan, ve ikisi arasında Çora, sekreteri takibettiler.

Lenin'in ve Gorbaçov'un resimleriyle bezeli geniş odada yeşil örtülü masası gerisinde oturuyordu sekreter. Orta boylu, mavi gözlü, yaşı kırkın çok üstünde olmamasına rağmen, saçları kırlaşmış, çok yaşamış, çok görmüş, belki de zamanın meseleleri altında vaktinden önce ihtiyarlamış bir adama benziyordu.

Üçü odaya girince ayağa kalktı, bir bir üçünün ellerini sıktı, koltuğuna oturdu, ve eliyle duvar dibindeki koltukları göstererek, "Buyrun, oturun", dedi.

Önce Atik konuştu: Savaşçı'nın vatan savaşındaki hizmeti, gösterdiği yiğitliği, kazandığı madalyaları, Sovyet insanları arasındaki itibarı, ve anayurdu Kırım'a olan sevgisi üzerinde durdu. Büyük bir sabırla dinliyordu Atik'i sekreter. Atik'in Savaşçı üzerine konuşması bitince sekreter başını eğdi, ve derin düşüncelere daldı.

Dakikalar geçti. Atik'e vereceği cevabı önündeki masa üstünde arar gibiydi. Neden sonra başını kaldırdı.

"Ama babanızın ikamet ettiği yer Kırım değil... yani yurt içi pasaport kurallarınca Kırım'da kaydedilmiş değildi babanız."

"Hayır", dedi Alimcan; "Uzbekistan Sovyet Cumhuriyeti'nde..."

Sekreter Atik'in sözünü kesti:

"Babanızın cesedini Uzbekistan'a götürebilmeniz için burada arızasız maden bir sunduka temin edebilirsiniz. Ama cesedin Gurzuf'ta gömülmesi... bakınız, bu zor. Hatta imkânsız."

Odaya sessizlik çöktü. Uzadıkça uzadı sessizlik. Atik sekretere, sekreterle kendisi arasındaki uzaklığı ölçer gibi, bakıyordu; Alimcan'ın nereye baktığı, veya ne düşündüğü belirsizdi -kendisini akıntıya bırakmışçasına oturu-

yordu koltukta; Çora'nın yüzüyse, saçlarının sarılığında, bir alev gibi yanıyordu.

Derken ayağa fırladı Çora, ve odanın orta yerinde durarak, bir Kırımlı'nın karakterine aykırı olan acı ve sinirli bir sesle konuştu:

"Gurzuf'a gömülmesine izin vermezseniz büyük dedemin cesedini binbir parçaya bölüp denize atarım."

Odada hüküm süren sessizlik dağılmadı; tam tersine, daha da derinleşir gibi oldu. Sekreterin yüzü ve bakışları da değişmedi. Uzunca bir süre Çora'ya baktı sekreter; ve bakarken, soğuk bir sesle:

"Bunu yaparsan bağışlanmaz bir suç işlemiş olursun", dedi.

"Evet", dedi Çora, gözleri hâlâ sekreterin yüzüne dikili, "Suç olur... Ama haklı işlenen suçlar da var, haksız işlenen suçlar da. En büyük suç kırkbeş yıl öncesi Savaşçı'yı Gurzuf'tan sürdüğünüz gece işlendi."

Ses çıkmadı sekreterden. Yalnız *(Onu ben sürmedim,* demek mi istemişti acaba?) başını salladı, ve Çora'nın yüzündeki ateşi söndürmeyi beceremeyeceğini anlamışçasına, bakışlarını Atik'in yüzüne kaldırdı.

Atik ayağa kalktı, Çora'nın karşısına dikildi, ve, ateşli maskeyi yüzünden yırtıp atmak istercesine, elini kaldırarak, odanın kapısını gösterdi:

"Çık!" dedi Atik.

Çora sindi. Dudakları kıpırdadı. Ağız açmasına vakit kalmadan, yüzüne kurşunlu bir kırbaç şaklatırcasına, aynı kelimeyi tekrarladı: "Çık!"

Çora odadan çıktı.

Sekreter masaya bakıyordu gene. Yüzünün anlamı bozulmamıştı. Ancak gözlerini masadan kaldırdığı zaman dudakları ucuna garip bir gülümseme takıldı; gülümsemeyle birlikte yüzüne de aydınlık geldi. Ama, aynı za-

manda, Atik'in yüreği içinde umutlar uyanmasını önlemek istiyordu galiba ki, az önceki kelimeleri tekrarladı:

"Cesedin Gurzuf'a gömülmesi zor... Hatta imkânsız."

Az sustu. Sonra devam etti: "İzin veremem size; izin vermeye hak sahibi değilim. Böyle bir izni ancak Kırım *Oblast'ı*[1] parti merkez komitesinden..."

Sözünü tamamlamadan ayağa kalktı, yolunu şaşırmış gibi çevresine bakındı; sonra odayı geçip pencere dibinde durdu. Dirilmiş Savaşçı mı debeleniyordu aklının bir köşesinde?

Umutlar sönmüştü Atik'in yüzünde. Ama odadaki sessizlik de çok daha uzun süremezdi.

Sekreter döndü, ağır adımlarla yürüdü, masasının gerisinde durdu, başını kaldırdı; ve, bakışları hâlâ Atik'e bağlı, "Bana on dakika vakit verin", dedi.

Bir karara varmış gibiydi. Ama karar âniden, durup dururken alınmış bir karar değildi.

Düşünceli tavrını değiştirmeksizin devam etti: "On dakika... Hayır, yarım saat... Evet... yarım saat kadar vakit verin bana. Ben Simferopol Merkez Parti komitesiyle konuşayım... Beni dışarda bekleyin."

Sekreter masanın üzerinde duran telefona uzandı; Atik ve Alimcan odadan çıktılar.

Kalabalık az daha yoğunlaşmıştı dışarda.

Kalabalığın kenarlarındakiler alçak duvara ve kaldırıma oturuyorlardı. Atik ve Alimcan kapıda boy gösterince ayağa kalktılar; kalabalık az dalgalandı. Atik, el ve kol işaretleriyle, komitede kesin bir karara varılmadı haberini verince, önceki yerlerine oturdular, ve alan yeniden garip bir sessizliğe büründü.

---

1 Oblast = Bölge

Bu dünyadan daha göçmemiş Savaşçı için çok uzun bir gün oldu o gün. Atik'in de ömründe yaşanmış günlerinin en uzunuydu. Hem de en sessiziydi. Kentin içinde olmalarına rağmen, sessizliğiyle sesleri bir bıçak gibi kesen bir gündü o gün.

Yarım saat bekledi Atik komite binasının taş basamakları üstünde. Bir saat bekledi. Sekreter çıkmıyordu daireden -yalnızca bugünü değil, geçip gitmiş ve gelecek günleri de hapsetmişti sanki kendisiyle birlikte merkez komünist komitesinde.

Umutlar tas-tamam kesildi derken, sekreter boy gösterdi kapıda. Yüzü gülüyordu. Atik ayağa kalktı, sekreterin karşısına dikildi -sekreterin gözleri içinde gördüklerine inanamıyordu Atik: yeni bir dünya görüyordu; yeni bir başlangıç, yeni bir devrim; sessiz, gürültüsüz, kansız ve ölümsüz devrimlerin en güzelini görüyordu Atik sekreterin gözleri içinde.

"İyi haber!" dedi sekreter, elini Atik'e uzatarak; "İyi haber!" dedi tekrar, ve Atik'in elini tutup sıktı. "Tebrik ederim, babanızı Gurzuf mezarlığına gömmenize izin verildi. Gurzuf'a telefon ettim. Oranın U.K.H.[1]'sında sanduka ve cenaze arabası temin edebilirsiniz babanızın cenazesi için."

Alandakiler işin hayırlı bir sonuçla çözümlenmiş olduğunu anlamışlardı; ama, sekreter, ölüme çare bulduğunu sanmışsa, yanılıyordu -coşkusuz, çoğunun başları göğüslerine eğik, sessizce alanı terketmeye başladılar. Atik de, yürek yarasını örten bir gülümsemeyle sıktı sekreterin elini.

Dört Alimler, iyi haberi bir an önce annelerine iletmek amacıyle, Kızıltaş'a doğru yola koyuldular; Atik, ve yanın-

[1] U.K.H. = Belediye Örgütü

da Çora, Alimcan'ın arabasına binerek, Gurzuf'a yöneldiler.

Yarım saat sonra Gurzuf mezarlığındaydı Atik.

Kırkbeş yıl öncesi Haziran ayı içinde yerlebir edilmiş eski Gurzuf mezarlığının alçak duvarıyla sınırlı yeni mezarlığın üst kesiminde, ve eski duvar dibinde seçti mezar yerini Atik. U.K.H. mensuplarına cenaze arabasını Kızıltaş'ta saat dört sularında bekleyeceklerini açıkladı, ve mezarcılara kazacakları mezarın eni, boyu, derinliği, ve iç biçimi üzerine bilgi verip, hemen Kızıltaş'a sürdü arabayı.

24

Dört çubuk sançtılar bizim ihtiyar Savaşçı'nın çevresinde toprağa; çubuklara battaniyeler çektiler, çeşmeyi örten yapraklı bitkileri ve Numüne'nin *Hastalar* bağından yolduğu asma yapraklarını yere döşeyip üzerine Savaşçı'nın cesedini yatırdılar. Başının ucuna iki gelincik bıraktı Melek hanım, bırakınca da yüreği burkuldu bir an, ama ancak bir an -asma yapraklarını Savaşçı'nın başı altına çekti, ve rahat bir yürekle: 'Senin teneşirin de güzel Savaşçı'm' dedi içinden, ve eğilip bir kere daha onun saçlarını okşadı, şakağını okşadı, kapalı gözlerini okşadı, ve çubuklara çepe-çevre gerili battaniyeler arasından çıktı, ve kolunda Numüne, beraberce gidip eski fırının eşiğine oturdular.

Yitip giden yıllardan kalma bir gününü yaşıyordu ihtiyar meşe ağacı; yıllarca beklemişti bu günü: ölü ve diri, Kızıltaşlılar'ı örtüyordu dalı ve budağının gölgesiyle.

Alimcan ve Atik, gençlerin termoslar, bardaklar, ve şişeler içinde derenin dibinden taşıdıkları suyla Savaşçı'yı yuvdular, piknik örtülerinden yaptıkları kefene sardılar

bedenini, ve ihtiyar meşe ağacının gölgesinde oturarak cenaze arabasını beklediler.

Sandukalı araba saat tam beşte yanaştı eski posta ve telgraf binasına. Yaşlılar ve arkada gençler, Savaşçı'nın cenaze namazını kıldılar. Sonra Dört Alimler babalarının bedenini sandukaya yatırıp cenaze arabasına taşıdılar.

Kızıltaş'ın mezarsız mezarlığı kıyısınca ilerledi cenaze arabası. Ama Kızıltaş cenaze havasında değildi; tersine, arkada kalmış meşeler ikindi güneşinin ışınlarında hışırdayan yapraklarıyle Savaşçı'yı uğurlamaktan fazla, güzel bir geleceği muştuluyorlardı Kızıltaş'a.

Birinci dönemeci geçtiler; ikinci dönemeci geçtiler; sonra uzun gölgeleri yola uzalı sıra selvileri geçtiler; köprüyü de geçince, arkadan gelen Melek hanım Atik'e yaklaşarak, cenaze arabasını beş dakika kadar Memiş'in deresi üstünde durdurmasını istedi.

Araba durdu, ve Melek hanım arabaya yanaştı, elini kaldırıp, son kez Savaşçı'nın sandukasını tuttu, ve durdu öyle duada gibi uzun bir süre; sonra da öbür kolunda taşıdığı Savaşçı'nın madalyalı ceketini Savaşçı'nın sandukası üzerine sermelerini emretti.

Alimcan, annesinin emrini yerine getirince, Atik'in kulağına eğilerek, fısıltılı bir sesle konuştu:

"Geç oldu... Ortalık karanlıklaşmadan önce Gurzuf'a inmeliyiz."

Atik ses etmedi. Yalnız dönüp Gurzuf'un kızıl kiremitli evlerine baktı: aşağıda Gurzuf ve yöresi, dünya güzellerinin güzeli gibi yatıyordu sere serpe ikindi güneşinde; Ayı Dağı, gücü ve görkemiyle hayatın sonsuzluğunu, Ceneviz kalesiyse ölümün bin yıl süren uykudan başka bir şey olmadığını Kızıltaş'lılara anlatırken, Adalar, Savaşçı'nın şerefine giydiği allı pullu giysisiyle, sonsuzluk yoluna çıkmış bizim Savaşçı'yı uğurluyordu.

Zigzaglı yolu yavaş yavaş indiler. Gurzuf'a az kala araba durdu, arkadan gelen beş Beşterek genci sandukayı arabadan indirerek, omuzlarına aldılar; ve kolları sıvalı, başları dik, bakışları mağrur, yürüdüler öyle, Savaşçı'yı, Savaşçı'yla birlikte ecdadlarının gücünü ve görkemini omuzlarında taşırcasına.

Şaşılacak bir görüntüydü bu: Kaldırımlarda ve dükkânların kapılarında duran Gurzuf'un yeni yerlileri kendi hayatlarının âniden değiştiğine tanık oluyorlar gibi, şaşkın gözlerle bakıyorlardı cenaze törenine.

Cenaze, Gurzuf'un anacaddesini uc'dan uca geçerek, eski mezarlığın duvarı açığında durdu. Daha bir kilometre kadar yol vardı yeni mezarlığa. Atik açıktan eski mezarlığa girdi. Omuzlarında Savaşçı'nın sandukasını taşıyan gençler Atik'i takibettiler. Gün boyu güneşin keyfini sürmüş de artık yorgun ve uykulu otlarla kaplıydı eski mezarlık eni konu; yalnız yürürlerken, arada bir uzun otlar arasında saklı mezar taşlarına çarpıyordu ayakları. Ama ne otlar, ne de zaman örtebilmişti eskiden Gurzuf mezarlığının orta yerinde duran türbenin taşlarını -türbeyi yıkanlar korkunç bir olayla yüz yüze gelip kaçmışlardı sanki-türbenin kalın ve boz kalıb taşları rasgele yatıyorlardı bayırda.

Cenaze türbe taşlarına yöneldi.

Yolda yalnızca Melek hanımla Numüne kalmışlardı. Eskiden türbenin olduğu yere ulaşınca gençler sandukayı omuzlarından indirip taşlar üzerine yerleştirdiler.

Kırk kadar Sürgünyeri'li, Taşkent'li, ve Beşterek'li birikmişti Savaşçı'nın sandukası çevresinde. Her yer sessizdi. Mezarlıkta uçan kuşların soluklarında kalmıştı hayat yalnızca. Romankoş Dağı'nın doruğu üzerine inmiş güneşin Savaşçı'nın madalyalarında yansıyan ışınlarında, bir Romalı Sezar'ın altın katafalkı gibi duruyordu sanduka bayırda.

Sandukanın çevresindekiler başlarını göğüslerine eğdiler; Savaşçı'ya -belki ondan önce cesetleri türbede yatmış olanlara da- saygı duruşunda durdular. Bir an uyandı uyanacaktı eski mezarlık. Ama sessizlik dağılmadı. Gençler sandukayı omuzlayıp Savaşçı'nın cesedini bekleyen mezara taşıdılar.

Çok uzun sürmedi gömme eylemi. Mezarın başı ucunda okunan kısa bir Fâtiha'dan sonra sandukayı mezara indirdiler. Önce Atik, onun ardından Dört Alimler, ve Çora, birer avuç toprak attılar Savaşçı'nın sandukası üstüne, ve mezarcılar taze toprağı kürümeye koyuldular. Az sonra çok sevilen, çok değerli, ama günün birinde yere düşüp kırılan bir nesne gibi kayboldu gitti bizim Savaşçı yeryüzünden.

Güneş battı. Akşamın esmer gölgeleri düştü mezarlığa. Savaşçı'nın yakınları ve cenaze törenine katılanlar dağılmışlardı; kimi Beşterek'e, kimi Simferopol'e. Mezarlığın kıyısındaki selvinin tepesine tünemiş bir tek ardıç ötüyordu; bir de Melek hanım kalmıştı mezarın başı ucunda. Uzun bir süre oturdu Melek hanım; otururken az ağladı, az âhi-zarlı göğüs geçirdi. Ama düşünemiyordu; bir şey diyemiyordu. Ne diyebilirdi ki... Söyleyeceklerini kırkbeş yıl boyunca söylemişti işte Savaşçı'ya.

Kocasının mezarı ucunda öyle otururken, kendisinin de bir zamanlar doğurgan, hayata yeni hayat veren vücudundan hayatın göçüp gittiğini hisseder gibi oldu ve tutunacak bir yer ararcasına, sarsıntıyla mezarın toprağına uzattı ellerini. Ama sarsıntı uzun sürmedi -başını kaldırdı Melek hanım; Ayı Dağı'na, Adalar'a, Ceneviz kalesine baktı, ve iki eli hâlâ mezar toprağında, 'İyi bir yerdesin' dedi içinden; 'Kırkbeş yıl boyunca özlediğin, hasretini çektiğin bir yerdesin Savaşçı'm, rahat uyu' dedi, ve ayağa

kalkarak, ağır adımlarla otoyolda kendisini bekleyen Alimcan'ın arabasına doğru yürüdü.

Az sonra araba Beşterek yolundaydı. Ama Savaşçı Gurzuf'ta kalmıştı.

İşte, böylece en sonunda bizim ihtiyar Savaşçı hem Allah'ın rahmetine kavuştu, hem de, kırkbeş yıl öncesi gibi -gene Allah'ın rahmetiyle- yeniden Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın ayrılmaz bir parçası oldu. Bu öykünün yazarına da, burada Savaşçı'nın ardından okunan dualara âmin diyerek, öykünün son cümlesini noktalamaktan başka yapılacak bir şey kalmadı.

Kırkbeş Yıl Boyunca Kırımsız Yaşadı Diye Gözlerini Hayata Kırım'ın Uzağında Yumacağını mı Sandılardı?

1

Aklından geçirmiyordu bunu Melek hanım. Gerçi, Savaşçı'nın ölümüne dek, günün birinde Soğuksu kıyısına gömüleceğinin gerçekleşmeyeceğini düşündüğü olmuştu, ve üzülmüştü; ağlamıştı da. Gene de boyun eğmemişti yazgısına - Kızıltaş'ı, tüm bağları ve kıyılarıyla, yüreğinin içine alıp bir çitle çevirmişti, ve, yumruklarını sıkarak, *ben başka bir yerde değil, kendi içimde öleceğim* demişti, ve yıllar yılı yüreği içinde taşıdığı Kızıltaş'ıyla yaşamıştı.

Ama Savaşçı'nın ölümüyle değişmişti herşey; yalnızca gözlerinde değil, gönlünde de: Kızıltaş'ı düşlediğinde Kızıltaş'ın içinde buluyordu kendisini; Soğuksu kıyılarında geziniyordu, saçlarında Kızıltaş'ın yelini, yüzünde Kızıltaş'ın güneşini hissediyordu ve, kırkbeş yıl süren sürgünü unutarak, yaz çiçekleriyle döşeli Kızıltaş'ın yolunu görüyordu.

Evet, Savaşçı'nın cesedini Gurzuf'un mezarlığına gömdüğü günden sonra yeni bir hayat girmişti Melek

hanımın vücudu içine. Gençleşmişti. Daha fazla: yıllar yılı özlediği amaca ulaşmıştı. Büyük, inanılmaz, akla sığmaz bir başarıyla sonuçlanmıştı sürgün yılları. Üstelik (günahlara girmeyi bile göze alarak) başarısının yalnızca Tanrı'nın lûtfu ve yardımıyla değil, kendi bedeninde ve ruhunda taşıdığı güçle gerçekleştiğine inanıyordu Melek hanım. Gözlerine ışıltı gelmişti; yanakları kırmızılaşmıştı; avurtları dolup düzleşmiş, ıstırap çizgileri silinip gitmişti yüzünden. Oysa nâdir çıkıyordu evden. Haftada bir kez Alimcan uğruyordu Sürgünyeri'ne, ve Taşkent'te satın aldığı patates, un, çay, şeker, kuru bezelye gibi haftalık erzakı eve bırakıyor, annesinin sağlıklı yanaklarını öperek, Taşkent'e dönüyordu.

Bütün bir yaz böyle geçti:

Saçlarını yuvup iki örgüye topladı, örgüleri kafasının tepesine sarmalayıp kırmızı bir kurdelâ ile bağladı, güllerle bezeli basma entarisini giydi, pencere dibine çekili koltuğa oturarak, daha geçen yaz Savaşçı'nın üstüne oturup saatlerce karşıki sıra dağların doruklarına baktığı peykeye baktı, ve aradabir diline gelip takılan Kızıltaş türkülerini söyledi soluğu altından.

Ama.

2

Bir yandan Savaşçı'yı Gurzuf'un mezarlığına gömdüğüne sevinirken, öte yandan ince bir hastalık gibi girip yerleşiyordu Savaşçı'nın ölümü Melek hanımın yüreği içine. Belki de her zaman -kendisini en mutlu hissettiği anlarda da- ordaydı Savaşçı'nın hüznü; ancak yazın sonlarına doğru, meydanın orta yerine atılı peykeyi Savaşçı'sız gördüğü akşamlarda, iyice tanıtmaya başlamıştı hüzün kendisini Melek hanıma: birkaç hafta içinde yetmişüç yaşının ağırlığını değil de bin yılın ağırlığını duymaya baş-

lamıştı omuzlarında. Saatlerce oturuyordu koltuğa; saatlerce peykeye bakıyordu hoş bir bakışla. Nerdeydi Melek hanım? Yok, aklını yitirmiş değildi - biliyordu, Sürgünyeri'ndeydi; ömrünün kırkbeş yılını yaşadığı Sürgünyeri'ndeydi. Ama nasıl gelmişti buraya?

Hâfızasını zorluyordu olanca gücüyle; gözlerini yumarak, kırkbeş yıl öncesi tanığı olduğu o korkunç geceyi anımsıyordu; o sessiz, o kıpırtısız ve soluksuz geceyi... Tüfek dipçikleri altında kamyonlara götürülen babaları, dedeleri... göğüslerini yırta yırta *evim, ocağım, yurdum* diye suskunluğun en acısıyla haykıran anneleri...

Ya o? O, Melek hanım, ne yapmıştı?

Hatırlıyordu: o da Kızıltaş'taydı o gece. Karanlıkta yürümüştü. Boşaltılmış evlerde canlı kimseleri aramıştı. Bulamamıştı. Ne bir ses, ne bir kıpırtı. *Yitirmenin, acının, hasretin, öfkenin* ne olduğunu o gece bilmişti işte Melek hanım. Gece de, o geceye değin yaşadığı gecelere benzemiyordu hiç - tüm gölgeler karanlığın içine çekilmişti ve suskun öfke, ikinci bir karanlık gibi çökmüştü Kızıltaş'ın üzerine.

Kızıltaş'ın evlerinde insan namına kimseyi bulamayınca Posta ve Telgraf ofisine inmişti, ve orda, o Posta ve Telgraf binasının önündeki yüce meşe ağacının altında, kırk (Yoksa elli miydi?) çocuğu bulunca, öfkeli suskunluğunu yenerek, küçük çocukları bir bir bağrına bastırmıştı, sonra da sarsıla sarsıla ağlayarak, sevinç gözyaşlarını dökmüştü. Ama çocuklar Melek hanım denli sevinçli değillerdi. Gözleri alabildiğine açık ve kıpırtısız olmasına rağmen, görmüyorlardı Melek hanımı; hiç biri Melek hanımın öne uzalı ellerine uzanmıyor, Melek hanımın yanına gelmiyor, konuşmuyorlardı - çocukların tümü kördü.

Çaresizdi Melek hanım. Sabahı beklemekten başka yapılacak bir şey kalmamıştı. Posta ve Telgraf binasının az

uzağındaki yalaklı çeşmenin taşına gidip oturmuştu, ve gözyaşlarını yuta yuta şafağın sökmesini beklemişti. Ama şafak sökmüyordu bir türlü; Kızıltaş'a çökmüş gece sonsuzdu.

Derken ayak sesleri gelmişti kulağına karanlığın içinden; şimdi de iyi hatırlıyordu Melek hanım: başını kaldırdığı zaman, yolun kıyısında dikilmiş duran bizim Savaşçı'yı görmüştü, ve Savaşçı'yı gördüğü anda, onun ve çocukların hayatlarında yeni bir sayfa açılacağına, Savaşçı onların yanındayken, geçilecek yol ne denli zor, ne denli korkunç olursa olsun, ölüme teslim olmayacaklarına, Kızıltaş'a çökmüş karanlığın dağılacağına ve günün birinde kendi güçleri ve iradeleriyle Kızıltaş'a döneceklerine inanmıştı.

İşte, ömrünün son kırkbeş yılını öylesine bir inançla yaşadı Melek hanım.

Savaşçı'nın kendisi umutsuzluğa kapıldığı zamanlarda -karı, sevgili, dost, oynaş olduğundan başka- umutlar doğuran bir *umut anası* oldu, Savaşçı'ya baktı, Savaşçı'nın yüreği içinde yeni umutlar uyandırdı.

Ama o yaz...

3

Kenardan bakanlara tuhaf geliyordu Melek hanımın bu mutluluğu. Gerçi Gülnara hanım anlıyordu; hiç değilse anlamaya çalışıyordu Melek hanımın ruhsal durumunu. Öyle ya, kocacığını Gurzuf'un mezarlığına gömmüştü; küçük bir başarı sayılmazdı bu. Kimbilir, kendisi de ölünce oğulları cesedini Kırım'a götürüp Savaşçı'nın yanına gömeceklerdi belki. Üstelik dört Alimler'den üçü Kırım'a taşınmış, Bahçesaray'a yerleşmişlerdi.

Ama...

Aması da ne? Aması amaydı işte! Güllerle bezeli entariler giymeye, saçlarını kokulu suyla yıkamaya, ve yanaklarına ruj sürmeye sebep olabilir miydi kocasının Gurzuf mezarlığına gömülmesi? Üstelik Sürgünyeri'nde hiçbir kimseyle, hatta kırkbeş yıllık dostu ve, (Kızıltaşlı değilse de, Kızıltaş'ın tabanı sayılan) Gurzuf doğumlu Gülnara hanımla da paylaşmak istemiyordu mutluluğunu. Melek hanıma karşı hüzünlü, arada öfkeli duygular beslemeye başlamıştı Gülnara hanım; hatta yazın ortalarında geçinip Allah'ın rahmetine kavuşan Rebiya hanımın cenazesine katılmayışı çileden çıkarmıştı Gülnara hanımı. 'Bu ne rezâlet!..' demişti içinden; 'Bu ne saygısızlık!.. Kocasının cesedi Kırım'a gömüldü diye kendisinin bir *mirza* karısı, bir *kalgay* kızı olduğunu mu sandı mendebur!' demişti içinden Gülnara hanım; ve bir süre, uzunca bir süre, Melek hanımın gözüne görünmemeye çalışmıştı.

Ama evleri karşı karşıyaydı. Önce Gülnara hanımın yüreği yumuşadı. Bir öğlen Melek hanımı çamaşırını tele asarken gördü pencereden, ve tüm cesaretini toplayarak, evinden çıktı, Melek hanımın yanına gitti.

Aylar geçmişti görüşeli - yalnızca Gülnara hanıma değil; ayrılık, ve ayrılığın yarattığı hüzün, Melek hanıma da işlemişti ki, sarılıp öpüştüler.

Ama görüyordu Gülnara hanım: kocasını Gurzuf'un mezarlığına gömüp Sürgünyeri'ne döndüğü günlerin mutluluğu silinip gitmişti Melek hanımın yüzünden. Hoş, tastamam silinmemişse de, o ilk ayların şenliği yüreğinden sıçrayıp dans etmiyordu artık yüzünde.

Dereden tepeden konuştular. Dereden tepedense de, her zamanki gibi, Kırım'ın boyasıyla boyaladılar konuşmalarını.

Kırım'a dönenlerden bahsettiler.

"Bu yaz binlerce Kırımlı bizim denizimizde yüzdüler... Yalnızca Bahçesaray'ın Kırım asıllı nüfusu dört bine çıktı, diyordu Gülnara hanım, ve, Melek hanımdan sır koparırım diye belki, "Ah, Melekçiğim, ne mutlu sana!.. Senin üç Alim'in de orda... Kırım'ın havasını soluyorlar, Kırım'ın ekmeğini yiyorlar..." diye sürdürüyordu konuşmasını.

Melek hanım sessizce dinliyordu.

"Sıra sana da gelecek," dedi Gülnara hanım. Melek hanım bu sefer de ses etmedi; ne evet dedi, ne de yok dedi. Ne ki, Gülnara hanımın sadece kendisinden sır koparmak için konuşmadığını, ağzından dökülen sözlerin de basmakalıp sözler olmadığını anlamıştı.

Bir ara göğüs geçirdi Gülnara hanım:

"Bana nasip olmayacak," dedi.

Gülnara hanım yalnızdı. Bu dünyada hiç kimseciği yoktu - ne çocuk, ne de akraba. Kocasını yıllar öncesi gömmüştü Sürgünyeri'nin mezarlığına.

"Öyle deme! Allah'ın biz, insanları, hangi yollardan geçirip mutluluğa kavuşturduğunu kimse bilemez," dedi Melek hanım.

"Kocacığımın kemikleri ile Kırım'a dönmeye izin verselerdi bugün dönerdim. Ama, neyleyim, onun yanına yatmaya söz verdim," dedi Gülnara hanım.

Sarılıp öpüştüler gene. Gözleri doldu ikisinin de, ve, ikisi hafif yürekle döndüler evlerine.

Ve o günkü buluşma yılın son buluşması oldu. Gerçi iki kez gidip Melek hanımın kapısını çalmıştı Gülnara hanım. Ama kapı açılmadı. Oysa Melek hanım evdeydi; bundan kuşkulanmıyordu - evde ışık yanıyordu; üstelik öncesi gibi, Alimcan da uğruyordu eve arada. Ancak yazın

sonlarına doğru, Melek hanımın sağlık durumunda kötüleşme başladığından haberi yoktu Gülnara hanımın.

4

Önce topuklarında şişkinlik belirdi; sonra yüzü sarardı, balmumu rengine girdi. Sık sık yoruluyordu. Soluğu kesiliyordu. Koltuktan kalkıp bir fincan çay demlemeye gücünün yetmeyeceğini hissediyordu. Üstelik -belki en beteri- unutkanlığı başlamıştı.

Nerdeydi Melek hanım?

Sürgünyeri'ndeydi. Bunun farkındaydı. Ama Alimcan'ı ne zaman görmüştü son olarak? Bak, bunu anımsamıyordu. Yoksa Alimcan da Kırım'a mı dönmüştü? Herkes Kırım'a dönüyordu. Akın akın. Bütün millet Kırım'a dönüyordu. Yalnız o... O, Melek hanım, bir de Melek hanımın kör çocukları...

Bir akşam yine öyle koltuğa oturmuş, pencereden meydanın orta yerine atılı boş peykeye bakıyordu, müthiş bir titreme geçti içinden; ardından acı bir yumru sokuldu kaldı boğazının içine. İki eliyle kendi boğazını kavradı Melek hanım. Boğuluyordu. "Çocuklarım!.. Onlar hâlâ kör... Onları kim götürecek Kırım'a?.." diyebildi içinden, ve ertesi günün akşamı kendisini ziyarete gelen Alimcan eve girer girmez çocukların durumları üzerine konuşmaya başladı Melek hanım. Alimcan şaşkın şaşkın baktı annesinin yüzüne. "Hangi çocukların? Biliyorsun, anne, Alimler Bahçesaray'dalar."

"Ya Atikler, Numüne'ler?"

"Ah anneciğim, unuttun; onlar Beşterek'teler. Geçen yıl onların yanına gitmiştik."

Melek hanım düşüncelere daldı. Düşündü, düşündü. Neden sonra Alimcan'a bakmaksızın:

"Öyle mi?" dedi.

"Öyle," dedi Alimcan.

"Hatırlayamadım," dedi Melek hanım.

Alimcan'ın içinde cız etti bir şey. Annesine bir şeyler oluyordu. Uzunca bir süre annesinin yüzüne baktı - yüzünden fazla yüzünün gerisinde saklı olanları görebileceğini umdu. Göremedi.

"Ama babamın ölümünü hatırlıyorsun, değil mi?"

"Hatırlıyorum tabiî. Hatırlamaz olur muyum? Kızıltaş'ta öldü baban. Gurzuf mezarlığına gömdük," dedi Melek hanım.

Sevinçli ışıklar belirdi Alimcan'ın gözleri içinde. Annesinin önüne dizleri üstüne çöktü, onun dizlerini doladı iki eliyle, ellerini öptü.

"Ya öteki çocuklarımız?.. Hani babanla birlikte Sürgünyeri'ne getirmiştik... Onlar nerde?"

"Anneciğim, onlar senin çocukların değildi. Biziz senin çocukların. Ben, Alim. Alimseyit, Alimgir... Onlar..."

Alimcan'a sözünü tamamlamaya vakit kalmadan ayağa atıldı Melek hanım, koltuğun arkalığını kavradı iki eliyle, yaralı bir sesle bağırdı:

"Sus! Suuuuus!.."

Ayakta duramayacak kadar heyecanlıydı Melek hanım. Bunu ayırd edince omuzlarından tutup, koltuğa oturttu annesini Alimcan.

"Yalnızca şunu bilmeni istedim, anneciğim. Onlar büyüdüler, evlendiler, memleketin dörtbir yanına dağıldılar. Bazıları da, Sürgünyeri'ne yerleştiğiniz yıl öldüler."

"Öldüler," dedi Melek hanım, sesi bir yankı gibi çıktı dudakları arasından; ve bakışlarını Alimcan'ın yüzüne dikerek, sordu: "Gerçekten öldüler mi?"

"Öldüler," dedi Alimcan yavaşça.

Akşam yemeğini beraberce yediler mutfakta. Melek hanım yatışmıştı; unutkanlığı da geçmiş gibiydi; geçmemişse de fazla soru sormadı. Yemekten sonra Alimcan geçmiş yılların ayrıntılarını Melek hanımın belleğinde canlandırmaya çalışacaktı, Melek hanım elini salladı - dinlemek istemiyordu oğlunu. Ancak Alimcan evden çıkacakken: "Yarın buraya gelip beni Sürgünyeri'nin mezarlığına götür," dedi Melek hanım.

5

Kırkbeş yıl öncesi Sürgünyeri'nde ölen çocukların mezarlarını arayıp buldular. Melek hanım her mezarın yanında duruyor, başını göğsüne eğerek, düşünüyordu. Mezarlar belli belirsizdi. Bazıları çökmüştü. Küçücük mezarların taşları toprağa batmıştı; bazıları da, eni ve boyu, yabanıl otlarla örtülüydü. Duvarsız, çitsiz mezarlığın dibindeki otlakla koyunlar otluyorlardı.

Ondört mezar sayabildiler. Melek hanım, mezarlığa gömülen çocukların sayısı ondörtten fazlaydı, diyordu. Alimcan kuşkulu bir bakışla bakıyordu annesinin yüzüne. Ama -Alimcan, istediği kadar, annesinin hâfızası yine oyunlar oynuyor diye, düşünsündü- ölen çocukların sayısı ondördün üstünde olduğundan kuşkulanmıyordu Melek hanım.

Günü mezarlıkta geçirdiler.

Öğleden sonra emekli üç ihtiyar daha katıldı kendilerine. Yabanıl otları yoldular, mezar taşlarını düzelttiler, Melek hanım dizleri üstüne çöküp dualar okudu, arada kirpikleri arasından süzülen gözyaşlarını sildi elinin ter-

siyle, ve, mezarlığın nasıl bu hâle geldiğini sordu kendi kendine. Herkes, Sürgünyeri'nin tüm insanları, Kırım'ı sarıp sarmalamışlardı akıllarına. Herkes Kırım'a dönecekleri günü bekliyor, arkada bırakacakları ölüleri hiç kimse düşünmüyordu. Ölüsü anılmayan, düşünülmeyen bir millet millet olur muydu?

Kendisi de kabahatsiz değildi ama. Savaşçı -önce dirisi, sonra da ölüsü- çelmişti aklını; yıllarca uğramamıştı Sürgünyeri'nin mezarlığına. Şimdi de çıtır çıtır yanıyordu yüreği berbat mezarlara baktıkça.

Akşam saatlerinde çıktılar mezarlıktan. Taşkent'e dönmesi için otomobiline bineceği anda evin içerisine çağırdı Melek hanım Alimcan'ı. Eve girerlerken, eşikte duralayıp, "Bana bir iş yapmanı isterim," dedi Melek hanım, ve ciddi bir bakışla baktı oğlunun yüzüne. Yapılacak işin ne olduğunu bilmemesine rağmen, "Yaparım, anne," dedi Alimcan.

Yatak odasında sandığı açtı Melek hanım, sandığın dibinden ana yadigârı iki altın bilezik, iki altın yüzük, Savaşçı'nın *özel hatıra* için sakladığı bir altın madalyasını, üzerinden lastik bir bandla bağlı para tomarını çıkardı, ve mutfağa girerek, tümünü masanın üzerine koydu.

"Bunları al!" dedi Melek hanım.

Alimcan ses çıkarmadı. Altın bilezikler, altın yüzükler... Hele annesinden para almak, hiç mi hiç onun durumuna uygun değildi. Bir ara ne diyeceğini bilemedi. Ama bir şeyler söylemesi gerekiyordu.

"Anneciğim, bu para bana lüzumsuz... Altınlarını burada sakla," dedi Alimcan.

Melek hanımın dudaklarına belli-belirsiz bir gülümseme takıldı. Bir süre sessizce durdu. Sonra çok yavaş, ölgün bir sesle konuştu:

"Para ve altınlar senin için değil."

"Yaa?"

"Beşyüz *ruble* var o tomarda. Altınları ve madalyaları Taşkent'te sat."

"Niçin?"

"Çocukların mezarları çevresine demir parmaklık çekilmesini isterim," dedi Melek hanım.

Alimcan annesine daldı. Bir ara az kaldı *gerek mi* diye damlayacaktı, annesinin yüzünde korkunç bir şeyin oluştuğunu gördü, ve sustu.

Melek hanımın yüzü gerçekten değişmişti. İtiraz edemezdi Alimcan; itiraz etse ağlayacaktı annesi; boğula boğula ağlayacaktı; ya da dehşete kapılacaktı yine.

Gidip annesinin yanaklarını öptü.

"Peki, anneciğim; peki, yaparız. Mezarların çevresine çit çekeriz... Bir de ortak heykelcik dikeriz Kızıltaş çocuklarının anısına. Merak etme," dedi Alimcan, ve masa üzerinde duran para tomarını aldı, evden çıktı.

6

Hafta çıkmamıştı daha, Taşkent U.K.H'sında kiralanan kamyon Sürgünyeri'nin mezarlığına yanaştı, ve kamyondan inmiş üç işçi kamyona yüklü demir parmaklıkları mezarlığa taşıdılar.

Çok geçmeden Alimcan'ın kendisi de mezarlıktaydı. Bir kez daha Kızıltaş çocuklarının mezarları çevresinde yürüdü, çitin dikileceği yeri ayarladı. Melek hanıma göre mezarlığa gömülmüş çocukların sayısı ondörtten fazlaydı; ama Alimcan, bu sefer de, ancak ondört mezar sayabildi.

Üç işçi mezarları demir parmaklıkla çevrelediler, çevrenin orta yerinde diktikleri beton sütuna *burada yatan Kızıltaş çocuklarının ebedî hatıralarına* yazılı plâkı çaktılar, ve Alimcan, ömründe ilk kez büyük ve onurlu bir işi ba-

şardığının hoşnutluğu ve gururuyla annesinin yanına döndü.

Mezarlıkta kimseler yoktu. Melek hanım, hayli uzakta durarak, mezarları çevreleyen demir parmaklığa baktı; sonra yavaş yavaş yürüdü, mezarlara yaklaştı, iki eliyle parmaklığı kavradı, ve uzun bir süre beton sütuna daldı. Bakarken, acıyla iç geçirdi, gözlerini yumdu.

Ama Melek hanım memnundu.

7

Bir akşam Melek hanımın ağrıları tuttu. Beklenmedikti. Göğsünden başlayan sancılar omuzbaşlarına kaydı. Akşam başıydı daha. Gülnara hanımı aramayı düşündü bir an. Ama, yürümek şöyle dursun, ayakta durabilecek durumda değildi; koltuğun yanlarını sıktı, ve, meydanın orta yerine atılı peykeye bakarak, 'Savaşçım, ben sana geliyorum,' dedi içinden.

Ne ki, uzun sürmedi kriz. Sancı dağılınca gözleri sulandı. Bir yandan Kızıltaş'ın uzağında öleceğine üzülüyor, öte yandan, 'Burada yalnız değilim, Alimcan beni Kızıl taşlı çocuklarımızın yanına gömer,' diye teselli ediyordu kendisini.

Akşamın geç saatlerine dek koltuğa oturdu, ağrıların dönmesini bekledi. Ağrılar dönmedi; tersine, her zamankinden canlı hissediyordu kendisini. Yalnız bacaklarındaki şişkinlik artmıştı. Gene de ayakta durabiliyordu. Su ısıttı. Yuvundu. Saçlarını yuvdu, kuruttu, iki örgüye topladı; sonra, aylardır kefenlik için sakladığı kar akı bezi sandıktan çıkarıp, kerevetin başı ucundaki kürsü üzerine koydu, duvara asılı yeşil renk kadife çantadan Kur'an-ı

Kerîm'i çıkardı, kerevete uzandı, Kur'an'ı göğsü üstüne bastırdı, yüzünü Kıble'den yana çevirdi, ve gözlerinde Kızıltaş, uzun bir süre öyle sessizce yattı; sonra da - bu akşam onun yaşamında en mutlu bir akşam olmuşçasına - 'Allah'ım, çok şükür sana,' dedi içinden, ve gözlerini yumdu.

8

Melek hanım ölmedi o akşam; ne o akşam, ne de kışın takibettiği öteki akşamlarında. Ama Melek hanım hastaydı. Alimcan'ın ısrarı üzerine Taşkent hastahanesinde muayene edildi: anormal kan basıncı ve *Angina* dediler doktorlar - soğuk günlerde evden çıkmamasını, yağlı yemeklerden kaçınmasını, ve durumda yeni yeni bir kriz başgösterdiği takdirde, yeniden hastahaneye gelmesini önerdiler; salık, ve hap, verdiler.

Aldığı ilâçlarla yalnızca bedence değil, ruhça da çabucak iyileşti Melek hanım. Kefenlik bezi tekrar sandığa, Kur'an-ı Kerîm'i de kadife çantaya sakladı. Her zamankinden dingin ve içaçıcı ve iç okşayıcı özlem ve umutlarla oturuyordu koltuğa. En önemlisi ateşi yakıyor, eskide gibi saçlarını yuvuyor, yemeğini pişiriyor, ve yazı, yazla birlikte Savaşçı'nın mezarını ziyaret edeceği günü bekliyordu.

Ama onun bu özlemi gizliydi; yüreği içinde kilitliydi; Alimcan'a da, başka birine de açmayı aklından geçirmiyordu - tersine, sağlık durumunu Alimlere, özellikle Atik'e ve Numüne'ye duyurmasını kesin yasaklamıştı Alimcan'a.

'Buna gerek yok, ben burada ölmeyeceğim,' diyordu içinden kendi kendine Melek hanım. İnanıyordu da. İnancın gücü büyüktü. İnançtan gelen o güçle, yalnızca Melek

hanımın vücudu içine değil, evin içerisine de yeni bir yaşam girmişti: demir soba, sobanın üstünde duran bakır ibrik ve çaydanlık pırıl pırıldı; pencere örtüleri, yastık yüzleri, çarşaflar kendisine bakıp gülüyorlardı âdeta.

Günün birinde Gülnara hanımı çaya davet etti. Çay ama nasıl bir çay! Yazın sonlarında Numüne'nin Beşterek'ten gönderdiği şeftali ve ayva tatlılarının, bonbon ve kurabiyelerin ağırlığı altında gıcırdıyordu sofra. Şaşkına dönmüştü Melek hanım sofrayı görünce. Eski kırgınlıklar unutulmuş, kırgınlıkların yerini tatlı duygular almıştı. Bir değil, iki kez sarılıp öpüştüler. Geçirmiş olduğu rahatsızlığı Melek hanımın ağzından öğrenince, yeniden ayağa kalkıp, eliyle Melek hanımın şakağını ve başını okşadı Gülnara hanım.

Ah, ne güzeldi bu dostluk! Hele Kırım sevgisiyle yoğrulmuş dostluk!

Çaydan sonra yürek ağrıları üzerine başlayan konuşma Kırım'a taştı gitti yine. Taşıp gidecekti elbet - yürek ağrıları Kırım'a ilişkin değil miydi aslında?

Durmadan yeni haberler geliyordu anayurttan. Yeni haberleri etrafa yayma işinde birinciydi Gülnara hanım; *Tatar postası*'ydı; şampiyondu. Akmescit'de *Dostluk* adını taşıyan yeni bir gazetenin çıkmaya başladığını, yine Akmescit'de *Merhaba* adında oyun ve yır ansambil'in faaliyete geçtiğini; Bahçesaray'da İsmail Bey Gasprinski evinin artık bir müze olacağını, ve bu nedenle, halen evde oturan Rus ailesinin evden çıkacakları, veya çıkarılacakları günün beklendiğini, hatta Kırım bölgesi parti sekreterinin işinden uzaklaştırıldığını ve yeni sekreterin yurda dönen Kırımlılar'a karşı daha bir anlayışlı ve olumlu davrandığını Gülnara hanımdan öğreniyordu Melek hanım.

"Ya o *çadır-kentler?*" dedi Gülnara hanım bir ara.

"*Çadır kent* de neymiş?"

"Aman Melekçiğim, çadır-kentlerimizden de haberin yok senin! Herson'dan, Krasnodar bölgesinden, Özbekistan'dan Kırım'a gidip *çadır-kentler* kuruyor çocuklarımız. Çadırlarda, derme-çatma barakalarda, yerin altında kazdıkları oyuklarda oturuyorlar, ve uzaktan kendilerini gözetleyen polis birliklerine: gelin, öldürün bizi, Kırım'dan çıkmayacağız, diyormuşlar. Öyle bir *çadır-kent*'i de Ayı Dağ'ın kuzey yamacı dibinde kurmuşlar gençler; adını da *Hısmetköy* mü, *Hasretköy* mü koymuşlar.

Uzun uzun dertleştiler.

Gülnara hanıma kalsa sabaha dek konuşurlardı kuşkusuz. Ama... önce aksırdı Melek hanım; sonra esnedi; ve akşamın geç saatlerinde özür diledi Gülnara hanım; Melek hanımın yanaklarını öptü, evden çıktı.

9

Harika değil miydi? - bütün bir kış geçti ağrısız. Hoş, büsbütün ağrısız geçti denmezdi belki; ama lâfa-kayda değmeyen, üstelik haplarla kolayca giderilen, ufak tefek ağrılar üzerinde duracak değildi Melek hanım. Üstelik, Gülnara hanımla geçirmiş olduğu o keyifli akşamdan sonra, sık sık kanat geriyorlardı biribirlerinin evlerine. Melek hanım gerçekten canlıydı. O denli canlıydı ki, 'Aman çok kopayıp heyecana kapılmasın; yürek dediğin ne oyunlar oynar insana,' diyordu kendi kendine Gülnara hanım.

Evet, kış çıktı, bahar geldi.

Tuhaf bir bahardı ama. Geç geldi Sürgünyeri'ne, çok geç geldi. Gökyüzü bulutsuz, güneş de alabildiğine sıcak olmasına rağmen, boz bayırlarda çalılar ve otlar ancak Mayısın ortalarında yeşermeye başlamışlardı, ve, serçeler

ve ardıçlar -Kırım'a dönen Kırımlılar'a katılıp, Kırım'a mı gitmişlerdi ne?- eski baharlara kıyasla nadir konuyorlardı evlerin saçaklarına, cıvıltıları da kısık ve neş'esizdi.

İleriki yaz içinde Savaşçı'nın mezarını ziyaret edeceğinden kuşkulanmıyordu Melek hanım. Daha fazla: beton sütuna vidalı o maden plâka gibi iyice vidalamıştı bunu aklına. Kimbilir, umduğundan daha yakın bir zamanda gerçekleşebilirdi onun bu özlemi - Atik'e ve Numüne'ye bir mektup yazmıştı kışın sonlarına doğru. Gerçi, düpedüz, *gelin, beni Kırım'a götürün,* demişti ama, 'Bu kış gecelerinde yatağımın içinde yatarken, yaz güneşinin sıcacık ışınlarına bürülü Soğuksu kıyısını ve babanızın kabrini görür gibi oluyorum,' diye yazmıştı.

Mayısın ortalarında geldi mektup Atik'ten. Uzundu mektubu. Çok şeyler yazmıştı: kendi uğraşılarından, Numüne'nin durumundan, torunlarından, hatta, ilk olarak Gülnara hanımdan duymuş olduğu o *çadır-kentlerden* de bahsediyordu Atik; ama mektubun en hoş ve önemli yeri, Haziranın başlarında Sürgünyeri'ne gelip kendisini Kırım'a götüreceğini ve Savaşçı'nın mezarı yanına oturup, gönlünü ve gözlerini doya doya Adalar'ın ışıltısıyla okşayacağını duyurduğu satırlardı.

Mektubu göğsüne bastırıp hemen Gülnara hanımın evine gitti. Şimdiden Haziran renkleriyle boyanmıştı dersin yüzü, öylesine coşkuluydu Melek hanım. Kendisini yatıştırmayı düşündü bir an Gülnara hanım, ama hemen, 'Kıvancın insana zararı dokunmaz,' dedi içinden, ve ikisi mutfağa geçerek, beraberce okudular mektubu; hem okudular, hem de *pryanik*[1] yediler.

---

1 Pryanik: (Rusça) Bir çeşit bisküvi.

Daha o gün -postacı Numüne'den paket falan getirir diye- evin yedek anahtarını Gülnara hanıma teslim etti Melek hanım, ve öğle otobüsüne binerek, Taşkent'e koyuldu.

Otobüs durağına giderken, "Alimcan'a benden selâm," diye seslendi arkasından Gülnara hanım. Melek hanım geri seslendi: "Alimcan'ı görmek niyetinde değilim. Taşkent'te Numüne'nin torunlarına..."

Hayli uzaklaşmıştı; sesi boşluğun içinde eridi, işitilmez oldu.

10

Ayrıldıklarında ne zaman geri döneceğini sormamıştı. İkindi oldu, Melek hanım dönmedi; akşam oldu, Melek hanım dönmedi. Rahatsızlanmaya başlamıştı Gülnara hanım. Yoksa dönmüştü de onun mu haberi olmamıştı? Kaabil değil, döndüyse mutlaka arardı onu. 'Alimcan'a uğradı,' diye düşündü, ve pencerede durarak, Alimcan'ın arabayı Melek hanımın kapısı önünde park edeceği ânı bekledi.

Araba da görünmedi. Ortalık karanlıklaşıp göz bağlanınca -kendi yüreğini Melek hanıma nakletmişti sanki - garip bir boşluk duydu göğsünün ortasında.

Az sonra otobüs de geçti meydandan. Son otobüstü. Sürgünyeri'nde sokak lambaları yandı. Melek hanım yoktu. Melek hanımın evi sessizliğe gömülmüslü. 'Alimcan'ın yanında kaldı; bu gece dönmez artık,' dedi içinden. Ama kurt da girip iyice yerleşmişti bir kere içine - Gülnara hanım rahat oturamazdı.

Evden çıktı.

Ay ışığı vardı. Dersten kaçmış bir çocuk gibi, sağına soluna baka baka, gidip Melek hanımın kapısını çaldı. Çıt çıkmadı içeriden. 'Dönmedi,' dedi soluğu altından.

Ama içindeki kurt *kapıyı aç, eve gir* diye zorluyordu. Anahtarı kilitin deliğine soktu, usulca çevirdi, kapı açıldı, koridorda el yordamıyla elektriğin düğmesini arayıp buldu, ışığı yaktı. Koridorun ucundaki mutfak kapısı ardına kadar açıktı. Yavaş yavaş yürüdü; mutfağa girecekken, anlatılamayan, kendisinin de anlayamadığı bir sancı -sancıdan fazla suskunluğun doğurduğu garip bir korku- kondu Gülnara hanımın yüreği üstüne.

Korku gerçekti. Hem yüreğinde, hem de dosdoğru gözlerinin içine bakıyordu. Mutfak kapısında durunca, içi cız etti birden. Yanılmadı. Pencere örtüleri arasından sızan ay ışığında, iki elini göğsü üstüne bastırmış, Melek hanım yatıyordu demir sobanın dibinde.

Bir an kadının Melek hanım olduğundan kuşkulanır gibi oldu. Ama kadın Melek hanımdı.

Bir kez daha tuhaf bir hüzünle baktı Melek hanıma. Sonra yaklaşıp dizleri üstüne çöktü, ve, içindeki korkuyu derine iterek, öne uzalı ellerini Melek hanımın omuzbaşları üstüne koydu.

"Melekçiğim!.. Ne oldu sana?.. Konuş bana," dedi. Ama Melek hanım konuşabilecek durumda değildi. Körük gibi soluyordu. Homurtulu ve kopuk kelimeler güçlükle çıkıyordu dudakları arasından:

"Ben... öle... ce...ğim... Alimmmm... tele-fon ... şimmmdi..." diyebildi Melek hanım.

Ayağa kalkmasıyla evden çıkması bir oldu. İki eli kafasında, ağzından *Uuuuuu! Uuuuuuu!* gibi delice bir ses çıkararak, geçti meydanı Gülnara hanım. Ama nereye gittiğinin farkındaydı: az sonra *köy Sovyet'i* sekreterinin evinde buldu kendisini.

Önce, Taşkent hastahanesinin *acele yardım* servisine telefon ederek, Sürgünyeri'nde âcil bir hastası olduğunu açıkladı sekreter, sonra Alimcan'ı aradılar telefonda, ve

daha o akşam Melek hanım Taşkent hastahanesine kaldırıldı.

11

Gecenin geç saatlerine dek pencere dibinde durdu Dürdane hanım; Alimcan'ı bekledi. Karşıki ev bir mevta gibi yatıyordu karanlığın içinde. Sabah oldu, Alimcan görünmedi. Öğleden sonra oturma odasına geçti, ak maramasını omuzlarına aldı, ve sedire oturup dualar okudu. Duadan sonra salına salına ama sessizce ve için için ağlamaya başladı. Ağlarken kulağına Gurzuf'un mezarlığında ötüşen kuşların sesleri, gözlerine Adalar'ın, Ayı Dağı'nın resimleri geldi. *Ah ne kadar da acıklıydı bizim resimlerimiz!..* Yumruklarını sıktı, ve boğum boğum yutkunarak, 'Bin lânet bizim resimlerimizi çekenlere!' dedi içinden. Bir ara Tanrı da zalim, diyecekti, sesi boğazının içinde düğümlendi, ve oturdu öyle vurulmuş, kahrolmuş bir günahlı gibi. Neden sonra, "Bağışla Tanrım," dedi, ve ayağa kalktı.

Tekrar gidip pencere dibinde durduğu zaman, karşıki evin önünde park etmiş Alimcan'ın *Çayka*'sını gördü.

12

Ömründe en büyük bir sıkıntıyı yaşıyordu Gülnara hanım: Alimcan'ın ağzından 'Annem öldü' sözcüklerini duyacağı anda Sürgünyeri'ni çevreleyen sıra dağlar abanacaktı üzerine, hayat sönecekti gözlerinde.

Evden çıktı, meydanı geçti; Melek hanımın evine yaklaşırken, ölümü gözlerinden kovmaya çalıştı. Başardı da. Eşikte doğruldu, boğulmaktan kurtulmak istercesine, ala-

bildiğine dim-dik durdu, kulak kabarttı. Evin içerisinden bir hışırtı geldi kulağına. Koridorda tüm kapılar açıktı. Melek hanım mı dönmüştü eve?

Yatak odasının kapısında durduğu zaman Alimcan'ı gördü: sırtı odaya dönük, pencerede duruyordu Alimcan. Bakışlarını odada gezdirdi Gülnara hanım. Kerevetin başı ucunda Melek hanımın özenle ütülü basma entarisi gözlerine iliştiği anda garip bir titreme geçti içinden. Sırtı dönük durmasına rağmen, Gülnara hanımın içinden geçeni yüzünde görmüştü sanki; Gülnara hanımdan yana döndü Alimcan. Gülnara hanım, omuzlarına atılı maramasının ucunu dudaklarına kaldırmış, ağlıyordu. Alimcan yaklaşıp usulca onun omuzunu tuttu, hem yatıştırıcı, hem de hüzünlü bir sesle konuştu:

"Ağlamayın teyze."

Oysa kendisinin gözleri de yaşlıydı. "Ağlamayın... geçti. Allah razı olsun; annem kurtuldu," diye ekledi.

13

Melek hanım kurtulmuştu. Ne ki, kelimenin tam anlamıyla *kurtulmuş* değildi. Sol kolu felce uğramıştı; kafası sol omuzu üzerine sarkmıştı; ve güçlükle konuşabiliyordu. Üç hafta yattı hastahanede. Hastahaneden çıktığı gün Atik, üç Alimler, ve Dr. Balaban Sürgünyeri'ndeydiler.

Pahası biçilmez, ama çok ince, çok yufka bir eşyayı indirir gibi indirdiler Melek hanımı Alimcan'ın arabasından, ve önde Alimcan, Melek hanımın kollarında üç Alimler, ve arkada Dr. Balaban ve Atik, evin içerisine götürdüler Melek hanımı. Penceredeydi Gülnara hanım. Tümü eve girince derin bir göğüs geçirdi, ve 'Nasıl yaşayacak?' dedi içinden.

Bunu kendi kendine sordu. Ama düşünemedi. Düşünebilseydi bile, soruya kolay bir cevap bulamayacağını pekâlâ biliyordu.

O gece ışık sönmedi Melek hanımın penceresinde. Ertesi gece de. Ama dinlendirici, gönül açıcı bir esinti de esmedi Melek hanımın evinden. Melek hanımın evi de, kendisi gibi, hastaydı.

14

Ertesi günün sabahı Alimcan uğradı Gülnara hanıma, Atik'i ve Dr. Balaban'ı kendi evinde ağırlamasının ricasıyla. Ricayı ikiletmesine fırsat vermeden Alimcan'ın koluna sarıldı Gülnara hanım.

Erkendi daha. Alimcan evden çıkınca, mutfağa geçerek, öğle yemeğini hazırlamaya koyuldu.

O gün, gün boyu, Atik ve Alimlerle meşgul oldu Gülnara hanım. Ancak ikindiyin *cesaret kapısını* açmaya karar verdi: önce saçlarını yaptı; yeni entarisini giyecekti, hemen caydı - şık entarisiyle gidip bir kokot gibi Melek hanımın karşısında durmanın zamanı değildi elbet! Üstüne başına çeki düzen verdi yalnızca, ve ak tülünü omuzlarına atarak, Melek hanımın evine yöneldi.

Eşikte Dr. Balaban ve Alimcan'la karşılaştı. Sorulu, az da yalvarıcı, bir bakışla baktı Alimcan'a. Alimcan'dan önce Dr. Balaban anlamıştı Gülnara hanımın gözleri içindeki soruyu.

"İçeriye girin, rica ederim. On dakika kadar oturabilirsiniz hastanın yanında," dedi Dr. Balaban.

Yanlarına ve arkasına sıkıştırılmış yastıklar arasında, ve yan yatık bir halde, oturuyordu Melek hanım yatağı içinde, ve, kıpırtısız gözleriyle tavana bakıyordu.

Gülnara hanım yavaş yavaş yürüdü, kerevetin başı ucunda duran boş sandelyeye oturdu; Melek hanımın yor-

ganın üstüne atılı eline uzanacaktı, irkildi birden; Melek hanımın eli rüzgârda kopup güneşte pörsümüş bir asma yaprağı gibiydi. Önce ne diyeceğini düşündü - Melek hanımın kendisini gördüğünden kuşkulanır gibi oldu, ve konuşmadı.

Ama Melek hanım görüyordu onu; ya da hissediyordu; belki de yalnızca kokusunu alıyordu - sağlam elini yorganın altından çıkardı, sakat elinin üzerine koydu, bir süre orda tuttu; sonra, güçlükle yorganın üzerinden sürüyerek, elini kaldırdı, Gülnara hanıma uzattı.

Gülnara hanım gülümser gibi oldu. Oysa yaşlar birikiyordu gözlerinin gerisinde. Gene de düşünebiliyordu. Yalnızca kendi hayatını değil; birçok hayatlar, belki de binlerce hayatlar, onbinlerce hayatlar yaşamıştı Melek hanım, ve o hayatları yaşarken, fırtına ve kasırgayla savaşmıştı. Ama gün gelmişti, nerden estiği bilinmeyen bir esintide küçük bir kıvılcım gibi sönüvermişti işte.

Melek hanımın elini avuçları içine aldı, dudaklarına kaldırdı, ve gözyaşlarını içeriye içeriye akıtarak, ağladı Gülnara hanım.

Ama.

Ağlamada bir çeşit rahatlama vardı, hatta bir çeşit mutluluk vardı - Melek hanım yaşıyordu daha.

Sönük de olsa, gözleri içinden bakan canıyla Gülnara hanımın hüznünü okşarken, Atik'le Dr. Balaban Melek hanımın bu dünyada kalmış bir avuç hayatı üzerine konuşuyorlardı Gülnara hanımın evinde.

Atik yaralıydı; candan vurulmuştu. Alimleri kendi eti ve kanından doğurmuşsa, Atik'i karanlığın ve ölümün içinden geçirip ulaştırmıştı hayata Melek hanım. Gizlice, hiç kimseye belli etmeksizin, ağlıyordu. Ama o akşam, duyarlığını bir kenara iterek, sağlıklı ve dengeli bir sesle konuşuyordu Dr. Balaban'a:

"Ne yapacağım Balaban bey?" diye sordu Atik.

Doktor dalmıştı. Atik soruyu yineleyince, sarsıntıya uğramışçasına, gözlerini açtı; tekrar yumdu ve açtı, ve dosdoğru Atik'in yüzüne baktı. Bakışında *ben ne bileyim?.. Tanrı'ya bahşiş ver... Dua et... Sabırlı ol* gibilerden anlamlar okunuyordu.

Doktor omuz silkti:

"Hastahanede yapılması gereken her şeyi yaptılar. Bundan sonrası Allah kerim."

"Bu hâliyle ne zamana kadar yaşayacak?"

Doktor Balaban cevaplamadı soruyu. Ama Atik'in soruyu cevaplamasını beklediğini biliyordu. Yine omuz silkti.

Atik'ti konuşan:

"Tahminen bir ay?.. bir yıl?.."

"Bir ay dersem yalan söylemiş olurum," dedi doktor; "bir yıl dersem de yalan söylemiş olurum. Bilinmez. Hiç kimse bilemez. Yalnız şunu söyleyebilirim: Melek hanımın bakıma ihtiyacı var. Hem yalnızca önümüzdeki bir-iki hafta içinde değil, yaşadığı süre boyunca yoğun bir bakıma ihtiyacı var Melek hanımın."

Daha o gece kesin karara vardı Atik:

Kırım'a Melek hanımla dönecekti.

Evet, Atik bakacaktı Melek hanıma. Başka türlü düşünemezdi. Başka türlü yapamazdı. Melek hanıma hayat borcunu ödemek değildi bu; başka bir borç, başka bir ödev de değildi; kendi hayatında güzellik yaratmaktı; yaşarken güzeli solumaktı; güzeli tutmaktı, güzeli okşamaktı; sonunda ölümü de sevmekti - çünkü güzeli yaratan bir insan için ölmek de yaşamak demekti bir bakıma.

15

O yılın gecikmiş baharını takibeden yaz, yazların en sıcağı oldu. Daha Temmuzun başlarında otlar pörsümüş, yeşili pek de zengin olmayan bodur çalılar arasında toprak kurumuş, yoz tepeler kül rengine girmişlerdi. Ama evlerin pencere destekleri üzerine sıralı saksılarda çiçekler en güzel renklerle açılmışlardı.

Atik'in Melek hanımla beraberce Kırım'a döneceklerini öğrendiği günün sabahı, açık pencerede durarak, çiçekleri suladı Gülnara hanım; sularken, başını kaldırıp, Melek hanımın evine baktı. Melek hanımın penceresi çiçeksizdi bu yaz. Ama çiçeği değil, Melek hanımı düşünüyordu; Melek hanımı ve... kendisini: yaşamış oldukları son kırkbeş yılın hayatları soluksuz, hem de ancak bir kibrit kutusunun içerisine sığacak kadar küçük ve önemsiz bir hayat olmuştu. 'Hele Melek hanım!' dedi içinden. 'Kaçamak bir *bakış* gibi kondu Sürgünyeri'ne. Yarın, son kez, gözlerini kaldırıp senin yüzüne bakacak, evinin anahtarını sana emanet edecek, ve kırkbeş yıllık o küçük, anlamsız, saçma, ama o evin içerisinde kalmış hayattan senin elinde yalnızca soğuk bir anahtar kalacak.'

Gözleri doldu. Ama ağlamadı.

Üç Alimler Bahçesaray'a dönmüşlerdi; Melek hanımın da evde son akşamıydı. Atik'i ve Dr. Balaban'ı kıymalı çiğbörekle, Melek hanımı ise Karaim böreğiyle uğurlamaya karar verdi Gülnara hanım.

16

Okul yılının sona erdiği gündü; fakültede yapılacak bir işi kalmamışsa da, uçak biletlerini almadan önce, üniver-

siteye uğrayıp, kendisinin ve ailesinin durumları üzerine müdürle konuşma ihtiyacı duydu Alimcan.

Üniversiteden çıktıklarında iki Özbek profesörle karşılaştılar koridorda. Profesörler Dr. Balaban'ın da eskiden tanıdığı kimselerdi. Kısa bir hoş-beşten sonra üniversite hocalarından biri Alimcan'ın Kırım'a dönüp dönmeyeceğini sordu, ve, sorusuna Alimcan'ın cevabını beklemeden, "Dönmeyin!" dedi. Dr. Balaban'ın yüzü tuhaf ama içinden geçeni açığa vuran bir tavır takındı. "Dönmeyin!" dedi tekrar Özbekistanlı profesör; "Burada kürsünüz var. Başkalarının Kırım'a dönmelerini anlıyorum ama siz... Niçin dönecekmişsiniz Kırım'a?"

Profesörün sorusu gerçekten bir soru olduğundan emin değildi Alimcan. Ama Atik kuşkulanmıyordu. Saçma konuşmaya son vermek içindi belki:

"Biz bize benzememiz için dönüyoruz Kırım'a," dedi Atik.

Alimcan kaşları altından baktı Atik'e. Tıpkı Melek hanım gibi konuşmuştu. Melek hanım da öyleydi; aklına geleni beze-pamuğa sarmaksızın vururdu açığa. Pamuk beyazı saçlarıyla yaşının altmışa yaklaşmış olduğunu bilmeseydi, annesinin birinci oğlu Atik olduğuna inanırdı da.

Akşam yemeğinden sonra, gecenin geç saatlerine dek Melek hanımın yanında oturdu Gülnara hanım. Alimcan ara ara odaya girip, annesine bakıyor, annesinden fazla, Gülnara hanımın annesini sıkıp sıkmadığını anlamak istiyordu.

Ama.

Sıkmak şöyle dursun, melhem gibi yapışmıştı Melek hanımın sakat koluna Gülnara hanım. Çay üstüne çay içtiler, geçmiş yılların Kızıltaş'ını ve Gurzuf'unu andılar. Melek hanım güçlükle biraz da kekeleyerek konuşuyordu. Ama konuşabiliyordu. Hatta iki yıl önce Numüne'nin Kızıltaş'ın bağlarında Gülnara hanım için sarmalık asma

yaprağı kopardığını, ne ki, Savaşçı'nın ölümü yüzünden, yaprakları Sürgünyeri'ne getiremediğini, bu yıl Alimcan' la, veya başka biriyle, kendisine Kırım'dan sarmalık asma yaprağı göndereceğini söyleyebildi. Sonra Çora'yı andılar; Çora'nım teybe aldığı o güzelim Kırım türkülerini dinlediler, ve -Gelinkaya'nın belindeki kayadan fışkırmış incir ağacı gibi ölüp de dirilmiş Kırım'ın aşkını yaşadılar.

17

İster Kırım gibi ıraktan, ister Çırçık gibi yakından ol sun, *haberler bir* yıldırım hızıyla dağılıyordu dörtbir yana Sürgünyeri'nde. Kırkbeş yıl gibi uzun bir ayrılıktan sonra Melek hanımın ana vatan Kırım'a gidip yaşayacağı -veya öleceği- haberi de istisna değildi. Daha tan'da Sürgünyeri'nin tüm insanları (Hoş, tümü değilse de Melek hanımın yaşında olanlar,) meydanın kıyısında birikmeye başlamışlardı.

Geceyi Melek hanımın yanında geçirmeyi önerdi Gülnara hanım ama Atik de, Alimcan da buna razı olmadılar -sabahleyin ikisi, doğuran ve hayatı süregen kılan bir ana yumağından fışkırıp yürekleri içine sinmiş sevgiyle Melek hanımı yuvdular, saçlarını ördüler, sırtına kırmızı güllerle bezeli basma entarisini geçirdiler, ve, yatak odasında Melek hanım son duayı okurken, valizleri koridora çıkardılar -uçak saat 9.50'de kalkacaktı Taşkent hava limanından.

Gülnara hanım da meydandaydı. Kırmızı güllerle örülü bir büke tutuyordu elinde. Biraz tedirgindi - Sürgünyeri'nin kadınları arasında kendisini görmeyebilirdi. Öne çıktı. Gülleri göğsü üstüne kaldırdı. Ama tedirginliği dağılmadı. Ya görmezse?.. Alimcan'ın arabasına binip, *sağlıcakla kal* demeden çekip giderse?.. Ah Meleğim! Az mı do-

laşmışlardı Sürgünyeri'nde? Şimdi, kaldırımdan akıp giden yağmur suyu gibi, arkada iz bırakmaksızın, çekip gitmeyecek miydi Melek hanım?

Gül demetini dudaklarına, dudaklarından gözlerine kaldırdı, ve uzun bir süre Melek hanımın kapısına baktı güller üzerinden. Melek hanımın gülleri, ve kendisini, göreceğinden emin değildi gene de. Kapıya bakarken meydanın orta yerine atılı peyke ilişti gözlerine; özleminin son durağı Kırım olduysa, kırkbeş yıl boyunca aşkının - son iki yıl içinde de yalnızlığının- tutkusu oldu o peyke. Kaabil değil, peykeye bakmadan çekip gidemezdi Melek hanım Sürgünyeri'nden.

Gül demetini göğsü üstüne bastırarak peykeye doğru yürüdü.

Daha peykeye varmadan Melek hanım boy gösterdi eşikte. Atik'in ve Alimcan'ın yardımıyla üç basamak yüksek merdiveni indi. Omuzu üzerine sarkık ve kıpırtısız kafasında gözlerinin nereye baktığını Gülnara hanımdan başka hiç kimse bilmiyordu meydanda.

Yavaş yavaş, ayaklarını sürüye sürüye yürümeye başlamıştı ki, arkadan gelen Atik ve Alimcan, Melek hanımın beline ve koluna sarıldılar. Melek hanım durdu, sağlam kolunu Atik'in elleri arasından kaydırıp çıkardı, oğlunun göğsünden iteledi, ve, çok ağır ve çok dengesiz adımlarla yürümesini sürdürdü.

Büyük bir güçlükle peykeye yaklaşan Melek hanıma bakarken, türlü duygular uyanıyordu içinde; türlü düşünceler esiyordu Gülnara hanımın aklına:

Bir ara 'İnsan,' dedi içinden; ve bütün düşünceleri içinden sivrilip çıkan *insan* bir burgu gibi delmeye başladı aklını: İşte bizim yetmiş yıllık hayatımız!.. Aşktı, özlemdi, teraslarımızda karanfildi; gelinlerimizin dantelli gelinlikleriydi; zenginimizin sedef düğmeli ve sırmalı gömleğiydi; fakirimizin alınteri ve duasıydı... herşeyimizi, her-

şeyciğimizi silip süpürdüler; hayatımızın en önemli unsuru, hatta tek unsuru, demir oldu, çelik oldu, *kolhoz* oldu, tank oldu, *sputnik* oldu; ve sonunda... bak işte! Karşıdan gelen Melek hanıma bak! Yetmiş yıldır insanımızı düşünen hiç kimse olmadı. Bir ara, aradaki uzaklığı kısaltmak için, Melek hanıma doğru yürüyecekti; nedense yürümedi. Son on metreyi on, belki de onbeş dakikada geçti Melek hanım, ve yanında durunca Gülnara hanımın koluna girdi, ve beraberce peykeye oturdular.

Konuşmadılar. Aralarında üzerine konuşulacak bir şey kalmamıştı sanki. Belki kalmamıştı da. Dertler, ağrılar tükenmişti; tükenmemişse de, dertleri dile getiren kelimeler zor çıkıyordu dudakları arasından.

Gülnara hanım gül demetini sağlam eline aldı, göğsüne kaldırdı; güllere bakarken, düşünceye daldı Melek hanım. Sonra basma entarisinin cebinden evin anahtarını çıkardı, Gülnara hanıma teslim etti. Yaşlar birikiyordu gözleri gerisinde, ama ağlamadı Gülnara hanım; Melek hanımın sakat elini iki eli içine aldı, ve -o da bir gül demetini tutarcasına- göğsü üstüne kaldırdığı eli okşarken, Kızıltaş türküsünün bir beytini mırıldadı Melek hanımın kulağına:

Uçma bülbül, konma bülbül
Kiraz dalına.
Sevdiğimi vermez edim
Dünya malına.

Atik ve Dr. Balaban, ve meydanın kıyısında duran Sürgünyeri'nin kadınları, Melek hanıma bakıyor, dostu Gülnara hanıma kimbilir ne dertler döktüğünü düşünüyorlardı.

Derken ayağa kalktılar; öpüştüler; Melek hanım Alimcan'ın arabasına yürümeye başlamıştı ki, iki adım atma-

dan durdu, güçlükle Gülnara hanımdan yana döndü, ve çabukça, ama kelimeleri yuta yuta:

"Evin... pennn-cere... örtü-leri... bir... ay... önce değğğiş-ti-ril-mişti... Değğiş-tir-meyi unut-ma," dedi.

Gülnara hanım sessizce başını salladı. Gözleri dolmuştu yine; ama ağlamayı ısrarla reddediyordu.

Melek hanım ağır ağır, ve aradabir durup dinlenerek, Alimcan'ın arabasına doğru yürümesini sürdürdü, ve bir daha da dönüp bakmadı Gülnara hanıma.

Güneş gökyüzüne çıkmıştı.

Alimcan'ın *Çayka*'sı meydanı terkedince Sürgünyeri'ne garip bir suskunluk çöktü. Uzun ve yorucuydu suskunluk. Bir ara, kırkbeş yıl öncesi arkada bıraktıkları Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın gecesinden yırtılıp Sürgünyeri'ne atılmış bir suskunluk gibi geldi Gülnara hanıma, ve başını kaldırarak, etrafına göz gezdirdi: Sürgünyeri hâlâ Sürgünyeri'ydi. Ne ki iki yıl önceki yazın Savaşçı'nın arkada bırakıp gittiği Sürgünyeri'ne benzemiyordu.

Durdu öyle düşünmeksizin. Nereye gideceğini bilmiyordu. Başını kaldırdı yine. Melek hanımın evine baktı; sonra kendi evinin desteği üzerine sıralı saksı çiçeklerine daldı uzun bir süre; sonra da dönerek, tıpkı Melek hanım gibi, ağır ve yorgun ayaklarını sürüye sürüye, bayırdaki mezarlığa doğru yürümeye başladı.

18

Kendi güneşi ve kendi gölgesiyle bekliyordu Kırım Melek hanımı. Akmescit hava limanında ayağı yere basınca, vücudunun bütün ağırlığıyla Alimcan'ın omuzuna yaslanarak, başını kaldırmaya çalıştı. Az başardı da.

Gün, gerçekten, güzel bir gündü: gökyüzü alabildiğine yüksekti, ve, göğün Çadır Dağı tarafındaki porselen ma-

visini ufacık, kıvırcık, ve hareketsiz parça bulutlar süslemişlerdi.

'Mezarlık yoluna çıkanların bile topuklarına altın bilezikler, yüzlerine tüller takıyor Kırım'ın güneşi,' diye düşündü Melek hanım, ve yüreği içinde hoş bir sıcaklık duydu. Öyle ki, Alimcan'sız, Atik'siz, Dr. Balaban'sız kalası geldi; Temmuz güneşinin topuklarına taktığı o altın bileziklerle kendisini bekleyen *Tanrının rahmetine* (ya da bilinmezliğe) tek başına gidesi geldi.

Öyle ya, Savaşçı'nın sıcacık öpüleriyle doğurmuştu onları; ana südüyle beslemişti onları; yıllarca üzerlerine titremişti, bakmıştı. Artık lüzumsuzdu Melek hanım onlara; onlar da Melek hanıma. Savaşçı'nın dünyası bekliyordu onu. Geçilmesi zor bir yol değildi artık bu yol. Yardım beklemiyordu onlardan. Tek başına geçmek istiyordu bu yolu.

Ya onları arkada bırakmanın hüznü? Savaşçı'nın, ve öteki Kızıltaşlılar'ın, dünyasına kavuşmanın mutluluğuyla dengelerdi bu hüznünü.

Evet, bunca yıl üstünde yürüdüğü yolun son kesimini tek başına ve kendi gücüyle geçmek istiyordu - istiyordu ya, yüce bir engel gibi duruyordu karşıda Numüne.

İki adım attı. Bir an, geçilmesi zor bir engel değil de bir ışık gibi parladı Melek hanımın gözlerinde. Ama gözleri aldatıyordu onu. Numüne ışık değildi; umut ve kurtuluş da değildi; her an gelip ayaklarına bağlanacak zincirdi Numüne.

Durdular öyle biribirinden uzakta, ve sessizce. Numüne'nin arkasında kocası, büyük çocukları, torunları duruyorlardı. Çora, ve kendi Alimler'i de, ordaydı belki; ama onları görmüyordu Melek hanım; yalnızca Numüne'yle yüzyüzeydi, ve Numüne'nin yüzünde türlü türlü tavırlar görüyordu: çocuksu, aç, hüzünlü, güleç, genç, ihtiyar.

Ya Numüne?

Neyi görüyordu Melek hanımın yüzünde? Kırkbeş yıl öncesi hırpalanmış, talan edilmiş, insanlarından boşaltılmış; sonra da yıkılmış bir Kızıltaş gibiydi Melek hanım Numüne'nin gözlerinde.

Olduğu yerde sallandı; bir yere bir şeye tutunabilmesi için kollarını açtı ve, uçurumun dibine düşüyor gibi, Melek hanıma doğru yürüdü, ve, yanında durunca kabına sığmayan bir titremeyle, Melek hanımın boynunu, omuzbaşlarını, kollarını sıka sıka, yanaklarını ve gözlerini öpe öpe, bütün benliğiyle ağlamaya başladı.

Seller, deryalar taşıyordu Numüne'nin gözlerinden Şiddetli buhran yerden yere savuruyordu, yerlere çalıyor du, kayalara çarpıyordu Numüne'yi. Önce Atik, onun ardından Dr. Balaban, Numüne'yi yatıştırmaya çalıştılar. Ama Numüne isterik bir durumdaydı.

İkisinin başaramadığını, kırık sesi ve Numüne'nin gözleri içine bakan sağlam bakışıyla Melek hanımın kendisi başardı: "Suuus,!" dedi, "Sssuuus!" Bu kez kelimeler bile açık seçik çıktı dudakları arasından. "Bak!.. Kendi yüzüne bak, gözzzlerine bak!.. Ne ol-du san-a böyle? Bunca gürültü!.. Uuutan!.. Ağla-mak-tan başka yapı-lacak iş kalmadı mı senin için? Hadi, kolu-ma girbaka-yım, yar-dım et bana!"

Dr. Balaban hava limanında ayrıldı Atik'in yanından. Ayrılmadan önce, Melek hanımın Kırım'da ikamet iznini almasında zorluk çekmeyeceğini, yetkililerce zorluk çıkarıldığı takdırde kendisinden ve hastahaneden Melek hanımın bakıma ihtiyacı olduğuna dair gerekli belgeleri temin edebileceğini açıkladı.

Numüne'nin kocası ve kızları, Atik'in eşi ve torunu da Melek hanımı karşılamaya gelmişlerdi terminale; ama onların varlığından habersizdi Melek hanım - gözleri yalnız-

ca Numüne'ye yönelikti: Numüne (ellisekiz yaşına, saçlarının aklığına, ve de, ömrünün kırk yılını Sürgünyeri'nde yaşamış olmasına rağmen) Kızıltaş'ın sönmez, ve solmaz, ince güzelliğini taşıyordu hâlâ yüzünde.

İkisi öndeki taksiye yerleştiler, arkadan gelen iki taksiye de Atik ve eşi, Alimcan, Numüne'nin kocası, kızları bindiler. Hastalığı ruhsal bir zenginlik yaratmıştı âdeta Melek hanımın yüzünde: ölümü bir tarafa itmiş, ya da kendi içinin en derin bir yerine saklamıştı ki, omuzu üzerine sarkık kafası, ve hayatı delerek, hayatın ötesindekileri gören gözleriyle, öncesinden daha bir görkemliydi.

Alimcan daha o gün Akmescit'ten Bahçesaray'a geçecekti; garın önünde indi taksiden, annesiyle vedalaştı.

Taksi kalabalık sokaklara dalınca, 'Akmescit' dedi içinden Melek hanım. Kentin bugünkü ismini söyleyecekti - kelimenin uzunluğundan mı, yoksa başka bir sebepten mi?- *Simferopol* demeye dili varmadı. Ama iki yıl önceki yabancılığını yitirmişti Simferopol. Oysa Karl Marks caddesi, Sivastopol caddesi, *Avrupa* otelinin önü, *Şehir Parkı*'nın önü cıvıl cıvıldı.

"Akmescit'de biz-im insan-ları-mızdan kimse yok mu?" diye sordu Melek hanım.

"Var," dedi Numüne; "Hem de çok."

"Göremedim," dedi Melek hanım.

"Göremezsin," dedi Numüne.

"Eskiden kolay-ca ayırd-edilirdi."

Numüne güldü.

"Eskiden erkekler başlarında kalpakla, kadınlar ak atkılarla dolanırlardı sokaklarda. Şimdilerde herkes aynı renk ve aynı biçim giysi giydikleri için, biribirlerine benziyorlar. Hepimiz *Sovyet* insanlarıyız, anne."

Bu sefer de Melek hanım güldü.

19

Yarım saat sonra Beşterek'teydiler.

Beşterek de başkaydı. Nasıl mı? Benzemiyordu Kızıltaş'a. Ama hafif bir rüzgâr esiyordu, ve Beşterek'te esen rüzgârda Kızıltaş'ın ayvalı, incirli ve narla kokusunu duyar gibi oluyordu Melek hanım.

'Çok geçmez, Atik beni Kızıltaş'a da götürür,' dedi içinden.

Atik'in ve Numüne'nin yardımıyla indi taksiden. Evin önündeki küçük bahçe kapısında yalnızca iki kızcağızla iki oğlan duruyorlardı. Aralarında Çora'yı kolladı. Yoktu. Yanıbaşında duran Atik anlamıştı Melek hanımın kimi aradığını.

"Çora, Bahçesaray'da oturuyor," dedi Atik; "Okul çocuklarıyla *Yalı Boyu* gezisine çıktı bu yaz. Bu hafta Yalta'dalar. Bir ay sonra dönecek Bahçesaray'a."

Bahçe kapısında duran iki kız yardıma koştular. Melek hanım kızları kenara itmek için sağlam kolunu kaldırmıştı: ama itmedi. Tersine; güldü, ve iki kıza, ellerini beline dolayarak, kendisini bahçe yolundan geçirmelerine izin verdi.

20

Daha Sürgünyeri'ndeyken, evin yer katındaki, penceresi Beşterek'in bahçelerine açılan odayı hazırlamıştı Atik'in eşi. Oda ışıl ışıldı, ve çiçeklerle doluydu: masa üzerinde, raflarda pencere desteği üzerinde, kerevetin başı ucundaki kürsü üzerinde... her yerde! Kendi bahçesinden kestiği çiçekler yetmiyormuş gibi, eski Kızıltaş'ın Dağcılar ailesinden olan, kendisi de Kızıltaş doğumlu ama yıllar öncesinden dönerek, Akmescit'e yerleşmiş, ve,

Akmescit'de çiçekçilikle uğraşan Tevide hanımdan kucak dolusu yıldız çiçeklerini getirmişti.

Odaya girince çiçeklerce güldü Melek hanımın yüzü. Geçmiş zamana mı taşınmıştı? Gelecek zaman mı gelmişti ayağına? Yaşama sevinciyle kendisini *cennette* bulmanın sevinci kenetlenmişti dersin yüreği içinde - öylesine mutluydu Melek hanım.

21

Akşam oldu.

Melek hanım yalnız kaldı odada. Ne kadar sevecen, ne kadar nezaketli olursa olsunlar, uçaktan indiği andan beri, dörtbir yanını kuşatan gözlerden kurtulduğundan memnundu. Yalnız arada bir, ve usulca kapıyı aralayıp, Atik'in eşi bakıyordu içeriye. Karanlık çökmemişti daha Beşterek'in bahçelerine, koltuğu pencerenin dibine çekmesini istedi Atik'in eşinden, ve, uzun bir süre yalnız kalmanın hoşnutluğuyla oturdu koltuğa. Uzaktaki bahçeler kararırken, kırkbeş yıl boyunca kendi canıyla beslediği Savaşçı gelip durdu gözlerinin önüne. Sürgünyeri'nden alıp kendisiyle birlikte getirmişti sanki peykeyi! Orda, Beşterek bahçelerinin kıyısına atılı peykeye olurmuş, akşamın alaca karanlığına bürülü sıra dağların doruklarına bakan Savaşçı'yı görüyordu. Her an ayağa kalkıp eve girmeyecek miydi Savaşçı?

Geceleyin rüyasına girdi.

Sürgünyeri'nde de sık sık girerdi rüyasına Savaşçı. Ne ki, bu keresinde Savaşçı gerçek gibiydi; ya da düpe-düz gerçekti:

Güneşli bir yoldaydı. Kimse görmüyordu Melek hanımı. Yol üstündeki yeşil çalılar içinden serçelerin cıvıltıları geliyordu kulağına. Kızıltaş'a girince renkler değişti birden: ışıklar söndü,

kuşların cıvıltıları kesildi, yamaçlar bozlaştı, çalılar kurudu, yollar tozlaştı; ve tozlu yollarda kuru yılanlar, kuru kertenkeleler, kuru kurbağalar, bir zamanlar ısırılıp yola atılmış renksiz elmaları ansıtan serçeler yatıyorlardı. Ölüydü Kızıltaş. Ama kesin kararlıydı; ne denli soluksuz olursa olsun, çıkmayacaktı Kızıltaş'tan. Gidip Posta ve Telgraf binasının önündeki yüce meşe ağacının dibinde durdu. Gündüzsüz geçen yıllar boyunca yaprağı solmuş, dalı ve gövdesi ağarmış olmasına rağmen -ölümleri bilinen ve bilinmeyen- ölülerin ortak ruhlarını saklıyordu kendisinde meşe ağacı. Savaşçı'nın ruhu da ordaydı kuşkusuz. Ama Melek hanım yalnızca Savaşçı'nın ruhunu değil, kendisini, kırkbeş yıl boyunca eti ve soluğuyla beslediği Savaşçı'nın kendisini, görmek istiyordu. Daha fazla: bir ara, sürgünün ilk gecesinde, bohça ve bavullarını sürgün trenine, taşırlarken, kolları ve bacakları arasına alıp sevdiği Savaşçı'yı görmeyi arzuları; arzuladı da arzusuyla Tanrı'ya küfretmişti sanki, ortalık kararda birden; Ayı Dağı'nın yamaçlarında şimşekler çaktı, ve şimşekler içinden Savaşçı'nın uzak, hazin, ve yalvarıcı sesi geldi Melek hanımın kulağına: Meleeek!.. Meleğiiim! Nerdesin Meleeeek!? Bana gel Meleeeeek!..

Geceleyin uyandığında kas-katı kesilmişti vücudu. Bir süre kımıldanmaksızın yattı. Nerde bulunduğunun farkında değildi. Önce Sürgünyeri geldi aklına, ve en karanlığında sürgün günlerini hatırladı. Hâlâ sürgünde miydi Melek hanım? Ama niçin? Niçin ve nasıl sürsündü bunca yıl sürgünlük? Payımıza düşen Tanrı cezasıysa bile, niçin ve nasıl sürsündü bunca yıl bu ceza? Başka ne istiyorlardı bizden? Herşeyimizi aldılar elimizden... Elimizden, gönlümüzden, tenimizden, canımızdan. Ne Güneyi kaldı bize yurdumuzun, ne Kuzeyi; ne Batısı, ne Doğusu; ne kıyısı, ne bucağı. Üzümümüzü verdik; ekmeğimizi verdik; incirimizi, kızılcığımızı, gözyaşımızı, alınterimizi, kanımızı

verdik... Gene de yetmedi. Son dirhemine dek aldılar herşeyimizi. Sonunda Allah'tan da yoksun ettiler bizi. Nerdeydi? Nasıl bir dünyadaydı Melek hanım? Tanrı'nın haberi yok muydu bu dünyadan?

Uçağı hatırladı. Uçarlarken, yükseklerde gökyüzünün mavisini, alçaklarda yeryüzünün yeşilini bezeyen beyaz bulutları hatırladı; sonra da taksi Beşterek'e girince, Beşterek'in rüzgârında burnuna vuran Kızıltaş'ın ayvalı ve narlı kokusunu hatırladı.

Beşterek'teydi Melek hanım.

Katılık dağıldı vücudundan. Yalnız sancılar kalmıştı göğsünde ve omuzbaşlarında. Sağlam kolunu yorganın altından çıkarıp göğsüne götürdü, ve, ağrıyı ezmek istercesine, parmaklarını omuzbaşına batırdı. Ağrı geçmiyordu. Gene de sabah saatlerine dek Savaşçı'yı anımsamasına engel olamazdı ağrıları.

Ard arda üç gece girdi Savaşçı rüyasına; her seferinde sedaya giden sesiyle Melek hanımı kendisine çağırdı Savaşçı.

22

Melek hanımın durumu düşündürücüydü. Hafta sonu Dr. Balaban'ı çağırdı Atik. Muayeneden sonra hastahaneye kaldırılmasını önerdi doktor. Melek hanım kesinlikle reddetti öneriyi. Aslında doktorun önerisi yarı ciddi, yarı silik çıkmıştı dudakları arasından. Çok konuşmadı. Yüzü ve bakışları uzun konuşmanın gereksizliğini belirtiyordu. Haplar bıraktı, ve iki hafta sonra tekrar Beşterek'e uğrayacağını söyleyip gitti.

Bir şeyler yanlış gitmişti Melek hanımın durumunda. Ama ne? Atik bilmiyordu. Doktor Balaban'ın da bunu bildiğinden emin değildi Atik.

Günlerin alabildiğine sıcak geçmesine rağmen, Melek hanım şikâyet etmedi - tersine, iyileşmişti; ya da tavrını tatlı gülümsemelerle yansıtmaya çalışıyordu Atik'e.

Pazar günün sabahı erken uyandı. Atik'in eşi odaya girdiğinde yatağı içinde oturur bir durumda buldu Melek hanımı. Önce yüzünü yuvdu; sonra saçlarını yaptı, ve her günkü gibi, koluna girerek, pencere dibine atılı koltuğa götürüp oturttu. Karşıki Beşterek bahçeleri ince bir sis tülbentine bürünmüşlerdi. Fakat, güneş gökyüzüne yükseldikçe, sislerin filtresinden geçmiş bahçelerin ağaçları en güzel mücevherler gibi ışıldıyorlardı mavi göğün altında.

Günü koltukta geçirdi. Dünyada son günüydü sanki! Gözlerini ayırmadı hiç bahçelerden - hem bakıyor, hem de kuşların cıvıltılarına, bahçelerin yeşiline sarılıyordu sıkıca ruhu ve bedeniyle. Ancak ikindiyin kalktı ayağa. Yine bahçelere baktı uzun bir süre; sonra döndü, olanca gücünü bacak kaslarına toplayarak, kerevete düm-düz yürümeye çalıştı.

Ortalık karanlıklaşırken, kerevetin dibinde büzülmüş bir halde buldu Melek hanımı Atik'in eşi. Güçlükle ayağa kaldırdı. Melek hanımın elleri buz gibiydi; kafası az daha omuzu üzerine sarkmıştı, gözlerinde de uzaklık, yabancılık seziliyordu. Ama konuşabiliyordu. Atik'i çağırdı.

Odaya girince ışığı yaktı Atik. Melek hanım ışığı söndürmesini emretti, ve sağlam eliyle kerevetin başı ucunda duran sandelyeyi işaret ederek: 'Otur,' dedi.

Ay ışığı vardı.

Ayın ışığında beyaz saçları ve beyaz yüzüyle bin yıl öncesi donmuş bir ilahi gibi oturuyordu yatağı içinde Melek hanım. Uzunca bir süre ses çıkarmadı. Atik ağlıyordu galiba. Ama gözleri yaşsızdı. Yutkunarak sordu:

"Bir şey mi istedin, *anne.*"

"Evet," dedi Melek hanım, "evet... Yarın Alim-leri, Numü-neyi, ve seni bura-da görmek isterim. Çora-yı da..."

"Çora Yalı Boyu'nda; okul çocuklarıyla gitti. Çocukları bırakıp gelemez."

"Ge-lir!" dedi Melek hanım; "Çora-yı görmeyi isterim."

"Peki, arayacağım. Geçen gün Simeiz'den Koreiz'e geçeceklerini açıklamıştı telefonda. Orda bulurum belki. Orda bulamazsam Alupka'da..."

"Ya Kızıltaş? Kızıl-taş'a da git-ti mi?"

Atik bilmiyordu. Omuzlarını sıktı.

Kızıltaş'a şehvetle tutkun bir *melekti* Melek hanım; sözün değişmesini istemeyen bir bakışla baktı Atik'in yüzüne:

"U-nut-ma... Ço-ra-ya söy-le, Kızıltaş'ı unut-masın. Hiçbir zaman unut-masın Kızıl-taş-ı."

Atik sessizce başını salladı, ağrıyla gözlerini yumdu, ve içinden: 'Kızıltaş,' dedi kendi kendine; 'bunca yıl hayatının ayrılmaz bir parçası oldu Kızıltaş. Şimdi, hayatının son günlerini yaşarken de, vücudunun en çok ağrıyan yeri Kızıltaş!'

"Unut-ma," dedi tekrar Melek hanım, "Çora'ya söyle... Kızıl-taş'ı hiçbir zaman aklın-dan çıkar-masın."

Atik ayağa kalktı. Bir şeyler soracaktı. Düşündü. Hatırlamıyordu. Yele kaptırmıştı soruyu. Kafası bom-boştu. Yüreği içindekileri görmek istercesine baktı Melek hanımın yüzüne. Susuyordu Melek hanım. Suskunluğunda rahatlığını görür gibi oldu Atik, ve dönerek, kapıya doğru yürüdü. Kapıyı açacakken *annesinin* sesi geldi kulağına.

Melek hanımın sesi uzaktan; uzaktaki bahçeler içinden çıkar gibiydi, ve işitilir işitilmezdi:

"Atik!"

"Evet, *anne.*"

"Kur'an-ı Kerim'i ver bana."

Atik döndü, duvarda çiviye asılı yeşil renk çantasından Kur'an'ı çıkardı, ve kerevete yaklaşarak, usulca Melek hanımın göğsü üzerine yerleştirdi.

"İyi geceler, Atik."

Bahçelerden gelen sesi geri, bahçelerin içine uğurlarcasına:

"İyi geceler, rahat uyu, *anne,*" dedi Atik, yavaşça.

Sonra yürüdü, kapı dibinde durdu, bir kez daha kulak kabarttı: hayatın en ince, en yufka aşamasındaydı Melek hanım; uyurken, Beşterek bahçelerinin de Melek hanımla birlikte soluduklarını duyar gibi oldu Atik.

23

... Şimdi, bir zamanlarda Muharrem'in fırını yanındaki çeşme taşına oturup gün boyu denizden konuşan Deli Hüseyin hayatta olmuş olsaydı, *heee! ölüm bir devedir, her eşiğe konar,* derdi belki.

Öyle değil mi yani? O öldü ya, yaşam eskide gibi kaldı: horoz öttü; tan attı; karanlık seyreldi; güneş doğdu; bahçelerden renksiz sisler kalktı; kuşlar cıvıldaştılar saçaklarda; ve bahçelerin ötesindeki toprak yoldan geçen *kolhoz* kamyonunun ekzosundan çıkan dumanla benzin kokusu sindi havaya.

Güneş Beşterek'in bahçeleri üzerine çıkıp ışınlarını odaya döktüğü sabahın erken saatinde öldü Melek hanım; yüzü Ağustos ayı gibiydi - canı vücudundan çıkmış olmasına rağmen, canının bütün sıcaklığı yüzünde kalmıştı. Öyle ki, Atik'in eşi odaya girdiğinde Melek hanımın hayattan devşirdiği tüm ağrıları, tüm hüznü, sevinci, acıları, tasaları, ve öfkesiyle dünyayı terkettiğinin farkında değildi. Farkına vardığı zaman iki yumruğunu kıstı,

göğsünün ortasına bastırdı, ordan dudaklarına kaldırdı, ve odadan çıktı.

Gecenin âniden kesilmiş soluğu donmuştu odada; ne bir yaprak hışırtısı, ne de bir kuş cıvıltısı... Tıs çıkmıyordu dışardan. Atik'le eşi odaya girdiklerinde de odadaki sessizlik bozulmadı: *sakın sessizliği bozmayın!* diye emretmişti sanki Melek hanım ölmeden önce - ikisi de susuyordu. Uzunca bir süre kapı dibinde durarak, Melek hanıma baktılar: Kur'an-ı Kerim, ve Kur'an-ı Kerim'in üstünde Melek hanımın sağlam eli, sevgi ve bağlılığın *Kıblesinden geçip Resul'ün rahmetine* kavuştuğunu belirler gibiydi.

Sessizliği incitmeksizin: "Uyurken geçindi," dedi Atik'in eşi.

Atik dalmıştı. Uzun bir yoldaydı Atik. Uzun, karanlık, geçilmesi zor; sivri taşlarla dolu bir yoldaydılar. Şaşılacak bir şeydi ama. Geçilmesi kırkbeş yıl gibi bir süre gerekirken, yolu şimdi, orda, o odada, ve bir solukta geçip, yolun sonuna ulaşıvermişlerdi; ulaşınca da ses soluk çıkarmaksızın çekip gitmişti Melek hanım Atik'in yanından. Pes yani! Bekleyemez, miydi az daha? Hiç değilse Kızıltaş'ın üzümleri devşirilene dek; Kızıltaş'ın bağlarına kar yağana dek bekleyemez miydi?

"Uykudayken öldü," diye fısıldadı Atik'in eşi tekrar. Bu kez de ses çıkmadı Atik'ten. Ama Atik biliyordu: karanlıkta ve uyurken ölecek bir insan değildi Melek hanım.

Ağır ağır yürüdü, kerevetin başı ucunda durdu. Melek hanımın gözleri açıktı, ve -kuru otlar içinde kalmış kırık camlarda yansıyan ışıltılar benzeri- güneş ışınlarının yansıları kalmıştı Melek hanımın cansız gözlerinde.

Melek hanımın başı üzerine eğildi Atik; iki elini kaldırdı, ve ışınları Melek hanımın gözleri içinde saklamayı arzularcasına, parmaklarının uçlarıyla Melek hanımın gözlerini kapattı; sonrada yorganı kaldırdı Melek hanımın cesedi üzerinden, ve durdu öyle sessiz ve kımıldamaksızın.

İlk görüyordu Melek hanımı yakından. Vücudu, hayattayken Atik'in sandığı kadar güçlü-kuvvetli değildi; tersine, zayıftı. Hele elleri! Onbir yaşındaki bir kızcağazın elleri kadar zayıftı, ve sağlam eli de sakat elinin rengine girmişti.

Uzun uzun baktı cesete. Sonra eğildi, Melek hanımın iki elini kaldırdı; aradaki fark silinmişse de, sakat eli sağlam elin üstüne getirip, göğsü üzerine kavuşturdu, ve, eşinin koluna girerek, sessizce odadan çıktılar.

24

Güneş gökyüzündeydi.

Çadır Dağı'nın doruğu güneşli ve sıcak bir günü muştuluyordu Beştereklilere. Ama Beşterek sessizdi. Göğün mavisinden yırtılmış mavi bir suskunluğa bürünmüştü Beşterek. Biraz da hüzünlüydü. Nedensiz değildi hüznü. Kırkbeş yıl boyunca inatla, dirençle, atikçe, bazan da çılgınca ölümü reddeden sürgünün bir anasını daha uğurluyordu Beşterek.

Dingin ve çok kolay bir ölümle ölmüştü Melek hanım. Fakat ölü bedeninin toprağa -Melek hanımın özlediği toprağa- verilmesinin sanıldığı kadar kolay bir eylem olmayacağını pekâlâ biliyordu Atik. Daha o sabah Bahçesaray'a telefon ederek, Alimcan'a Melek hanımın âni ölümünü bildirdi, ve emir kaabilinden bir sesle, mevlüt dualarını okumasını bilen bir şahısla kendisini Beşterek'te beklediğini açıkladı. Alimcan -her zamanki gibi- çaresizdi. Sesinin boğazı içinde düğümlendiği duyuluyordu telefonda. Belki de ağlıyordu. Gerçekten ağlıyordu Alimcan.

"Ağlamanın zamanı değil şimdi!" diye bağırdı Atik; "Annen hastaydı!.. Bunu biliyordun. Kaybedecek zamanımız yok!.. Sana söylediklerimi yap, ve acele Beşterek'e gel!"

Ses çıkmadı Alimcan'dan. Yalnızca kopuk kopuk soluyuşu, arada iç geçirişi duyuluyordu. Bir ara, "Mevlüt duası bilen birini tanımıyorum," dedi.

"Ara!" dedi Atik.

"Nerde?"

"Ankara'dan getirecek değilsin elbet! Orda sor, soruştur. Taşkent'e, Krasnodar'a, Herson'a telefon et! Annenin cenazesi ertelenemez bu havada. Bugün Beşterek'te bekliyorum sizleri."

Ama Beşterek'te beklemedi Atik. Numüne ve üç komşu kadın, bahçenin kuytuluğunda toprağa sancılı dört çubuğa gerdikleri çarşafların arasında Melek hanımın cesedini yuvarlarken, Atik Akmescit'e koyuldu. Orada kendisi için özel araba, cenaze için de açık bir kamyon kiraladı. Sözde Melek hanımın cesedi açık kamyonla Kızıltaş'a nakledilecek, ve orda, son dualar okunduktan sonra, cesedi Gurzuf mezarlığında toprağa verilecekti.

Ama.

Cesedi Gurzuf'un mezarlığına gömme dilekçesiyle Gurzuf belediyesine başvurması gerekiyordu herşeyden önce. Reddedilirse? Yalta *reyon* parti sekreteri düştü aklına - iki yıl öncesi Savaşçı'nın cenazesiyle ilgili problemlerin çıkmayacağını düşündü ve rahmetlinin Kırım'da ikamet izni, ve Savaşçı'ya evliliği belgeleriyle, Gurzuf'un yolunu tuttu.

25

Perestroyka'ysa perestroyka'ydı, ama işler eski düzende gidiyordu Gurzuf'ta: belediyenin doğum ve cenaze bölümündeki memur U.K.H sekreterine, U.K.H sekreteri kasaba parti sekreterine, kasaba parti sekreteri *reyon* parti sekreterine başvurmasını önerdi, ve alttaki tüm sekreter-

ler, baştaki sekreterin izni olmadan cesedin Gurzuf mezarlığına gömülemeyeceğini açıkladılar.

Öğleyi Gurzuf'ta geçirdi Atik.

Çıkmaya başladığı bürokrat merdiveninin Yalta'da üst basamağı üstüne durduğu zaman gün sona ermek üzereydi. Gene de başarısız geçti denmezdi güne: Melek hanımın cesedinin Gurzuf'ta, ve rahmetli kocası Savaşçı'nın yanına, gömülmesi izniyle döndü Gurzuf'a.

Ak kâğıda kara harflerle yazılı izni okuyunca yarı ciddi, yarı alaysımlı bir sesle konuştu kasaba parti sekreteri:

"Siz bütün ölülerinizi Gurzuf'a gömmek niyetindesiniz galiba."

Alaysımı eksik, ama aynı ciddiyet sezinleniyordu Atik'in sesinde:

"Yok, bütün ölülerimiz sığmaz Gurzuf'a."

"Peki," dedi sekreter, "izniniz var. Aslında Gurzuf'a yakın yerlerde ölenleriniz de oluyor... Geçenlerde Ayı Dağı'n kuzey yamacı dibinde gençlerinizin kurdukları *çadırkent*'te de birisi ölmüş..."

"O ölmemiş, öldürülmüş," dedi Atik.

Sekreter kaşları altından, ve acı acı, baktı Atik'in yüzüne; ama fazla konuşmadı.

Atik memnundu. Hatta günün başarılı geçtiğine seviniyordu, U.K.H'da kapıların kapatılmasına az kala cenaze arabasını kiraladı; iki mezarcıyla mezarlığa girdi, cesedin gömüleceği yeri, mezarın eni ve boyunu, derinliğini ve iç biçimini bir kâğıda çizip mezarcılara verdi, U.K.H'da cenaze arabasını ertesi günün sabahı saat onbir sularında Kızıltaş'ın eski Posta ve Telgraf binası önünde bekleyeceklerini açıkladı ve arabaya binip Beşterek'e koyuldu.

Gurzuf'tan çıktığı zaman akşam olmuştu. Mezarlığın

kıyısınca uzayan araçsız yolda hızlı hızlı sürdü arabayı; Soğuksu dönemecine az kala, arabayı otoyolun kenarında park ederek, hayli arkada kalmış Ceneviz kalesine baktı, Ceneviz tülüne bürünmüştü sanki Ceneviz kalesi. Başını kaldırdı: Romankoş Dağı'nın gerisine indi inecek güneş, kızıl ışınlarıyla mezarlığın üst kesimindeki Savaşçı'nın mermer baştaşlı ve demir parmaklıkla çevrili mezarını yüce bir yakuta çevirmişti.

'Yarın,' dedi içinden Atik; 'yarın Melek hanım da oraya gömülecek.'

Melek hanımın dünyayı acı duygularla bırakıp gitmediğine ve ruhunun sevindiğine seviniyordu Atik.

26

Ölüm dediğin her zaman âniden gelir, hazırlıksız yakalar insanları. Ama Melek hanımın ölümü öyle bir ölüm değildi. Özellikle Beştereklıler için beklenen, hatta doğal bir ölümdü. Hazırlıklıydılar Melek hanımın ölümüne Beştereklıler. Numüne bile, omuzlarına sarkık ak tülü altından iri, açık, ve gözyaşsız gözleriyle uğurluyordu ölümün kendi aralarından alıp götürdüğü Melek hanımı: ara ara odaya girip, sandukası içinde yatan Melek hanımın alnını, yumuk gözlerini, göğsü üstüne kavuşuk ellerini usulca öpüyor, ve yavaş, fısıltılı bir sesle, 'Teşekkür, *anneciğim*... Bana bu hayatı yaşattığın için teşekkür ederim sana,' diyerek çıkıyordu odadan.

Sabah oldu.

Gökyüzüne çıkmış Ağustos güneşi ılıcık ışınlarıyla bahçenin kuytuluğundaki teneşiri kuruturken, Atik ve dört Alimler Melek hanımın cesedini evden çıkarıp açık kamyona taşıdılar. Vaktin daha erken olmasına rağmen, Atik'in evi önünde birikmeye başlamışlardı Beştereklıler.

Sanduka evden çıkarılıp açık kamyonun üstüne yerleş-

tirildiğinde tıklım tıklımdı sokak: Beşterekliler, Bahçesaraylılar, Krasnodarlı ve Taşkentli konuklar -bedeni ölü ise de- Melek hanımın şahsında ağırbaşlı, görkemli, gürültülere kulak vermeyen, ve deneyimli bir yolcuyu uğurladıklarının farkındaydılar; çıt çıkmıyordu kalabalıktan. Havanın sıcağı gitgide artmasına rağmen, cenaze görevlisi Atik boyuna erteliyordu mevtanın Kızıltaş'a naklini: okul yaşlarında çocuklar çiçek taşıyorlardı Melek hanımın sandukasına. Küçük kızlar, yaşlı kadınlar... ipini kurtaran kamyona koşuyordu kucaklar dolusu çiçekle. Çok geçmeden sanduka görünmez olmuştu çiçekten.

Nihayet cenaze hareket etti; ağır ağır. Kamyonun ardından Numüne'yi, Alimler'i, ve konukları taşıyan dört özel araba, arabaların ardından da Beşterekliler.

Beşterekliler sokağın ucuna dek yürüdüler; sonra durdular, ve kendilerinden uzaklaşan kamyona daldılar. Gittiği dünyasına Beşterek'in tüm çiçeklerini de kendisiyle birlikte alıp gidiyordu sanki Melek hanım - onun dünyasına gitmeyi reddeden çiçekler, kamyonun kenarlarından dökülüp, intihar etmişçesine, yatıyorlardı tozlu yolda.

27

Beşterek arkada kalmıştı.

Güneş Çadır Dağı'nın doruğu üzerine yükseldikçe altın bir gün çöküp yerleşiyordu yeryüzüne, ve, dağın Kuzey yamacındaki yeşil çamlıktan sızan hafif esinti, kıvrak bir bez gibi hışırdıyordu Tavşanpazarı'nın akçalarında.

Çok geçmeden Tavşanpazarı da arkada kaldı. Alimcan sürüyordu arabayı. Numüne'yle Atik yan yana oturuyorlardı arkada. Konuşmuyorlardı. Melek hanımı düşünüyorlardı; genç Melek hanımı, canlı Melek hanımı. Gözleri yaşsızdı ikisinin de. Gözleri yaşsız, hüzünleri belirsiz güvercinler yok mu hani, ikisi öyleydi işte.

Bir ara bakışlarını Atik'in yüzüne kaldırdı Numüne. Baktı, baktı. Bir şey mi görüyordu Atik'in yüzünde: Görüyor veya görmüyordu; uzanarak Atik'in elini tuttu Numüne. Tuhaf bir çiftti ikisi! Aynı yaştaydılar. İlk kez kırkbeş yıl öncesi Kızıltaş'ın o karanlık gecesinde, ve Posta ve Telgraf binasının karşısındaki yüce meşe ağacının altında, tutmuşlardı biribirinin ellerini. Niçin? O gece hayatın sınırı üstünde duruyorlardı. Hayatın sınırı üstünde duran bir kimse niçin? neden? diye soru soracak değildi elbet, tutmuşlardı işte. Yıllar geçti, ikisi el-ele yürüdüler. Sonra sınır yeşil otlarla örtüldü, otlar arasından yer yer çiçekler fışkırdı, ama onlar o gün bu gün, hâlâ biribirlerin ellerini tutuyorlardı. Bazan zayıf, yardıma ihtiyacı olan bir kızkardeş gibi; bazan da yakın bir dost, sevgili, bir kokot, bir oynaş gibi görüyordu Numüne'yi Atik; Numüne de Atik'i. Gerçekten kimdiler? Bunların tümüydüler belki. Ya da bunların hiçbiri.

Eli hâlâ Atik'in elinde, bakışları hâlâ Atik'in yüzünde:

"Ne düşünüyorsun," diye sordu Numüne.

Atik ses etmedi. Numüne bekledi. Uzunca bir süre Atik'ten ses soluk çıkmayınca, "Gün, *annemizin* cenazesine yaraşır bir gün," dedi Numüne.

Atik, Numüne'nin elini sıktı, dudaklarına kaldırdı, öptü, elini usulca Numüne'nin dizleri üzerine yerleştirdi ve başını arka oturağın arkalığına yaslayarak, çocukluğunun Ağustos anısına daldı:

Çocukluğunda şoför Remzi Biber'in Z.I.S kamyonuyla dönerlerdi Akmescit'ten Kızıltaş'a. Remzi Biber'in Z.I.S kamyonu yarım saat kadar zigzaglı yolu tırmanır, ve, kamyon *Pereval* üstünde durunca, karşıda önce deniz; sonra, sağ tarafta Ayı Dağı, sol tarafla Demirci Dağı, ve dipteki yeşil bahçelerin içine gömülü Aluşta görünürdü; sonra da iniş başlardı. Yolun zigzaglarında -ve, Aluşta'ya inene dek- *Pereval'ın* soğuk rüzgârı refakat ederdi kendilerini;

Aluşta'ya inince kuşları, kurbağaları, böcekleri susturan; akdikenleri, söğütleri, suları sersemletip uyutan Ağustos sıcağı bastırırdı, ve Remzi Biber mola verirdi Aluşta'da. Çocuklar kamyonun arka bordası gerisine geçip su dökerlerdi; Kızıltaşlı Remzi ise şoförlükten yere atlardı, ve, "Bekleyin, ben de su dökeceğim," diyerek, iskeleye doğru giderdi. Ama çocuklar biliyorlardı; yalnızca su dökmez, iskele başında yantıkçının ocağından bir düzine kadar kıymalı *çiğbörek* yerdi Remzi Biber ve geri dönerek, yağlı ellerini yeşil tuluma sile sile kamyona binerdi. Sonra yine zigzağlı yokuş! Yokuşu çıkınca, önce Değirmenköy, sonra da Kızıltaş evlerinin kızıl kiremitli damları ve kireç badanalı duvarları görünürdü bahçelerin arasından.

Atik bilek saatine baktı: ona on vardı. Aluşta'ya gireceklerdi her an.

Aluşta'da durmadılar. Eski alışkanlıklar, hatta eski gelenekler uğruna harcanacak zamanları yoktu. Üstelik, son kırkbeş yıldır, yabancılığından hiçbir şey yitirmemişti Aluşta.

Melek hanımın cesedini taşıyan kamyon çıktı önce Aluşta'dan, ve, geniş ve düz, otoyolu kenara bırakarak, Yalta'nın eski ve zigzaglı yoluna saptı. Yol gerçekten eski ve bakımsızdı burada. Yolun kıyısınca uzayan taş duvar yer yer çöküktü, ve yer yer kuruyup taşlaşmış asfaltın çatlakları arasından yabanıl ot fırçaları, yabanıl dağ çiçekleri fışkırmıştı. Ne ki -bugünlerde başka isimlerle bilinen Değirmenköy ve Nikta *kolhozcularının* yolu kullandıktan aşikârdı- at ve inek kubreleri çarpıyordu göze yolun yüzünde. Ağır ağır, hele yolun çukurlu ve taşlı yerlerinden, hayvanî bir sezginlikle geçiyordu kamyon. Öyle ki, geçilmesi yarım saat gereken uzaklığı, bir saatte geçtiler.

Güneş Ayı Dağı'nın üzerindeydi, ve -hani, eskide Kızıltaşlılar'ın tütünleri kınnaplarla bağlayıp kuruttukları sırıklar yok muydu?- Öyle iki sırık uzunluğunca yüksel-

mişti gökyüzüne, ve sıcağı yakıcıydı güneşin, deniz de dalgasız, gümüşten bir sofra gibiydi, ve yolun kenarındaki çalılar arasından ne bir serçe, ne de bir ardıç cıvıltısı çıkıyordu. Ara ara duruyordu Melek hanımın cesedini taşıyan kamyon ve her durduğunda bilek saatine bakıyordu Atik.

Nihayet Değirmenköy'ün savaş sonrası kullanılmayan tütün *aran*'larının delik deşik damları, sonra da - bir zamanlarda dallarıyla yolun kıyısında duran Bekir Dağcı'nın evinin damını örten ceviz ağaçları çıktılar meydana. Ev yoktu. Ama ağaçlar yerli yerindeydiler ve, yıllar boyunca yaz yazı doğurdukları cevizleriyle daha bir yüce, daha bir görkemli duruyorlardı yolun üstünde.

Ağaçların altından geçerlerken, Numüne'nin gözleri doldu. 'Melek hanım bir daha da bu ceviz ağaçlarını görmeyecek,' dedi içinden.

On dakika sonra eski Kızıltaş'ın Posta ve Telgraf binası önündeki yüce meşe ağacının gölgesinde park etti kamyon.

28

Şaşılacak kimselerdi *yeni* Kırımlılar. Hele son on, onbeş yıl içinde edindikleri yeni karakterleriyle! Yemekti, uykuydu, ayakkabıydı, çocuğunu okutma derdiydi... Aralarından biri göçtü mü, tüm dertlerini unutur, mezarlıklara, cenaze ve uğur törenlerine dökülerek, kutsal kıldıkları bir sevgiyle uğurlarlardı aralarından göçüp gideni. O gün de ayrık bir gün değildi Kızıltaş'ta.

Melek hanımın ölümü ve cenazesinin Kızıltaş'ta kaldırılacağı haberi bir yıldırım hızıyla yayıldı dörtbir yana. Kimler yoktu Kızıltaş'ın eski Posta ve Telgraf binası önünde o gün! Yüzlerce ve yüzlerce gençler, kadınlar ve kızlar, ve, bir zamanlarda Deli Hüseyin'in taşına oturup

gün boyu denize konuştuğu yalaklı çeşmenin az uzağındaki otobüsten dökülmüş Çora'nın elliye yakın ilkokul öğrencisi. Sayıları gitgide artıyordu da. Öyle ki, Kırımlıların protesto gösterileri yeralacak diye, yüze yakın silahlı polis nakletmişti Yalta *reyon* Sovyet'i Kızıltaş'a. Polisler hayli uzaktaki sabık Mustafa Palak'ın bağı içinden gözetliyorlardı cenaze törenine katılanları. Ortada müdahaleye sebep olmamasına rağmen, Ayı Dağı'nın Kuzey yamacı dibinde yeni kurulmuş Hasretköy gençleri, ellerinde taş ve sopalarla, pusuda bekliyorlardı çalılar arasında.

Cenaze müdahalesiz geçti.

Melek hanımın sandukası açık kamyondan indirilip meşe ağacının altına yerleştirildi, cesedin başı ucunda mevlüt duaları okundu; sonra cesedi Gurzuf U.K.H'sının cenaze arabasına kaldırdılar.

Meşe ağacının altından kalkmış cenaze töreni ağır ağır Gurzuf'a hareket etti. Yolun kıyısınca yürüyen genç kızlar çiçek atıyorlardı Melek hanımın sandukasına; hem sandukasına, hem de cenaze arabasının ilerlediği yola.

Ah, ne kadar da güzeldi Kızıltaş'ın yeni insanları! Gün güneşli ve sıcaktı, ve Tahtabacaklı Hasanlar, Deli Hüseyinler, Kör Veliler, Aslanbek Akalar ne yazık görmüyorlardı onları günün aydınlığında ama -ister görsün, ister görmesinlerdi- elayak çekmiş eski Kızıltaşlılar örneğin, Gurzuf ve Kızıltaş'la yeniden yaşamayı öğrenirlerken, onur ve şefkatle ölmeyi de öğreniyorlardı Kızıltaş'ın yeni insanları o gün Melek hanımın cenazesinde.

29

Cenaze arabası Memişin Bayırı üstünde durduğu za-

man öğle olmuştu. Gökyüzü alabildiğine yüksek ve açık-maviydi ve güneş, göğün mavisinden devşirdiği tüm mücevherleri Adalar'la Soğuksu arasına dökmüştü sanki - öylesine ışıltılıydı orda denizin yüzü.

Atik ve Numüne, Alimcan'ın sürdüğü arabadan inerek, cenaze arabasına yaklaştılar; Atik cenaze arabasını Memiş'in Bayırı ucunda park etmesini emretti sürücüye, ve, ikisi arabanın yanında durarak, uzunca bir süre Ayı Dağı'nı, Soğuksu'yu, Domankoş Dağı'nı, Gelinkaya'yı, Topkaya'yı içeren panoramaya daldılar. Sonra ellerini kaldırıp Melek hanımın sandukasını tuttular; duada mı, yoksa onur bekçiliğinde miydiler? Yalnız ikisi biliyorlardı içlerinden geçeni.

Sonra Gurzuf'a iniş başladı.

Gün, gerçeklen, Melek hanımın cenazesine yaraşır bir gündü: güneşin tüm ışınlarını üzerine toplamış cilâlı cenaze arabası ilâhî bir ateş gibi yanıyordu Memiş'in Bayırı'nda.

Atik, Numüne, ve dört Alimler Gurzuf'un anacaddesini yavaş yavaş ve yaya geçtiler. Cadde tenhaydı. Kaldırımda ve dükkânların kapılarında duran yeni yerlilerin yüzlerinde iki yıl önceki şaşkınlık yoktu. Annesinin cesedi ardından giderken, kaçamak bakışlarla bakıyordu Alimcan Gurzuf'un yeni yerlilerine, ve arada, niçin? diye soruyordu kendine, ve soruyu kendisi yanıtlamaya çalışıyordu: demokrasi kök salmaya mı başlamıştı? İnsanlaşma, insanın kendi kendisiyle hesaplaşma süreci mi başlamıştı? Bizim de *insan* olduğumuzu mu anlamışlardı en sonunda?

Cenaze granit uçurumun tepesindeki eski Gurzuf'un orta okulu dibinden geçerken, arkadan bir el tuttu Atik'in omuzunu. Duralayıp başını çevirdi Atik: Gurzuf kasaba parti sekreteri duruyordu kaldırımda.

Atik kaldırıma çıktı. Sekreterin gözleri Atik'e takılıydı. Bir an gülümser gibi oldu. Ama gülümsemesi hüzünle gölgelenmiş gibiydi:

"Özür dilerim," dedi sekreter.

Atik'in sol kaşı bir santim alnına fırladı:

"Neden?"

"Herşeyden. Güçlükler yarattık da. Ben, şahsen değil... Yani ben kabahatsizim demek istiyorum. Yalnızca içinde yaşadığımız sistem... Bizim komünist sistemimiz... Yıllarca sizleri suçlu bildik."

"Değil miyiz yani?"

"Değilsiniz tabiî. Şu cenaze arabasına bak!.. Çiçeği bu kadar seven bir ulus suçlu olur mu hiç. Hem benim babam Kırım'da doğdu, ömrünü Tatarlar arasında yaşadı; Tatarların uğradıkları tragediyayı kendi gözleriyle gördü. Tatarların Kırım'dan haksız sürüldüklerini biliyordu. Ama... neylesin, sistem işte. Ağız açmaya korkuyordu. Hep kendi içinde sakladı. Yok, siz suçlu değildiniz. Sizi Kırım'dan sürenler..."

Elini uzattı Atik'e sekreter:

"Dost muyuz?"

Hafif ama içten bir gülümseme geldi Atik'in yüzüne:

"Dostuz," dedi Atik.

"İlerde, yalnızca ölüleriniz değil, dirileriniz de döner ler belki Gurzuf'a," dedi Sekreter.

"Belki," dedi Atik, ve dönerek, Gurzuf'un mezarlığına yaklaşan cenaze arabasının ardından yürüdü.

Gurzuf mezarlığının üst kesiminde, ve Savaşçı'nın mezarı yanında, yeni kazılmış mezarı bekliyordu Melek hanımın.

30

Çora ve ilkokul öğrencileri eski Kızıltaş'ın *Aşağı* me-

zarlığına dek cenaze arabası ardından yürüdüler; araba Dede Soytar'ın bağı ötesindeki dönemeci geçip gözden kaybolunca, geri döndüler.

Kızıltaş derin bir sessizliğe gömülmüştü yine. Ama sessizlik yorucu değildi artık; bir çağrım ötedeki derenin dibinden akan suyun şırıltısı geliyordu Çora'nın kulağına, meşe ağacının dalları arasında serçeler başlamışlardı cıvıldaşmaya, ve -ölümün ne olduğunu bilmedikleri içindi belki-Melek hanımın sandukasını süsleyen çiçekler eski canlılıklarını ve güzelliklerini bulmuşlardı çocukların yüzlerinde.

Çora otobüsten kocaman gitarını aldı, çocukları meşe ağacının gölgesine götürdü, orda yere oturmalarını emretti, ve kendisi ayaküstü durarak, daha o gün, Kızıltaş'ın eski Posta ve Telgraf binası önündeki meşe ağacının altında acelece bestelediği yeni şarkıyı okudu çocuklara:

Geldi yaz, açıldı güller
Kondu kuşlar dut dalına.
Kızıltaş'ın toprağı güler,
Melek hanımın çocuklarına.

Ağlama kız,
Ağlama oğlan.
Ağrısız olmaz vatan -
Biz vatanın ağrısıyız.

Uçtu gitti meleğimiz.
Biz burada yalnız kaldık.
Hey melekler, unutmayın!
Yeni bir ödeviniz var artık.

Ağlama kız,
Ağlama oğlan.
Ağrısız olamaz vatan -
Biz vatanın ağrısıyız.

Şaşılacak bir şeydi! Kırkbeş yıl süresince soluksuz ve karanlıkta kalmış Kızıltaş Çora'nın çocukların şarkılarını, kuşların cıvıltılarını, derenin dibinden akan suyun şırıltısını dinliyordu eskide gibi. Yalnız kuzuların melemesi, Yayla'da çobanın kaval sesi, ve *Aşağı* ve *Yukarı* mezarlıklarda çiçek fidelerini diken kızlar eksikti. Ama... Ama Kızıltaş canlıydı. Öyle kıpır kıpır, Ağustos akşamlarında meşelerin yaprakları arasından çıkan hışırtı gibi soluyordu Kızıltaş, ve, Kızıltaş'ın dirileceğine aklım ermiyor diyenler kimbilir neler ve neler düşünüyorlardı.

Şarkıdan sonra Çora gitarını meşenin gövdesine dayadı, gidip çocukların arasına oturdu, el ve kol işaretleriyle çocukların daha da kendisine yaklaşıp sıklaşmalarını emretti, ve, kimbilir kaçıncı kez eliyle karşıki bayırın ötesini göstererek:

"Orda bir köy vardı, ismi Kızıltaş'tı; anladınız mı?" dedi.

"Anladık!" diye bağrıştılar çocuklar.

"Köyün ismini bir kere daha söyleyin bakayım."

"Kızıltaş!" diye bağrıştılar çocuklar bir ağızdan.

"Hiç unutmayın! Benim elimin işaret ettiği yere bakın! Orda... şu ayıya benzer dağ yok mu? İşle orda, o dağa Ayı Dağı derler. Denizin içindeki o iki yüce kayaya Adalar denir. Adalar'ın önündeki kıyının ismi Soğuksu' dur. Kıyıyla Adalar arasında, buradan görünmeyen, Eğerkaya ve Yaymankaya var. O iki kaya çok büyük değil, küçükler; ama onların da isimleri var. Aslında -kimse bilmiyor, yani bizim insanlarımızdan başka çok kimse bilmiyor belki- bu topraklar üstünde her kayanın, her derenin, her bayırın, her tepenin bir ismi var. Bakın, elimin işaret ettiği yerde bir tepe var. O tepenin gerisinde, ve, Soğuksu'

yun az uzağında ise Gurzuf kasabası var. Gurzuf kasabasını bizim dedelerimiz kurdular herşeyiyle... İskelesiyle, sokaklarıyla, kaldırımlarıyla, Ceneviz kalesiyle... dedelerimiz kendi elleriyle kurdular. Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın toprakları bizimdi... Bizimdir. Bunu unutmayın. Hiçbir zaman unutmayın. Unutmayacaksınız değil mi?"

"Unutmayacağız!" diye bağrıştılar çocuklar.

"Şimdi de asıl öykümüze geçiyorum: çok eski bir zamanda bir Savaşçı yaşıyordu Kızıltaş'ta. Günün birinde cenk çıktı ve Savaşçı hasta babasını ve hasta annesini Kızıltaş'ta bırakıp cenge gitti. Dört yıl savaştı bizim Savaşçı. Üç kez mi, dört kez mi yaralandı; bir keresinde düşmanın kurşunu göğsünden geçip arkada belkemiğinin bir santim kenarından çıktı. Yaralıysa da Savaşçı savaştı durmadan; bu topraklar uğruna kanını döktü; madalyalar kazandı; Sovyetler Birliği'nin kahramanı oldu; korkmaz bir yiğit, eşsiz bir savaşçı dediler ona. Sonra düşman yenildi, ve bizim Savaşçı köyüne döndü. Döndü amma... Karanlık bir geceydi; insan namına kimseyi bulamadı Savaşçı Kızıltaş'ta. Evler talan edilmişti; evlerin önünde başıboş hayvanlar böğrüşüyorlardı. Bulabildiği insanlar da ya kurşunlanıp duvar diplerine bırakılmışlardı, ya da ağaçların dallarına asılmışlardı."

"Dinliyor musunuz?"

"Dinliyoruz!" diye bağrıştılar çocuklar; ve Çora Savaşçı'nın ve Kızıltaş'ın öyküsünü anlatmasını sürdürdü.

Gerçekten dirilmiş miydi Kızıltaş? Dirilecek miydi?

Bu öykünün yazarı bunu bilmiyordu. Bilemezdi ki! Yalnız bir şeyden kuşkulanmıyordu: dirilirse bile, eski Kızıltaş olmayacaktı. Başka bir Kızıltaş olacaktı. Bu öyküyü yazan yazarın Kızıltaş'ı değil, Çora'nın ve Çora'nın öğrencilerinin Kızıltaş'ı olacaktı.

Öykü Yerine

1

Her yıl geldiği gibi, o yıl da bahar geldi Sürgünyeri'ne. Ağaçlar yeşerdi, yolların kenarlarında yeşil otlar fışkırdı topraktan, bayırdaki mezarlığın akdikenleri çiçeklendiler, serçeler şen cıvıltılarıyla güneşi selâmladılar; ama Sürgünyeri'nde asıl hayat, tıpkı mezarlıkta gibi, sönüktü; büsbütün sönük değilse de hastaydı, ve Sürgünyeri varlığının son günlerini yaşıyordu.

İçerisinde insanların oturdukları sağlam ve bakımlı evlerden fazla pencere camları kırık, kapıları boyasız, eşik ve basamak tahtaları sökülmüş boş evler çarpıyordu göze. Evlerde oturanlar da eskide Sürgünyeri'nde oturan insanlardan başka insanlardı artık. Bir zamanlarda ihtiyar Savaşçı'nın, gölgesinde oturup, karşıki sıra dağlara baktığı akasya ağacı kurumuştu, ahşap oturak kaybolup gitmişti meydandan, ihtiyar Savaşçı'nın kendisi de unutulmuştu çoktan.

Hoş, unutuldu denmezdi belki; Savaşçı'yı ve Melek hanımı hatırlayan bir Gülnara hanım kalmıştı Sürgünyeri'nde.

2

Gözlerini açtığı zaman güneş ışığıyla doluydu oda - yalnızca oda değil; bir an yaşam çiçeklerinin gönlünde açıldıklarını hisseder gibi oldu Gülnara hanım. Ama uzun sürmedi bu; hemen nerde bulunduğunu anımsadı, ve, hâfızasının kendisini aldatmadığına emin olmak istercesine, gözlerini yumdu.

Uzunca bir süre gözleri öyle yumulu yattı; sonra açtı, gözlerini odada gezdirdi; duvarlara baktı, tavana baktı; köşedeki sac sobaya, çamaşır leğenine, ve, kapısı yarı açık kalmış, dolaba baktı. (Bugünlerde penceresi Melek hanımın boş evine bakan oda hem mutfak, hem de yatak odası yerine geçiyordu.)

"Gülnara, sen hâlâ Sürgünyeri'ndesin," dedi yavaşça kendi kendine, ve ağır ve yorgun vücudu içinde bulabildiği bütün gücünü toplayıp, yataktan kalktı.

Gün güneşli olmasına rağmen, başka günlerden farksız, sıradan bir gün olacaktı Gülnara hanım için. O sabah da sobayı yakacak, meydanın kenarındaki musluktan su getirecek, çay demleyecek, sobanın demiri üzerinde bir dilim ekmek kızartacak, ve çayını içip ekmeğini yiyince, pencere dibine çektiği sandalyeye oturarak, iki yıldır boş kalmış Melek hanımın evine bakacaktı gün boyu, ve bakarken, Gurzuf'un Soğuksu mezarlığını anımsayacaktı Gülnara hanım.

Gözlerine yaşlar geldi.

'Ah Melekçiğim! Benim cesedimin de Soğuksu mezarlığına gömülmesini bilsen ne kadar isterdim,' dedi içinden.

Ama nasıl?

Zaman değişmişti; git-gide değişiyordu da; özellikle Kırımlıların maddî durumları berbattı. Daha iki yıl evvelsi burada evlerini satıp gidenler anayurtta küçük bir kat

alabiliyor, şöyle-böyle bir çatının altına sığınabiliyorlardı. Ama şimdi... Şimdi piyasaya çıkarılan evlerin fiyatlarında yetmiş, seksen fayız[r] düşüklük kaydediliyordu. Fazlası: elli yıldır Sürgünyeri'nde oturanların akıllarını Kırım çeldi; bekleyin, evlerini iyi fiyata satmaları şöyle dursun, günün birinde bir sepet elmaya da bırakıp giderler, diyorlardı yerliler. Ve öyle de oluyordu. Elmasız da bırakıp gidiyorlardı genç aileler; Kırım'ın bozkırında dizi aşkın çamurlar içinde, yerin altında kazdıkları oyuklarda, veya çadırlarda oturuyorlardı.

Gülnara hanım da öyle mi yapsındı?

Yaşı yetmişbeşin üstündeydi. Elli yıl süren sürgünün her yılı demir küreler ve zincirler gibi bağlanmışlardı ellerine ve ayaklarına. Zorluğa, kıtlığa, horlanmaya katlanırsa bile; Kırım'ın bozkırında ve çamurlar içinde yaşamaya razıysa bile, kocacığı yatıyordu Sürgünyeri'nin mezarlığında. Nasıl bırakıp giderdi onu; kim bakacaktı onun mezarına burada?

Karşıki Savaşçı'nın evine bakarken, göğüs geçirdi. 'Zor oldu hayat senin için. Önce başkalarının selâmeti için cephelerde savaştın, kan döktün; sonra da yaşamak için savaştın. Ama sonunda, Kızıltaş meşesinin gölgesinde mutlu bir ölümle öldün,' dedi içinden Gülnara hanım, ve güğümünü alıp, evden çıktı.

3

Çeşmeden dönerken, Melek hanımın penceresi dibinde park edilmiş arabayı gördü; görünce de garip bir heyecan dalgası geçti içinden - Alimcan'ın *Çayka*'sı esmişti aklına.

Ama olası mı?

---

[r] yetmiş, seksen fayız: Yüzde yetmiş, seksen

Eve doğru yürümüştü ki, biri boy gösterdi eşikte.

Adam yabancıydı.

Gülnara hanım yatıştı. Sıkça uğruyorlardı yabancılar son zamanlarda Sürgünyeri'nin evlerine. Hem de izinsiz, senetsiz evlere girip çıkıyor, evin sahipsiz olduğunun farkına varanlar, duvar ve raflardan söküp aldıkları tahta ve teneke parçalarını, maden boru ve sac sobaları arabalarına yükleyip bir yerlere taşıyorlardı. Geçen yılın ortalarında da Melek hanımın evi soyulup soğana çevrilmişti.

Eşikte duran adamın Sürgünyeri'nin yabancısı olduğunu anlayınca, 'Talan edilecek bir şey kalmadı artık, ev tam-takır,' dedi içinden Gülnara hanım, ve kendi evine doğru yürümesini sürdürdü.

4

Elinde çaydanlık, sobaya doğrulmuştu ki, açık kalmış dolabın kapı-aynasında kendi yansısını gördü, ve duraksayıp, bütün vücuduyla aynadan yana döndü.

Ah, ne kadar da ihtiyarlanmıştı Gülnara hanım!

O gün, belki olduğundan, daha yaşlı ve bırakılmış görüyordu kendisini aynada. Taranmamış beyaz saçları karga yuvası gibiydi; gözçukurları içine kaçık gözlerinin çevreleri kırmızılaşmıştı; yüzü renksiz bir renge girmişti; yanlarına sarkık kollarına çeki taşları bağlanmıştı sanki; ayakları da iki beton sütunuydu âdeta - öylesine ağır ve hareketsizdi Gülnara hanım.

Bakışlarını ayaklarının uçlarına indirdi. Yün çoraplarının birisi topuğu üzerine düşüktü. Aynada kendi yansısına bakarken gözleri doldu. Ama ağlamadı. 'Ağlamayacağım,' dedi içinden; 'ben ağlarsam onlar gülerler halime,' dedi, ve yumruğunu sıktı; sıkılı yumruğunu alnına dökülü saçlarına kaldırdı; eliyle değil, yumruğunun tersiyle saçlarını alnından arkaya atmaya çalıştı. "Benim ha-

yatımı bana zehir edenlere bin lânet!" dedi soluğu altından. Tekrar aynada kendi yansısına baktı. Perişan saçlarının ve sarkık göğüslerinin gerilerinde bir yerde saklı gençliğini aradı. Uzun, yorucu, ve çileli yılların altında kalmıştı gençliği. Ezikti.

Gurzuf esti aklına.

Gurzuf'un verandalı, damları, kızıl kiremitli evleri; çeşmeli sokakları; iskelesi, iskele dibinde balıkçı arabaları; Adalar, ve bayırdaki ince minaresi göğe yükselen Beyaz camii.

Gurzuf'la birlikte gençliği de canlanır gibi oldu gözlerinde. Güzeldi Gülnara hanım Gurzuf'ta. Biliyordu bunu; iliklerinde hissediyordu; onun hayatı Gurzuf'ta geçmiş olsaydı, hiç ihtiyarlanmazdı Gülnara hanım. Çökmezdi hiç. Gurbet nedir, yoksulluk nedir, bırakılmışlık nedir bilmezdi; mutluca yaşar, mutluca ölürdü -Gurzuf'un yüksek bayırı üstündeki Beyaz camiin gölgesinde ömrünü tüketen bir insanın hayatı başka türlü olamazdı da.

Kocası geldi aklına; yalnızca aklına değil, göğsünü delip yüreğinin taa içine girdi kocacığı, ve bütün vücudu boş bir ılıntıyla örtüldü.

5

Seyit-Veli'ydi adı kocasının; Çolak Seyit-Veli.

Fırtınalı denizde geçirdiği bir kaza sonucu yitirmişti sağ kolunu. Tek koluyla da sağlık örneğiydi Seyit-Veli. Bıyıklıydı. Beti benzi Adalar'ın kayasından yontulmuştu sanki; Adalar'dan doğmuştu sanki; kendisini deniz besleyip deniz büyültmüştü sanki - öylesine sağlamdı; öylesine coşkuluydu; ve deniz kokardı buram buram Seyit-Veli. Kolunu Gülnara hanımın beline dolayıp dudaklarını öptüğünde herşeyi unuturdu Gülnara hanım; yerden-gökten kopardı, ve ikisi bir deniz olurlardı.

Genç evlendiler. Yirmisekiz yaşındaydı Gülnara hanım; Seyit-Veli'nin yaşıysa, otuza yaklaşmıştı. "Otuzun tadı başkadır; ne tuz ister, ne biber," derdi; ve denizden çıkıp geldi mi sevmenin sevişmenin sonu gelmezdi hiç; bakışları, bir dakika olsun, ayrılmazdı Gülnara hanımın üstünden. Yalnızca bakışları mı? Eli omuzbaşında, eli ince belinde, eli saçlarında, eli Gülnara hanımın her yerinde! Sofrada yemeğini yerken bile, Gülnara hanımın entarisi altında saklı göğüslerine bakıp gülümserdi Seyit-Veli. Gene de mutluluğu tam değildi Gülnara hanımın; doğurmaya can atar, her aybaşını sım-sıcak dualarla beklerdi.

Yıl geçmişti; iki yıl geçmişti; anacıl ve doğurgan içi Seyit-Veli'nin aşkıyla mı düğümlenmişti ne? Doğumdan iz görünmüyordu - ne üstünde, ne de içinde. Kısır kalacağım diye korkuyordu Gülnara hanım. Derdini Seyit-Veli'ye açtığı zaman, 'Tanrı herşeye kadir; bekle, sabret; sabrın altı sarı altın,' deyip geçiyordu Seyit-Veli, ve öncesinden daha büyük bir güç ve sıcaklıkla seviyordu Gülnara hanımı.

Sonra savaş çıktı.

Yurdun dörtbir yanını bağladı savaş. Ama askere çağrılmadı Seyit-Veli. Gönüllü olarak gitmek istedi. Yok, sen sakatsın, ve balıkçısın, denize çık, balık tut; tuttuğun balıkları Yalta'nın ordu deposuna taşı, dediler. Gecesini gündüzüne katıp çalıştı, tuttuğu balıkların tümünü devlete teslim etti. Savaşın bitmesini dörtgözle bekliyorlardı. Ama, daha savaş bitmeden, *Kara Mayıs* çıkıp geldi, ve herşey, ama herşey, bitiverdi Gülnara hanımla Seyit-Veli için bir gece içinde.

6

İnanılacak gibi değildi.

Gurzuf'a asker geldi. Silahlı asker geldi. Kapıları tek-

me ve tüfek dipçikleriyle açıp evlere girdiler, Gurzufluları yaka paça evlerinden çıkarıp, yolda bekleyen kamyonlara götürdüler.

Ama niçin? Ama neden?

Kimse bilmiyordu. Karanlıktı gece. Göz gözü görmüyordu. Gurzuflularla tıklım tıklım kamyonlar hareket ettiler. Nereye gittiklerini bilmiyorlardı. Düşünemiyorlardı. Akıllarına doğru dürüst bir şey de gelmiyordu. Kimiler siper kazmaya, kimiler de yol kurmaya götürüyorlar Gurzufluları diyorlardı.

Ama olası mı?

Aralarında sekseninde ihtiyarlar, kundakta yavrular, sakatlar ve hastalar da vardı.

Saatler geçti. Gece miydi gündüz müydü, kimse bilmiyordu - kamyonlar sıkı sıkı kapalıydı dörtbir yandan; anayı babadan, akrabayı dosttan ayırdedemiyorlardı.

Seyit-Veli hiç konuşmadı kamyonda. Ama Gülnara hanımın elini tutuyordu, ve Gülnara hanımın elini her sıktığında Seyit-Veli'nin, *Bak neler geldi başımıza,* dediğini duyumsar gibi oluyordu Gülnara hanım.

7

Nihayet geniş bir bozkırda döküldüler kamyonlardan.

Bozkırın kenarından geçen demiryolu hattında katar treni bekliyordu Gurzufluları. Hayvanlara özgü taşıt vagonlarına doluşurlarken, Gülnara hanım Seyit-Veli'nin gözleri içine baktı; bakınca da Seyit-Veli'nin ömrünün çok uzun sürmeyeceğini anladı.

Öyle de oldu.

Günlerce sürdü yolculuk. Günlerce gözleri açık kaldı Seyit-Veli'nin. Ağzı da, çoğu zaman, açık olmasına rağmen, tek sözcük çıkmadı dudakları arasından - karaya atılmış bir balık gibiydi Seyit - Veli.

8

Önce bozkırda bir yıl, sonra da Sürgünyeri'nde iki yıl yaşadı Seyit-Veli. Yaşadı ama nasıl yaşadı? Başı Gülnara hanımın dizinde, bakışları Gülnara hanımın yüzünde geçti günleri. Ve günün birinde, "Gurzuf, Gurzuf... Suçum Gurzuflu olmaktı; Gurzuf'un denizinde balık tutmaktı," dedi, ye bir daha da hayata açmayasıca yumdu gözlerini Seyit-Veli.

9

Seyit-Veli'nin anısıyla daha da ağırlaştı Gülnara hanım. Gene de kendisini toparladı, güçlükle eğildi, yün çorabını dizine çekti, bir kere daha aynada kendi yansısına baktı, alnına ve şakaklarına dökülü saçlarını düzeltti. Sobadan yana dönmüştü ki, odanın ardına kadar açık kapısında duran adamı gördü; görünce de donakaldı.

Kapıda duran adam gerçekten o'muydu?

Gözlerinin kendisini aldatmadığına kanaat getirince bütün yorgun vücudundan garip bir titreme geçti, ve, kollarını adama doğru uzatmasıyla dizleri üstüne düşmesi bir oldu.

Elleri ve dizleri üstünde adama doğru sürüklenmeye başlamıştı ki, adam birden kapıdan atıldı, iki eliyle Gülnara hanımın belini doladı. Heyecanını kontrol edecek durumda değildi Gülnara hanım; boğuk hıçkırıkları bütün Sürgünyeri'ni doldurmuştu.

"Atik'im! Canım, cancığım! Gözümün nuru! Atik'im benim!."

10

Hayat boyu çektiği acıları ve sevinci hıçkırıklarına bağlanıp fırtınalı bir denizin dalgaları gibi taşıyordu göğsünün ortasından.

Atik'in kolları arasında dörtbüklüm oldu, boğula boğula ağladı. Sonra yatıştı, ve, hâlâ Atik'in kolları arasında, ayağa kalktı.

Atik'in yüreği de buruktu - Gülnara hanımı bu haliyle göreceğini aklından geçirmemişti Sürgünyeri'ne gelirken. Daha iki yıl öncesi canlı, dipdiri, şakacı ve konuşkan Gülnara hanım nasıl olur da çöküverirdi böyle? Nasıl olur da bırakıverirdi kendisini; nasıl olur da sönüverirdi böyle? Sürgünyeri hemen hemen boşalmıştı son bir yıl içinde; Sürgünyeri'nde kalmış ailelere kıyasla, kötü sayılmazdı Gülnara hanımın maddî durumu. Gene de dönmüyordu Kırım'a. Neyi bekliyordu burada? Farkındaydı Atik, kocası Seyit-Veli'yi Sürgünyeri'nde vermişti toprağa. Kocasının mezarına bakıyordu; mezarlığa gitmediği bir günü olmuyordu; her bahar, her yaz çiçeklerle donatıyordu Seyit-Veli'nin kabrini. Ama...

'Aması da ne? Aması amaydı işte. Bir insanın özel hayatına karışmaya hak sahibi değilim; Gülnara hanım burada kalmak, ömrünü Sürgünyeri'nde tüketmek istiyorsa, bu onun bileceği bir işti. Burada kalacak, ömrünü burada tüketecekti işte,' diye düşündü.

Ama gerçekten kalmak istiyor muydu?

Gülnara hanımın elleri Atik'in omuzlarındaydı; şiş, çevreleri kırmızılaşmış gözleriyle bakıyordu Atik'in yüzüne şimdi. Ve bakarken gülmeye çalıştı. Az başardı da.

"Özür dilerim," dedi Gülnara hanım; "hayatı mezarlığın kapısına gelip dayanmış benim gibi bir insanın heyecanlanmasına şaşmışsındır."

Atik de gülümsedi.

"Yok," dedi Atik, "şaşmadım.Hem benim hayatım da seninkinin çok uzağında değil, Gülnara hanım."

Doğruydu.

Mezarlığın kapısına yanaşmamışsa da, yaşlanmıştı Atik. Ağırlaşmıştı. Boyu bosuna bir de ağırbaşlılığı katılmıştı. Bembeyaz saçları, dolu ve kızılca yuvarlak yüzü, ve yüzünde ciddi tavırlarla, görkemli eski bir Roma senatörüne benziyordu Atik.

Ciddi bir ilgiyle bakıyordu Gülnara hanıma.

Uzunca bir süre baktı. Neden sonra, aynı ciddiyet, ama içtenlikle, elini kaldırdı, Gülnara hanımın şakakları üzerine dökülü saçlarını kulaklarının gerisine götürdü - kanadı kırılmış, artık uçamayacak bir kuşu okşarcasına, Gülnara hanımın başını okşadı, yine gülümsedi. Gülümsemesi de içtendi. Bu haliyle bırakıp gidemezdi Gülnara hanımı Sürgünyeri'nde.

11

Çay demledi Gülnara hanım.

İkisi, pencere dibine çektikleri, iki sandalyeye ve karşı karşıya oturdular. Çaylarını içerlerken, Kırım'dan söz açtı Atik. Geçen yılın yaz ayları içinde Kuzey Kafkasya'dan ve Orta Asya Cumhuriyetlerinden Kırım'a dönenlerin durumları üzerinde durdu. Çoğunluğu Cankoy ve Karasupazarı sakinlerine yerleşiyorlardı; bir kısmı da Akmescit ve Bahçesaray bölgelerine. Aluşta yakınlarında da çadırkentleri vardı, ama orda iyi değildi durumları; sık sık polis birlikleri gelip çadırlarını yakıp yıkıyorlardı.

Gülnara hanım karşıki Savaşçı'nın evine bakıyordu sessizce. Dalmıştı. O denli dalmıştı ki, kendisini dinlediğinden emin değildi Atik.

Bir ara, bakışlarını Savaşçı'nın evinden ayırmaksızın, "Gurzuf'ta da oturanlar var mı?" diye sordu Gülnara hanım.

Atik ses etmedi. Fakat Gülnara hanımın sorusunun Atik'in içinde, ve zihninde, yarattığı derin ve ağrılı izler okunuyordu yüzünde. Uzunca bir süre sustu Atik. Şimdi onun da bakışları karşıki eve yönelikti.

"Savaşçı'nın ve *annemiz* Melek'in mezarları Gurzuf'ta," dedi, işitilir işitilmez bir sesle. Ama Gülnara hanım işitmişti. İyice işitmişti. Hem işitmiş, hem de Atik'in yüreğindeki ağrıyı kendisinin yüreği içinde duymuştu.

"Umutsuz değiliz," dedi Atik; "bir gün gelir..."

Sözünü tamamlamadı; tamamlayamadı, çünkü Gülnara hanımın gözlerine yaşlar birikiyordu; Gurzuf üzerine sözü az daha uzatsa, ağlamaya başlayacaktı Gülnara hanım.

Gene de, gözyaşlı veya gözyaşsız, bütün bu uzun yıllar boyu Sürgünyeri'nde Gurzuf'un sözü kesilmediği gibi, o gün de kesilemezdi.

Bakışlarını Atik'in yüzüne kaldırdı Gülnara hanım - konuşmadan önce, söyleyeceği sözlerinin Atik'in üzerine bırakacağı etkiyi görmek istercesine baktı.

"Benim cesedimin de Gurzuf'un toprağına gömülmesini isterdim Atik," dedi.

Memnundu Atik.

Aynı konu üzerine konuşmanın yaratacağı çile ve çelişkisinden kurtulmuştu.

"Kırım'a dön öyleyse. Beşterek'e... Biliyorsun, Numüne bekliyor seni," dedi kısaca.

Gülnara hanım düşündü.

Düşündü denmezdi doğrusu; Atik'in kısa soru- önerisini kısaca yanıtlayabileceği kelimeyi aradı usunda.

"Nasıl?"

"Nasıl ne?"

"Kırım'a... Nasıl döneyim?"
"Başkaları nasıl dönüyorlar?"

12

Evet, başkaları nasıl dönüyorlardı?

Kırım'a dönüş, Atik'in sandığı kadar basit bir eylem değildi. Bilmiyor muydu bunu Atik? ilerlemiş yaşı bir yana, kocasının mezarı Sürgünyeri'ndeydi. Burada çok acı, çok çileli bir ömür yaşadılarsa da, Bu toprağa vermişti kocasını Gülnara hanım.

"Kocamın kemikleri yatıyor bu toprakta," dedi Gülnara hanım, ve sustu. Az sustuktan sonra, "Nerdeyse elli yıldır Kırım'ın hasretini çekmiş benim gibi birinin bu sözleri gülünç geliyordur sana," diye ekledi.

Ne diyeceğini, ne demesi gerektiğini bilmiyordu Atik; yalnızca aklına değil, canının gözü üstüne de kapkara bir perde çekmişti Gülnara hanım.

Atik'in rahatsızlığını sezinlemişti Gülnara hanım

"Özür dilerim, aptalca konuştum," dedi Gülnara hanım.

Atik'in dudakları uçlarına fakir, daha fazla hüzünlü, bir tebessüm takıldı.

"Yok, aptalca konuşmadın. Tersine, güzel konuştun."

"Yurdun uzağında yaşamanın güzelliği olmaz," dedi Gülnara hanım.

"Güzel, senin gözlerinin ve kalbinin kabul ettiği kadar güzeldir. Başkaları için acıklı, hatta çirkin olan bir nesne senin için güzel olabilir. Sen rahmetlinin kabri yanında yaşamak ve ölmek istiyorsun.. Bunu ben anlıyorum."

Sustular.

Araya uzun bir sessizlik çöktü. Sessizlik uzadıkça yorucu oluyordu. Konu üzerine konuşulacak başka bir şey kalmamıştı.

Karşıki eve bakarken, gözlerinin gerisinde biriken gözyaşlarını tutamadı Gülnara hanını.

Ağlıyordu. İçin için. Ve sessizce

Neden sonra yatıştı. Gözlerinden yaşları sildi iki elinin tersiyle, Atik'e baktı, ve güldü. Gençleşmiş, gençleşip güzelleşmiş, gibiydi şimdi. Gülümseyerek konuştu:

"Çok bir şey kalmadı bana bu dünyada. Kırım'a dönersem bile.. Kime ne fayda? Yalnızca sizlere cenaze ağırlığı, benim için de mezar."

Atik'in de yüzü (ve Gülnara hanıma bakışı) değişmişti. Sürgünyeri, hatta Gülnara hanımın kendisi, silinip gitmişti belleğinden.

Uzunca bir suskunluktan sonra, o da karşıki Savaşçı'nın evine bakarak, konuştu:

"Kırım'ın, yalnızca bizlere değil, bizim mezarlarımıza da ihtiyacı var bugünlerde"

13

İki gün kalacaktı Atik Taşkent'te. Bir ay öncesi çıkarmıştı Savaşçı'nın evini piyasaya. Evin satılmasıyla görevli avukatlarla buluşup konuştuktan sonra, Kırım'a dönecekti.

Ertesi günün akşamı tekrar Gülnara hanıma uğrayacağı vadiyle Taşkent'e koyuldu Atik.

Gülnara hanım olduğu yerde kaldı.

Otururken Atik'in dudakları arasından çıkmış son kelimeler tekrarlanıp duruyordu kulakları içinde: *Kırım'ın yalnızca bizlere değil, bizim mezarlarımıza da ihtiyacı var bugünlerde.*

Sonra kalktı, yatağını yaptı, odayı silip süpürdü, ve, daha Melek hanım Sürgünyeri'ndeyken, Taşkent'te satın aldığı yep-yeni basma entarisini giydi, özenle saçlarını taradı, kulaklarına gümüş küpelerini taktı.

Gene de rahat değildi Gülnara hanım. Odada yer bulamıyordu kendine; nişanlısını bekleyen bir kızın sabırsızlığıyla sık sık kapıyı açıp meydanın ucundan geçen otoyola bakıyordu.

İkindiyin dua ve ibadetlerle kendisini yatıştırmaya çalıştı. Ortalık karanlıklaşırken yatağının başı ucunda duvara asılı çantayı aldı, maramasını omuzları üstüne attı, yatağı içine kuruldu ve akşamın geç saatlerine dek kadife çantadan çıkardığı Kur'an-ı Kerim'i okudu Gülnara hanım.

14

O gün günlerin en güzeliydi Sürgünyeri'nde. Gökyüzü alabildiğine yüksekti, ve göğün porselen mavişini süt beyazı ince ve kıvırcık bulutlar süslemişlerdi.

Atik'i akşam saatlerinde bekliyordu Gülnara hanım evinde. Yemek hazırlığına başlamadan önce Seyit-Veli'nin kabrini ziyaret etmeye karar verdi. Bu kez ziyareti, önceki ziyaretlerinden, başka bir ziyaret olacaktı; ayrı bir önem taşıyordu Gülnara hanım için.

Bu yüzdendi ki, yine gül resimleriyle süslemeli basma entarisini giydi, özenle saçlarını yaptı, tülünü omuzlarına aldı, ve güneş Sürgünyeri üzerine gelip durduğu sırada, elinde küçük fiskeyle, evinden çıktı.

Erken olmasına rağmen hava sıcaktı ve güneşin gözkamaştırıcı ışınlarında, mutluluğunu kendisiyle paylaşmak istercesine, hafif ve serince kuzey yeli oynuyordu âşıkane Gülnara hanımın saçlarında.

Meydanın ucundaki musluktan su doldurdu fiskeye, ağır ağır yürüdü - bayırdaki mezarlığa yükselen yoldaydı. Bir ara durdu, dönüp Sürgünyeri'nin evlerine baktı. Hava güneşli ve sıcaktı ya, bütün vücudu üzerine soğuk, üşütücü bir gölgenin düştüğünü hisseder gibi oldu. Hâlâ

Sürgünyeri'ne bakarken, 'Kırksekiz yıl,' dedi içinden; 'kırksekiz yıl Kırım'ın sevgisi ve acıları nefes aldı o evlerde,' dedi içinden, ve gözlerine gelen yaşları gözlerinin gerisine iterek, mezarlığa doğru yürümesini sürdürdü.

15

Bezeksiz, süslemesiz bir mezardı Seyit-Veli'nin mezarı. Sadece yassı bir baştaşı, ve baştaşının üzerine, *Gurzuflu Çolak Seyit-Veli* yazısı.

Hayattayken çalımlı, boylu boslu olmasına, ve mezarının dörtbir yanı alçak taş duvarla çevrili olmasına rağmen, gelip geçen her yılla kısılıp küçülüyordu Gülnara hanımın gözlerinde Seyit-Veli'nin mezarı. Ama çiçekler güzeldi. Bu yılın baharında daha bir güzeldi çiçekler Seyit-Veli'nin mezarı üzerinde.

Dizlerine çöktü, çiçekler arasından fışkırmış yabanıl otları çekip çıkardı topraktan, eliyle toprağı düzledi; toprağı değil de Seyit-Veli'nin yüzünü okşuyordu âdeta eliyle.

"Seyit-Veli'm," dedi yavaşça ve, (Kendisini dinleyen kimseler vardı sanki mezarlıkta!) başını kaldırdı, çevresine gözgezdirdi; gözlerini hayata kırkbeş yıl öncesi kapattıysa da, mezarlıkta Melek hanıma en yakın elinin altında yatan Seyit-Veli'den başka kimse bulunmadığına kanaat getirince, aynı yavaş sesiyle sürdürdü: "Seyit-Veli'm, beni anlamanı isterim. Ben seni hiçbir zaman unutmayacağım. Ruhunun sevindiğini iliklerimde hissediyorum Seyit-Veli'm. Sen, yalnız Gurzuf'ta yaşarken, sevdin hayatı. Çünkü hayat senin için Gurzuf'tu; Gurzuf'tan başka bir hayat yoktu senin için. Gurzuf söndü. Gurzuf sönünce sen de söndün. Ama, dinle. Şimdi yeniden ışıklar ışıldıyor Gurzuf'ta. Güneş doğdu, Ayı Dağı'nın üzerine çıkıp Gurzuf'un denizini aydınlattı. Ben görüyorum bugün Gurzuf'u.

İnan bana, ben son soluğuma dek senin gözlerinle bakacağım Gurzuf'a, ve.. korkma sakın, döneceğim sana. Avuçlarımın içine Tübya kırlarından, Memişin Bayırı'ndan, Soğuksu kıyılarından aldığım toprakla döneceğim sana, ve Gurzuf'un toprağını mezarının üzerine serpeceğim; mezarının üzerine serptiğim Gurzuf'un kutsal toprağı altında senin ruhun sevinecek Seyit-Veli."

Ayağa kalktı.

Başı göğsüne düşük, uzunca bir süre Seyit-Veli'nin mezarına baktı. Acı bir yumru sıkıyordu boğazını; ama ağlamayacaktı; ağlamamaya kararlıydı.

Eğilip bir kez daha eliyle mezarı okşadı; sonra doğruldu, ve yaşına göre sağlamca adımlarla Sürgünyeri'ne doğru yürümeye başladı.

16

Atik bekliyordu Sürgünyeri'nde Gülnara hanımı.

Daha uzaktayken Gülnara hanımın tavrında yeralmış değişikliği görmüştü Atik. Yürüyüşü başkaydı Gülnara hanımın. Bir ara meydanın orta yerinde duraksadı, Sürgünyeri'nin evlerine baktı. Bakışı da başkaydı. Dünkü yorgunluğundan silkinmişti. Gene de kendisine yardım etmenin gerekliliğini duydu Atik. Gidip Gülnara hanımın koluna girdi, ve ikisi kol kola, eve doğru yürüdüler.

Gülnara hanım konuşmadı. Ama konuşmasına gerek yoktu; Atik biliyordu.

O günün akşam yemeği, Gülnara hanımın Sürgünyeri'nde son akşam yemeği oldu.

—o—

BÜTÜN ESERLERİ

İhtiyar Savaşçı
Cengiz Dağcı

ÖTÜKEN

"İki ay sürekli çalıştım öykü üzerine, ve, bitirir bitirmez, birtek cümlesini okumadan, müsveddesini toplayıp masamın en alttaki çekmece gözüne sakladım. Düşünmüyorum öykü üzerine. Kompozisyonundan, alışılmış öykü sınırları içinde kalıp kalmadığından emin değilim. Teknik yapısı dışında stili, sanatsal değeri üzerine de düşünmüyorum. Düşünmeye gerek duymuyorum. Ne ki, öyküyü yazdığım sürece, İhtiyar Savaşçı ve Melek Hanım'la birlikte, kendimin de bugünkü Gurzuf'a ve Kızıltaş'a döndüğümü, ötekiler gibi, kendimin de cenaze törenine katıldığımı, ve ötekilerle birlikte Gurzuf'un anacaddesinden geçip bayırdaki eski mezarlığa girdiğimi hisseder gibi oluyorum.

Öykünün değeri mi? Önemli değil. Bu kadarı yeter bana.

(Cengiz Dağcı, Yansılar-3, Nisan 1989)